

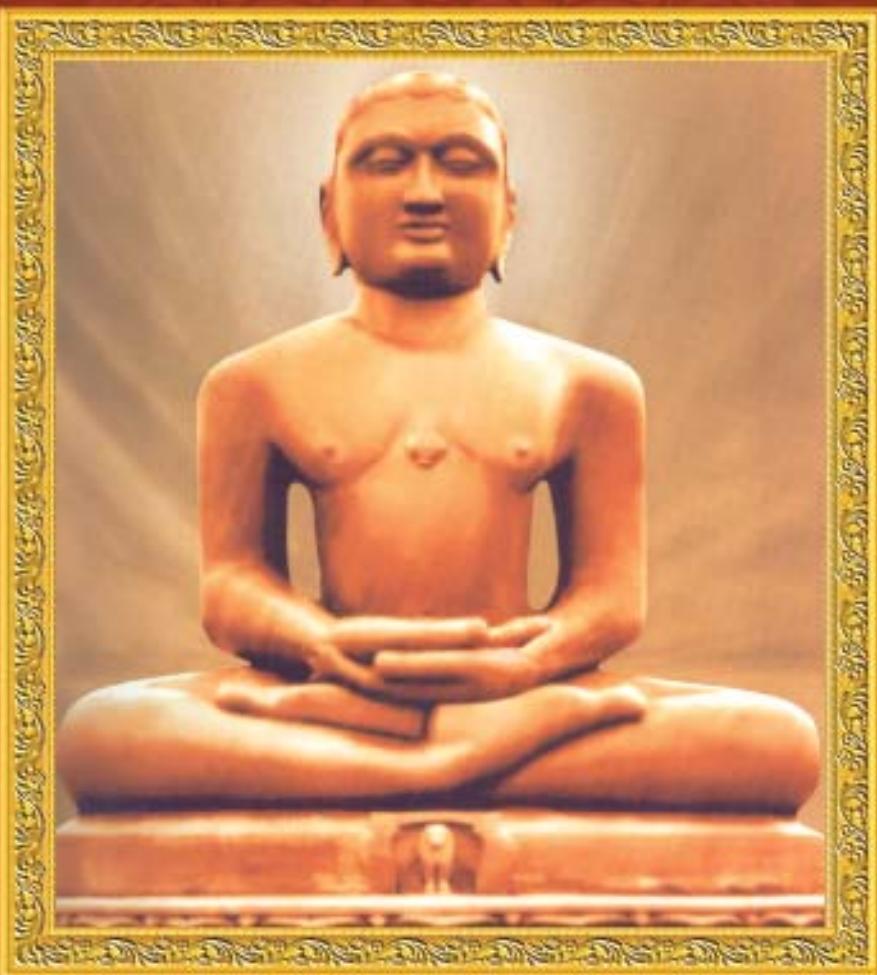
વર્ષ : ૪૦ + અંક : ૨
કેળુઆરી - ૨૦૧૬

Retail Price Rs. 10/- Each

અહૃત્ય સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

દિવ્યાધ્વનિ

આધ્યાત્મિક મુખ્યપત્ર

સુર-અસુર-નરપતિવંધનો, પ્રવિનાટ ઘાતીકર્મને;
પ્રણામન કરું છું ધર્મકર્તા તીર્થ શ્રી મહાવીરને.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યુત - શૈવા - ચાચના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોણા ડેરે ૦૦૭. (નિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૭૯૬૭૭, ૨૩૨૭૯૪૮૩-૮૪ ફોક્સ : (૦૭૯) ૨૩૨૭૯૧૪૨

E-mail : mail@shrimadkoba.org, Web. : www.shrimadkoba.org

હિતકારી વચનો

- हे लोकिक जनो ! आ घर, स्त्री, पुरु, जुवान आहि सर्व पदार्थों पवनाची हालती दधाणाना कपडाना अग्र भाग जेवा चंचल छे, विनाशित छे. तेथी धन अने भित्र आहिना मोहने त्यागीने धर्मसाधनमां बुद्धिने घारसा करो. वधारे वस्यानो कठेवाची शुं ? — श्री आत्मावृशासन - ५४
 - आ संसारमां चोकेन्द्रियांची असंज्ञी पंचेन्द्रिय पर्यंत अनंतानंत जुवो छे. तेमांची कोईने पण सम्यग्रूदर्शन पामवानी योग्यता नव्ही. पंचेन्द्रिय संज्ञी जुवोमां पण कोई निकटबरी मनुष्य आर्य अने सुभुद्धिवंत होय ते ज मुख्यपणे सम्यकृत्वी थई शुद्ध चिद्रूपनं दधाण करी शाके छे. — श्री तत्पञ्चानांतरंगिष्ठी - १०/११
 - हे येतन ! तुं आ देहमां मोह शा माटे करे छे ? मृत्यु समये आ देह तारी राखी रहेवानी नव्ही. आ लक्ष्मीने मारी मारी शुं करे छे ? कोईनी थई छे के तारी थाशे ? आ कुटुंबने पोतानुं मानी शुं मोह करी रही छे ? यो बाधा तो खारांने माटे तने वाग्यांचे छे. हे विचारणा येतन ! तुं येत. आ जगतानी बधी रीतिहीत जूळी छे. — लेखा भगवतीदास - 'द्वाषुषिवास' - ६०
 - देहमां वसावा छातो देहथी जूदो, कर्मधी भिक्ष, अनंत सुभसमुद्र, अविनाशी, पवित्र आत्मा छे योवी भावाना सदा करवी योग्य छे. — श्री कुंदकुंदाचार्य 'द्वादशानुप्रेक्षा' - ४८
 - आ शरीरनी प्राप्ति तो तेथोरो सफल करी के जेथोरो संसाराची विरक्त थई पोतपोताना आत्मकत्वाणा माटे दधाणाहि पवित्र कर्मांची एने क्षीण कर्यु. — श्री शुभयंद्राचार्य - श्री झानार्थप-८
 - जे सुभ पांच ईन्द्रियोना भोगमां भासे छे ते सुभ नव्ही पाणे दुःख ज छे. कारण के ते पराधीन, भाद्रासहित, विनाशी, बंधना हेतुभूत अने विषम छे. — श्री कुंदकुंदाचार्य - श्री प्रवचनसार - ७८
 - ईन्द्रियोनुं सुभ पुण्यकर्मने आधीन छे, अंत पामवावाणुं छे, योनी प्राप्ति साथे दुःखना विधन पाणा आवी पडे छे अने पाप बांधवानुं कारण छे. आवा सुभमां अक्षरा न करवी ते निष्कांकित अंग कल्पुं छे. — श्री रत्नकर्तं श्रावकाचार - १२
 - इन्द्र, चक्रवर्ती, नारायण, प्रतिनारायण, भोगभूमिला युगलिया मनुष्य पण ज्यारे भोगोद्धी तृप्त थई शक्ता नव्ही तो बोक्ष कोण भोगोद्धी तृप्ति पामी शक्षे ? — श्री भगवती आराधना - १२८६
 - संसारमां पुण्यकर्मना फुलाची ईन्द्रियोनुं छट सुभ भासे छे, परंतु मोक्षमां सर्व कर्मना क्लेश मटी जवाची रवाभाविक, अनुपम अने उताम सुभ छे. — श्री तत्पार्वतीसार - ४८/८
 - रागपाणुं ते जडनो धर्म छे, आत्मानो धर्म चैतन्यपाणुं छे. यो प्रभारे राग अने झान गुणानुं निर्भान भेदज्ञान ज्यारे उद्दय पागे छे त्यारे तो हे संतपुरुषो ! रागाची उदासीन थई शुद्ध झानमय एक आत्मानो ज अनुभव करी तेमां लीन थई सहज सुभनो आस्तवाद लो. — श्री सम्यक्सार कणाश - २/४
 - गृहस्थ होय के साधु होय, पाणे जे कोई आत्मामां रमण करशे ते शीघ्र सहज सिद्धसुभने पामशे एम विनेन्द्र भगवाने कल्पुं छे. — श्री योगसार - ५४
 - शरीर भिक्ष छे, हुं भिक्ष छुं. हुं येतन छुं, ते शरीराहि अयेतन छे. शरीर अनेक परमायुओनुं अनेलुं छे, हुं योक अणंड छुं. आ शरीराहि नाशवंत छे, हुं अक्षय अविनाशी छुं. — श्री तत्पार्वतीसार - १४८

ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟାନ

અનુક્રમણિકા

(૧)	શ્રી સદ્ગુરુપ્રસાદ	શ્રીમદ્ રાજયંત્રજી	૫
(૨)	ધ્યાન યોગની સાધના	પૂ. શ્રી આત્માનંદજી	૬
(૩)	ગયાં વર્ષો, રહ્યાં વર્ષો ..	ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ....	૧૨
(૪)	સમાધિતંત્ર-અમૃતરસપાન	પ્રા. ચંદાબહેન પંચાલી....	૧૫
(૫)	શ્રી આનંદધન ચોવીશી .	શ્રી અશોકભાઈ શાહ....	૧૮
(૬)	પુસ્તક સમાલોચના	શ્રી મિતેશભાઈ શાહ....	૨૨
(૭)	શ્રી ભક્તામર સ્તોત્ર	શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર....	૨૩
(૮)	સમ્યક્જ્ઞાન	બા. બ્ર. શ્રી સુરેશજી	૨૬
(૯)	સર્વદર્શિત્વ શક્તિ	શ્રી વલભજી હીરજી	૨૮
(૧૦)	નિમિત્તની પ્રબળતા	શ્રી ચંદ્રહાસ ત્રિવેદી....	૩૦
(૧૧)	સાચું સુખ	શ્રી ભાનુબેન શાહ....	૩૨
(૧૨)	Yuva Times		૩૭
(૧૩)	સમાજ-સંસ્થા દર્શન		૩૮

፭፻፲፭

ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૬

અંક - ૧

શ્રીમદુ રાજયંક આધ્યાત્મિક શાયાળા કેન્દ્ર

(**श्री सत्श्रूत-सेवा-साधना केन्द्र संचालित**)

કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭ (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

फोन: (०७८) २३२७६२९८/४८३/८४

ਫੋਨ ਨੰਬਰ : (੦੭੮) ੨੩੨੭ ੬੧੪੨

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ⇒ ‘દિવ્યધનિ’ દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ⇒ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ⇒ ગણ વર્ષથી ઓછી મુદ્દતનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ⇒ એક/ડ્રાઇટ/એમ.ઓ. ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોબા’ના નામનો મોકલવો.
- ⇒ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ⇒ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખેલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ⇒ સરનામામાં ફેરફાર થાયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ⇒ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે કમશઃ લેવો તેનો સંપાદકશ્રીને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ⇒ લેખકોનાં મંત્ર્યો સાથે સંપાદકશ્રીનું સહમત હોવું અવશ્યક નથી.

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર ઑસ્ટેટ, બારડોલપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪
ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે પરમદૂપાળુદેવ !

આપે કહું છે કે, “જ્ઞાનીપુરુષ પણ અત્યંત નિશ્ચય ઉપયોગે વર્તતાં વર્તતાં, મંદ પરિણામ પામી જાય એવી સંસારની રચના છે.”

જ્ઞાનીપુરુષો પણ જો આ સંસારમાં મંદ પરિણામ પામી જતાં હોય તો અમારા જેવા જીવોની તો શું વાત કરવી ? અમે તો નાની નાની વાતોમાં અશાંત અને વ્યાકુળ થઈ જઈએ ! શાંત અને સ્થિર થવા માટે કાંતો આપને યાદ કરીએ છીએ - સ્મરણ કરીએ છીએ, કાંતો મનમાં જાપ શરૂ કરી દઈએ છીએ. (સહજાતમસ્વરૂપ પરમગુરુ) અને આપના અમૃતવચનોને યાદ કરવા મંડી જઈએ છીએ ! અમારા મનમાં તો એક વિચાર ઘણીવાર આવે છે કે અમે એવું આત્મબળ કેવી રીતે કેળવીએ કે જેથી શાંત અને સ્થિર રહી શકીએ ?

આપની પ્રશસ્તિમાં કહેવાયું છે કે -

“શુચિ ઉજ્જવલ આત્મિક ભાવ લસ્યા,

સહજાત્મ સ્વરૂપ સમાપ્તિ વસ્યા;
અતિ ઉત્તત શીતળ શાંત દશા,

નૃપચંદ્ર સુસ્થિત હિમાલય શા.”

પ્રભુ મહાવીરના શિષ્ય એવા આપમાં પણ પ્રભુવીર જેવી અડગતા અને શીતળતા હતી તો આપના વારસ એવા અમે (પણ) આપના જેવી અડગતા અને શીતળતા પ્રાપ્ત કરી શકીએ એવી શક્તિ માગીએ છીએ - આપના સિવાય બીજા કોની પાસે અમે માગણી કરીએ ?

હે પરમપિતા ! અમે આપને કહીએ છીએ -

“માગણી અમારી નાની અને દેનારા છો આપ દાતાર,
આપવાને હવે વાર શી છે ? પ્રભુ કંઈક કરો વિચાર;
દિવ્ય દિલ્લિ અને ચિત્તની સ્થિરતા, દેજો હે દીનદયાળ,
શાનધારાને જીલી શકીએ, એવી કૂપા કરજો હે કૂપાળ !”

॥ ઔં શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

શ્રી સદગુરુપ્રસાદ

શ્રીમદ્ રાજયંદ્રાજુ

પત્રાંક - ૭૮૩

મુંબઈ, અસાડ સુદ્ધ ૪, રવિ, ૧૯૫૩

શ્રી સોભાગને નમસ્કાર

શ્રી સોભાગની મુમુક્ષુ દશા તથા જ્ઞાનીના માર્ગ પ્રત્યેનો તેનો અદ્ભુત નિશ્ચય વારંવાર સ્મૃતિમાં આવ્યા કરે છે.

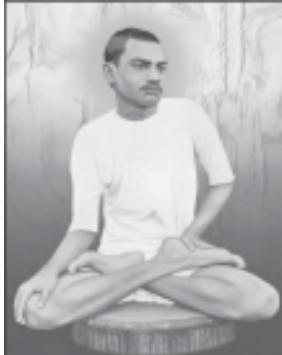
સર્વ જીવ સુખને ઈચ્છે છે, પણ કોઈ વિરલા પુરુષ તે સુખનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણે છે.

જન્મ, મરણ આદિ અનંત દુઃખનો આત્મંતિક (સર્વથા) ક્ષય થવાનો ઉપાય અનાદિકાળથી જીવના જ્ઞાનવામાં નથી, તે ઉપાય જ્ઞાનવાની અને કરવાની સાચી ઈચ્છા ઉત્પન્ન થયે જીવ જો સત્પુરુષના સમાગમનો લાભ પામે તો તે ઉપાયને જાણી શકે છે, અને તે ઉપાયને ઉપાસીને સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે.

તેવી સાચી ઈચ્છા પણ ધણું કરીને જીવને સત્પુરુષના સમાગમથી જ પ્રામ થાય છે. તેવો સમાગમ, તે સમાગમની ઓળખાણ, દર્શાવેલા માર્ગની પ્રતીતિ, અને તેમ જ ચાલવાની પ્રવૃત્તિ જીવને પરમ દુર્લભ છે.

મનુષ્યપણું, જ્ઞાનીનાં વચ્ચનોનું શ્રવણ પ્રામ થવું, તેની પ્રતીતિ થવી, અને તેમણે કહેલા માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થવી પરમ દુર્લભ છે, એમ શ્રી વર્ધમાનસ્વામીએ ઉત્તરાધ્યયનના ગ્રીજા અધ્યયનમાં ઉપદેશ્યું છે.

પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના સમાગમ અને તે આશ્રયમાં વિચરતા મુમુક્ષુઓને મોક્ષસંબંધી બધાં સાધનો અલ્ય પ્રયાસે અને અલ્ય કાળે પ્રાયે (ધણું કરીને) સિદ્ધ થાય છે; પણ તે સમાગમનો યોગ પામવો બહુ દુર્લભ છે. તે જ સમાગમના યોગમાં મુમુક્ષુ જીવનું નિરંતર ચિત્ત વર્તે છે.

સત્પુરુષનો યોગ પામવો તો સર્વકાળમાં જીવને દુર્લભ છે, તેમાં પણ આવા દુષ્મકાળમાં તો કવચિત જ તે યોગ બને છે. વિરલા જ સત્પુરુષ વિચરે છે. તે સમાગમનો લાભ અપૂર્વ છે, એમ જાણીને જીવે મોક્ષમાર્ગની પ્રતીતિ કરી, તે માર્ગનું નિરંતર આરાધન કરવું યોગ્ય છે.

તે સમાગમનો યોગ ન હોય ત્યારે આરંભ પરિગ્રહ પ્રત્યેથી વૃત્તિને ઓસરાવી સત્તાસ્ત્રનો પરિચય વિશેષ કરીને કર્તવ્ય છે. વ્યાવહારિક કાર્યોની પ્રવૃત્તિ કરવી પડતી હોય તોપણ તેમાંથી વૃત્તિને મોળી પાડવા જે જીવ ઈચ્છે છે તે જીવ મોળી પાડી શકે છે; અને સત્તાસ્ત્રના પરિચયને અર્થે ઘણો અવકાશ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આરંભ પરિગ્રહ પરથી જેની વૃત્તિ ખેદ પામી છે, એટલે તેને અસાર જાણી તે પ્રત્યેથી જે જીવો ઓસર્યા છે, તે જીવોને સત્પુરુષોનો સમાગમ અને સત્તાસ્ત્રનું શ્રવણ વિશેષ કરીને હિતકારી થાય છે. આરંભ પરિગ્રહ પર વિશેષ વૃત્તિ વર્તતી હોય તે જીવમાં સત્પુરુષનાં વચ્ચનું અથવા સત્તાસ્ત્રનું પરિણામન થવું કઠણ છે.

આરંભ પરિગ્રહ પરથી વૃત્તિ મોળી પાડવાનું અને સત્તાસ્ત્રના પરિચયમાં રુચિ કરવાનું પ્રથમ કઠણ પડે છે; કેમકે જીવનો અનાદિ પ્રકૃતિભાવ તેથી જૂદો છે; તોપણ જેણે તેમ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, તે તેમ કરી શક્યા છે; માટે વિશેષ ઉત્સાહ રાખી તે પ્રવૃત્તિ કર્તવ્ય છે.

સર્વ મુમુક્ષુઓએ આ વાતનો નિશ્ચય અને નિત્ય નિયમ કરવો ધટે છે, પ્રમાદ અને અનિયમિતપણું ટાળવું ધટે છે.

દ્વાન યોગની સાધના॥

(એકાગ્રતાનું વિજ્ઞાન અને પ્રયોગ)

પરમ શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી

● દ્વાનની સાધનામાં ઉપયોગી

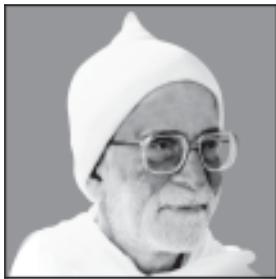
સૂચનો :

મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાયોમાં ધ્યાનની અગત્ય સર્વ દર્શનોમાં સ્વીકારવામાં આવી છે. આરાધનાનાં સાધનોમાં તેનું સ્થાન પ્રબળ પંડિતમાં આવે છે. યોગનિષ્ઠ આચાર્યોએ તેનું સવિસ્તર વર્ણન કર્યું છે. વર્તમાનકાળમાં ધ્યાનની પ્રયોગાત્મક સાધનામાં ઉપયોગી કેટલુંક પાથેય અત્રે સ્વલ્પ -સ્વાનુભવને અનુસરીને રજૂ કરેલ છે, જે સાધકોને ઉપયોગી થશે એવી આશા છે.

હેતુ : જે ધ્યાનને ઈચ્છે છે તે આત્મશુદ્ધિ, સાચી શાંતિ, અતીન્દ્રિય આનંદ અને ઉત્તમ ગતિને ઈચ્છે છે. ધ્યાનના સાધકને પ્રાપ્ત થતો વિશિષ્ટ પુષ્યસંચય પ્રાસંગિક (Incidental) છે.

ધ્યાનની યોગ્યતા : સ્વચ્છ નિયમિત જીવન (જેમાં રોજબરોજના જીવનમાંથી એક-બે કલાક શાંતિથી કાઢી શકાય) અને આત્મતત્ત્વ તથા પરમાત્મતત્વનું યથાર્થ જ્ઞાન - આટલું તો ઓછામાં ઓછું ધ્યાનની સાધના માટે આવશ્યક છે. વૈરાગ્ય, ભિતાહાર, મૌન, અધ્યયન, સત્સંગ વગેરે સાધકના જીવનમાં જેટલા વિશેષ પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ હશે તેટલા પ્રમાણમાં ધ્યાનની યોગ્યતા વૃદ્ધિગત થશે.

સ્થાન : જ્યાં ધોંઘાટ અને ભર્યાર - માખી વગેરેનો ઉપદ્રવ ન હોય તે સ્થાન ધ્યાન માટે યોગ્ય છે. ઘરમાં પૂજાનો ઓરડો અલગ હોય તો ઉત્તમ; નહિ તો મંદિરમાં, બગીચામાં કે ધર્મસ્થાનકમાં ધ્યાન કરી શકાય.

આસન : ચટાઈ, શેતરંજી કે પાટ ઉપર પોતાને અનુકૂળ આવે એવું કોઈ પણ એક આસન સ્વીકારવું. વિશેષ સાધકો માટે પદ્માસન ઉત્તમ છે. આસાનની સિદ્ધિ વિના ધ્યાનમાં ગણનાપાત્ર વિકાસ થઈ શકતો નથી; માટે આસનજ્ય (પોણો કલાકથી ત્રાણ કલાક સુધીની સમયમર્યાદામાં કોઈ પણ સમય)નો અભ્યાસ ઉપકારી છે.

આહાર : પેટનો અને મગજના જ્ઞાનતંતુઓનો ઘનિષ્ઠ સંબંધ છે. પેટ ભોજનથી ભરેલું હોય તો ધ્યાનમાં ચિત્ત લાગે નહિ, અકળામણ થાય, આપસ-ઉંઘ-પ્રમાદ ઊપજે; માટે ભિતાહાર ઉત્તમ છે. સાંજનો આહાર અલ્યાહાર હોય તો રાત્રિના અને વહેલી સવારના ધ્યાનમાં ધણી અનુકૂળતા રહેશે. બિનશાકાહારી અને તામસિક આહાર ધ્યાનના સાધકો માટે અવરોધક છે.

તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ : ધ્યાન દ્વારા આપણે આત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર કરવો છે. તે આત્મતત્ત્વની યથાર્થ સમજણ અનુભવી સદ્ગુરુ પાસેથી મેળવવી આવશ્યક છે. જે આત્મામાં - આત્મભાવમાં - તન્મય થવું છે તેનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના તેનું ચિંતન કરવું કે તેના ચિંતનને ચાલુ રાખવું (અનુચિંતન કરવું) બની શકતું નથી. આ કારણથી શુદ્ધ ચૈતન્યપદાર્થ એવા આત્માનું સ્વરૂપ તથા પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું, જેથી ધ્યાનમાં વૈજ્ઞાનિક અને કંમિક વિકાસ સાધી શકાય.

ધ્યાન અને અન્ય સાધના : ધ્યાન તે સમર્સ્ત સાધનાનો સાર છે. જેમ છાશમાંથી જ માખણ નીકળે

પાણીમાંથી ન જ નીકળે, તેમ જે યથાર્થદિષ્ટ સહિત સાધના કરતો હોય તેને જ સાચા ધ્યાનની સિદ્ધિ યથાપદવી થઈ શકે, પણ જે બીજી કોઈ સાધના ન કરતો હોય તેને સાચું ધ્યાન પ્રાપ્ત થાય નહિ. આ કારણથી જ યોગાચાર્યોએ અણાંગ યોગમાં ધ્યાનને સાતમા અંગ તરીકે અને સ્થિર નિર્મળ ધ્યાન (સમાધિ)ને આઠમા અંગ તરીકે ગણ્યું છે. તપમાં પણ ધ્યાનને અંતરતપના વિવિધ પ્રકારોમાં ઉત્તમ તપ કહ્યું છે. આથી એ નિર્ઝર્ખ નીકળે છે કે અન્ય સાધનોથી નિરપેક્ષપણે ધ્યાનની સિદ્ધિ નથી; પણ તે તે સાધનો દ્વારા યથાર્થ દિષ્ટિવાન સાધકને કરીને ધ્યાનમાં સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે.

● ધ્યાનનાં મુખ્ય સહકારી સાધનો :

ભક્તિ : ભક્તિ, જ્ઞાનાભ્યાસ, જ્ઞાપ અને મૌનને જીવનમાં અપનાવવાથી ધ્યાનમાં જલદી સફળતા મળી શકે છે.

ભક્તિ : સદ્ગુરુ, પરમાત્મા તથા અન્ય વિશેષ ગુડ્દીજનાદિને ઓળખીને કોઈ પણ પ્રકારની આકાંક્ષા રાખ્યા વિના, તેમના પ્રત્યે પ્રશસ્ત પ્રેમ કરવો તેને ભક્તિ કહેવામાં આવે છે. સાચા ભક્તના જીવનમાં ભગવાનના જેવા ગુણો, કરે કરીને પ્રગટે છે; પરંતુ અહીં તો પ્રકરણવશાત્ત ધ્યાનની સાધનાના સંદર્ભમાં ભક્તિ વડે જે પ્રકારે મુખ્યપણે સાધકને લાભ થાય છે તે આ પ્રમાણે : પ્રથમ તો, અત્યંત પ્રેમને લીધે પ્રભુનું વારંવાર સ્મરણ થાય છે અને તેથી ધ્યાન સહેજે સહેજે સિદ્ધ થાય છે. બીજું સાધકના અભિમાનનો નાશ થઈ ઉત્તમ એવો વિનયગુણ પ્રગટે છે. આમ, સહજ-સ્મરણ અને માનશત્રુનો નાશ થવારૂપ બેવડો લાભ સાધકને ભક્તિ વડે પ્રાપ્ત થાય છે.

જ્ઞાનાભ્યાસ : આત્મા-અનાત્માનો વિવેક જ્ઞાન વડે સિદ્ધ થાય છે. આ આત્મભાવ છે અને આ અનાત્મભાવ છે એવું યથાર્થ પરિજ્ઞાન થતાં,

વૃત્તિ આત્મભાવને ગ્રહણ કરીને ધારી રાખે છે અને અનાત્મભાવને બાધક જ્ઞાનીને છોડી દે છે. વળી, વૈરાગ્ય વિના આવો વિવેક જગી શકતો નથી અને તે વૈરાગ્ય પણ જ્ઞાની ગુરુઓના બોધ દ્વારા અને શાખાભ્યાસ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. આમ, વૈરાગ્ય અને વિવેકની સિદ્ધિ કરાવનાર જ્ઞાનાભ્યાસ કહ્યો, અને તેની પ્રાપ્તિનું સર્વોત્તમ બાધ્ય કારણ સત્તસંગ બતાવ્યું.

જ્ઞાપ : સ્થિરતાની સાધનામાં જ્ઞાપ જેવું બીજું સાધન જણાતું નથી. કોઈ પણ પરમાત્મપદનો વાચક એવો મંત્ર લેવો. તે મંત્રનો શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ સદ્ગુરુથી સારી રીતે સમજવો. જાપની સાધના ધ્યાન દરમિયાન કરી શકાય છે. ‘અમુક ચોક્કસ સંખ્યામાં હું અવશ્ય આ મંત્રનો જ્ઞાપ કરીશ’ એવો નિયમ લઈને બેસવાથી દઢતા રહે છે. અમુક લયથી સ્વરબુદ્ધ રીતે બાધ્યજ્ઞાપ કરવાથી ધીમે ધીમે અંતરજ્ઞાપ સહજ થાય છે અને આગળની સાધક અવસ્થામાં (આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ બાદ) અજ્પાજ્પની પણ સિદ્ધિ થાય છે.

મંત્રના વિશુદ્ધ ઉચ્ચારણથી આજુબાજુના વાતાવરણમાં પણ પવિત્રતાના વિશિષ્ટ પરમાણુઓ ફેલાવાથી આપું વાતાવરણ આધ્યાત્મિકતાથી ગૂંજ ઊઠે છે.

મૌન : સમસ્ત બાધ્ય જગત સાથેના વચન-વ્યવહારથી વિરામ પામી આત્માભિમુખ થવાના પ્રયત્નવાળા સાધકને મૌન ખૂબ ઉપકારી છે. આત્માની જે શક્તિ વચનપ્રવૃત્તિથી બહારમાં વપરાઈ જાય છે તે શક્તિને આત્મજાગૃતિપૂર્વક અંતર તરફ વાળતાં બાધ્ય મૌન તો સિદ્ધ થાય જ છે પણ પરમાર્થ મૌન પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે; જેમાં કેવળ સ્વરૂપ અવલોકન જ રહી જાય છે અને સ્વરૂપમાં તન્મયતા થતાં સ્વસંવેદન જ્ઞાન ઊપજે છે - ધ્યાનનું ફળ અનુભવાય છે. સૂર્યસ્ત પદ્ધી મૌનનો પ્રયોગ

વિશેષપણે કરવા યોગ્ય છે.

ઉપસંહાર અને વિશિષ્ટ સૂચનો : આ પ્રમાણે
ધ્યાનમાં મુખ્યપણે ઉપકારી એવા આ ચાર મુદ્દાઓની વિચારણા પૂરી થઈ. આ સિવાય ધ્યાનની પ્રાયોગિક અંતરવિધિ પોતપોતાના ગુરુ પાસેથી જાણવી, પરંતુ સામાન્ય દૈનિક જીવનમાં ધ્યાનના અભ્યાસીએ પંદર-વીસ મિનિટ ભક્તિનાં પદ બોલવાં અથવા ઉત્તમ મંત્રો અથવા ગાથાઓનો સ્વાધ્યાય કરીને પછી જ ધ્યાનનો પ્રયોગ ચાલુ કરવો. સદ્ગુરુની અથવા પરમાત્માની મુદ્રાનું ચિંતન ઉત્તમ અવલંબનરૂપ છે. ત્યાર પછી આત્મજ્યોતિનું ધ્યાન કે મંત્રાક્ષરોનું ધ્યાન પણ અભ્યાસી શકાય છે અથવા સૂક્ષ્મ તત્ત્વચિંતન (કર્મસિદ્ધાંતનું, લોકના સ્વરૂપનું અથવા બાર ભાવનાઓનું)થી પણ સંકલ્પ-વિકલ્પોને ઉપશમાવી સ્વરૂપ-સાચ્ચિધનો અભ્યાસ કરી શકાય છે.

છેલ્લે, સાધક-મિત્રોને આ વસ્તુઓ પ્રત્યે જાગ્રત રહેવા ભલામણ :

સાધનાનું સાતત્ય : ધ્યાનની ખરી સિદ્ધિ
મનનો જ્ય કરવાથી થાય છે અને મનનો જ્ય કરવો એ કાંઈ સહેલી વાત નથી. દીર્ઘકાળ સુધી જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને અભ્યાસથી તે ક્રમે કરીને જિતાય છે; માટે જ્યારે જ્યારે અભ્યાસ કરતાં નિરાશા ઉપણે, થાક લાગે, કંટાળો આવે ત્યારે હતાશ ન થતાં યથાશક્તિ જાગૃતિપૂર્વક અભ્યાસ જારી રાખવાથી લક્ષણી સિદ્ધિ થાય છે. સાધના વચ્ચે વચ્ચે તૂટી ન જ્ય તેનો લક્ષ રાખવાનો છે.

સત્તસંગનું અવલંબન : મોટા ભાગે આ
જમાનામાં સાધક ચારે બાજુ નીચે પાડનારાં બળોથી જ ઘેરાયેલો છે. બધો સંગ-પ્રસંગ પ્રાયે અસત્તસંગ જેવો છે. ચાલવા માટે, નાના બાળકને જેમ ચાલણગાડી કે હાથના ટેકાની જરૂર છે, તેમ સાધકને સાચા આત્માર્થી-મુમુક્ષુ કે સત્પુરુષના ટેકાની જરૂર છે. જો કે સાચો સત્તસંગ અત્યંત ફુર્લબ છે તો પણ

યથાશક્તિ જેટલો મળે તેટલો સત્તસંગ કરી લઈ, આત્મબળ વધારતા રહી, અભ્યાસ કરવો.

સમયનો સદ્ગુર્યાંશ : ધ્યાન સમયે જ ધ્યાન
કરવા બેસીએ તો ધ્યાન સિદ્ધ થાય નહિ, પણ આત્મસ્વરૂપનો (પોતાના મૂળ સ્વભાવનો) દિવસ-રાત દરમિયાન વારંવાર લક્ષ રહે તો ધ્યાનમાં એકાગ્રતા જલદીથી આવે. આ માટે યથાર્થદિષ્ટ અને શુકુનું સાચ્ચિધ પરમ ઉપકારી છે; જેના યોગે સ્વરૂપવિચાર, સ્વરૂપસ્મરણ, સ્વરૂપધ્યાન, સ્વરૂપ અનુભવ - આ ક્રમ ધીરે ધીરે સિદ્ધ થાય છે. આવો અભ્યાસ સિદ્ધ થવા માટે નીચેના પ્રયોગો ખૂબ જ ઉપકારી છે :

- (1) દરરોજ ઓછામાં ઓછું દસ વખત ભગવાનનું સ્મરણ કરવું. દા.ત. ૧. ઊઠીને તુરત, ૨. દાંત સાફ કરતાં, ૩. દાઢી કરતાં, ૪. નાહતાં, ૫. કપડાં પહેરતાં, ૬. વાળ ઓળતાં, ૭. દૂધ-ચા પીતાં, ૮. નોકરીએ - દુકાને જતાં, ૯. ભોજન લેતાં, ૧૦. સૂતા પહેલાં.
- (2) આંગળી કે કાંડા પર રબરની કે સૂતરની ઈત્યાદિ દોરી બાંધી રાખવી, જેથી ભગવત્સમરણની યાદી થઈ આવે - Reminder તરીકે.
- (3) પાકીટમાં સદ્ગુરુ કે ભગવાનનો ફોટો રાખવો.
- (4) હથેળીમાં કે કાંડા ઉપર ભગવાનનું નામ કે મંત્ર લખી રાખવો.

આવા વિવિધ પ્રયોગોથી આત્માની જાગૃતિ વધતી રહેશે અને વારંવાર સ્મરણનો અભ્યાસ સિદ્ધ થશે, જે સિદ્ધ થતાં ધ્યાન પણ ક્રમે કરીને સહજ બનવા લાગશે.

પ્રયત્નવિશેષ કરીને ધ્યાનનો અભ્યાસ કરવાનો આપણે સૌ પ્રયત્ન કરીએ અને તેના ફળરૂપે

ઉત્તમ આત્મજ્ઞાન અને સહજ સમાધિને પામીએ એવી ભાવના.

● દ્યાન સંબંધી વિવિધ ઉપયોગી પાઠેચ :

- જેટલા કામ-કોધાદિ વિકારો મંદ થાય અને જેટલું તત્ત્વનું અવલંબન યથાર્થપણે લઈ શકાય તેટલા પ્રમાણમાં સાધકને ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.
- દર્શનાચાર, જ્ઞાનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર - આ પાંચ આચારોમાં વીર્યાચારની ન્યૂનતા હોય તો અન્ય ચાર આચારોમાં યથાર્થોઽયપણે પ્રવર્તન થઈ શકતું નથી.
- તત્ત્વ રૂડી રીતે વિચારે તે સવિકલ્પ સમાધિ અને તત્ત્વ પામે તે સાક્ષાત્ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહેવાય છે. અતીન્દ્રિય સુખનો અનુભવ, અહીં નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં, અપરોક્ષપણે થાય છે.
- અષ્ટાંગયોગમાં ધ્યાન અને સમાધિ તે પરમયોગ છે(સાતમું અને આઈમું અંગ છે).
- જ્યારે જીવ ખરેખર સમ્યક્ફૂદાસ્તિ થાય ત્યારે તેને આત્માનું વેદન (સ્વસંવેદન) થાય છે; એટલે કે તેને અંશે અપરોક્ષ અનુભૂતિ થાય છે.
- આત્માનો લક્ષ કેમ કરવો ? - આ પ્રશ્નનો જવાબ બે રીતે જાણો :
 1. નાસ્તિથી = હું આ શરીર નથી, વાણી નથી અને કથંચિત્ વિકલ્પ પણ નથી એવી ભાવના ભાવવી; જેથી કરીને આત્માની શક્તિ build up થાય છે.
 2. અસ્તિથી = હું શુદ્ધ, બુદ્ધ, ચૈતન્યધન - જાણનાર માત્ર જ્ઞાયક-આત્મા હું એવી ભાવનાનો વારંવાર અભ્યાસ કરવો.
- લાંબા કાળ સુધી જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને સત્તસંગની સાધના કરવાથી અંતર્મુખ થવાની સાચી કળા સિદ્ધ થાય છે.

- મનોવૃત્તિ વિષયને બદલતી રહે તેને 'વિચાર' કહેવામાં આવે છે.

વિષયોને પકડી રાખે તેને 'ચિત્તન' કહેવામાં આવે છે.

વિષયોની વિચારધારા, ચિત્તનધારા છૂટી જાય અને ચિત્તવૃત્તિ સ્વરૂપમાં લીન થઈ જાય તેને નિર્વિકલ્પ ધ્યાન કહેવાય છે, જે પોતે જ સમાધિરૂપ છે.

- સર્વ પ્રકારના રૂડા ઉદ્યમે કરીને, વિકલ્પોની જાળને ઓછી કરવી જોઈએ.
- આત્માનું સ્વ-સંવેદન થવું તેને અપરોક્ષાનુભૂતિ કહે છે.
- સાધકને તત્ત્વથી અને અર્થથી આત્માનો યથાર્થ બોધ થયો હોય તેને જ સમાધિ પમાડનારું સાચું ધ્યાન લાગે છે.
- આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે આત્મા ફક્ત જ્યાલમાં જ નથી લેવાનો, પણ મોહગ્રંથિને ભેદવા માટે પુરુષાર્થપૂર્વક સત્પાત્રતા પ્રાપ્ત કરીને આત્મામાં સ્થિર - એકાગ્ર થવાનો વારંવાર અભ્યાસ કરવાનો છે.
- જે વિકિત જે વસ્તુનું બુદ્ધિપૂર્વક વારંવાર ધ્યાન કરે છે તેને તે વસ્તુ ધ્યેયરૂપ બની જઈ તેમાં જ તાન્મયતા થઈ જાય છે, એમ વર્તમાન મનોવિજ્ઞાને પણ સ્વીકાર્ય છે. તેથી જ કહું છે : "જેમાં મતિની મગનતા, તેની જ થાય પ્રતીત; થાય પ્રતીતિ જેહની, ત્યાં જ થાય મન લીન. જ્યાં નહિ મતિની મગનતા, તેની ન હોય પ્રતીત; જેની ન હોય પ્રતીત ત્યાં, કેમ થાય મન લીન?"
- (શ્રી સમાધિશતક - ૮૫/૮૬)
- અભીક્ષણ જ્ઞાનોપયોગ એ જ્ઞાનમાર્ગની પરિભાષા છે અને અજ્પાજ્પાપ તે યોગમાર્ગની પરિભાષા છે. આવી ઉત્તમ સિદ્ધિ

- મહાજ્ઞાનીઓને હોય છે; જે શુદ્ધાત્મતાવ સાથેનું પ્રગાઢ અનુસંધાન સૂચવે છે.
 - જેનામાં અંતરંગ વૈરાગ્ય પ્રગટ્યો હોય, જેને પરમાત્મા અને સદ્ગુરુ પ્રયે અંતરંગ અહોભાવ હોય અને જેણે સદ્ગુરુનું શરણ અને બોધ સ્વીકાર્ય હોય તેવો સાધક ઉત્તમ ધ્યાનનો અધિકારી ગણી શકાય.
 - ધ્યાનને યોગસાધનાનું મુખ્ય અને અંતિમ ચરણ ગણી શકાય; કારણ કે અષ્ટાંગયોગમાં મહર્ષિ પતંજલિએ તેને યોગ-સાધનાનું સાતમું અંગ કહ્યું છે, જે દ્વારા સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે.
 - ઉત્તમ કક્ષાના ધ્યાનને મોક્ષનું સાક્ષાત્કાર કરાણ કહ્યું છે; કારણ કે તે દ્વારા સાધકનાં બધાંય કર્મો બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે.
 - ધ્યાન સમયે ધ્યાન કરે તેને થોડું ધ્યાન લાગે છે; પણ જે સર્વ કાર્યો કરતાં કરતાં પણ ધ્યાનનો લક્ષ રાખે છે, ખાતાં-પીતાં, ઊઠાં-બેસતાં પણ સતત આત્મજાગૃતિનો અભ્યાસ કરે છે, તેને સાચી ધ્યાનદશાની પ્રાપ્તિથી અલ્ય કાળમાં સમાધિની સિદ્ધિ થઈ જાય છે.
 - સાચો વૈરાગ્ય, સદ્બોધની પ્રાપ્તિ, સતત આત્મજાગૃતિ, તત્ત્વચિંતન અને તત્ત્વ-અનુસંધાનની ઉત્સુકતા જેને હોય તેને ધ્યાનદશા સહજ લાગે છે.
 - ‘ધ્યાન કિયા ભી જાતા હૈ, ઔર ધ્યાન હોતા ભી હૈ’ – આ રહસ્યનો અનુભવ જ્ઞાનીઓ કરે છે.
 - ચિત્તની એકાગ્રતા, ચિત્તની નિર્મળતા અને તત્ત્વનિષ્ઠા-એ ત્રણની એકતા જ્યારે અભ્યાસ દ્વારા સિદ્ધ થાય છે ત્યારે ઉચ્ચકક્ષાના ધ્યાનની ખરેખરી સિદ્ધ થાય છે.
 - અંતરજ્ઞાપ ઉપયોગી છે, પણ તે વખતે ચિત્તવૃત્તિ કેવી રહે છે તે બાબતની જગૃતિ રહેવી જોઈએ.
 - ઉત્તમ સાધકને અંતર્મુખતા વિશેષ થાય ત્યારે બધું હલનયલન બંધ થઈ જાય છે; તેમ જ સાથે સાથે આસનની દઢતા, દેહથી બિન સ્વસત્તાનો ભાસ અને સાત્ત્વિક આનંદના તરંગોની ઉત્પત્તિ ચાલુ થઈ જાય છે. ધીમે ધીમે મનોવ્યાપાર અને શ્યાસોચ્છ્વાસની ગતિ મંદ થઈ જાય છે. જો આ દશા દરમિયાન જ્ઞાતાભાવમાં વિશેષ સ્થિરતા થઈ જાય તો નિજાનંદનો પાતાળકુવો ફૂટે છે અને સાધક તે અતીન્દ્રિય આનંદમાં ઝૂબી જાય છે.
 - નિશ્ચયથી, ઉચ્ચ કક્ષાના સાધક આત્માને કોઈના અવલંબનની જરૂર રહેતી નથી. આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં પોતે જ સમાઈ જાય છે, પરમ તૃપ્તિનો અનુભવ કરે છે.
- યથા - ‘આત્મનિ એવ આત્મના તુષ્ટઃ
- સ્થિતપ્રભઃ તદા ઉચ્યતે.’**
- શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા (સ્થિતપ્રભલક્ષણ)**
- પરમાત્મા કે સદ્ગુરુનું ધ્યાન કરતાં કરતાં એમનું પ્રતિબિંબ જેનામાં પડે છે ‘તે હું હું’ એવો ભાવ લાવવો. આ બધું જો કે બુદ્ધિપૂર્વક થાય છે તો પણ, નિર્વિકલ્પતાની નિકટ છે એમ કહી શકાય. આવો અભ્યાસ વારંવાર કરતાં વિચારધારા મંદ થઈને ચિંતક (વિચારક) આત્મામાં વિલીન થઈ જાય છે. આ જ અનુભવદશા છે.
 - ઉંચી કક્ષાના સાધકોને ધ્યાનમાં / આત્મભાવનામાં અતિ ઉપયોગી શ્લોકો શ્રીસમયસારકળશના ૧૮૧ અને ૧૮૫ છે; જે વિશેષપણે ગુરુગમથી સમજીને વારંવાર ચિંતવવા - અભ્યાસવા.
 - અભેદ નિર્વિકલ્પ આત્મઅનુભવની પ્રાપ્તિ માટે ધ્યાનદશામાં એવું ભાવભાસન કરવું કે : “I am this pure knowledge only.” (હું માત્ર નિર્મળ જ્ઞાયક હું.)

- જાપના મુખ્ય ચાર પ્રકાર છે : (૧) ભાષ્યજ્ઞપ, (૨) ઉપાંશુજ્ઞપ, (૩) માનસજ્ઞપ અને (૪) અજપાજ્ઞપ; જેની વિશેષ સમજણ આ પ્રમાણે છે -
 1. ભાષ્યજ્ઞપમાં સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ કરવું જોઈએ; કારણ કે તે વાણીની સાધના છે.
 2. ઉપાંશુજ્ઞપ કરતાં કરતાં જાપનો અવાજ મંદ થતો જાય છે. હોઠ ફંડડતા હોય અને જાપનો અવાજ આવે નહીં, છતાં જાપ ચાલુ રહે.
 3. માનસજ્ઞપમાં હોઠ, જીબ વગેરે કોઈ પણ ચાલતા નથી, માત્ર મનથી જાપ ચાલે છે.
 4. અજપાજ્ઞપ એ વાણી અને મનથી પાર છે. તે ખરેખર સિદ્ધ્યોગીને જ હોય છે; કારણ કે તેમાં બુદ્ધિપૂર્વકના પ્રયત્ન વિના પરમાત્મતાત્વનું કે શુદ્ધાત્મતાત્વનું અનુસંધાન સ્વયં થયા કરે છે. તે સાધના નથી, સિદ્ધિનું સહજ ફળ છે.
- શબ્દો બોલતાં બોલતાં, ઘણુંખરું ચિંતન ઓદ્ધું થાય છે; જ્યારે મૌન અને જાગૃત ભાવથી ચિંતન વધુ થઈ શકે છે. માટે પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે જેમ લાભ થાય તેમ કરવું.
- ધ્યાનાભ્યાસ કરનાર સાધકે ધ્યાલમાં રાખવું કે જ્યાં સુધી પોતે મૈત્રી આદિ કે અનિત્ય આદિ ભાવનાઓના વિચારમાં છે ત્યાં સુધી સાક્ષાત્ આત્મોપલબ્ધ કરી નથી. જ્યારે એવી વિચારધારા વિચારકમાં સમાઈને શાંત થઈ જાય છે, ત્યારે જ નિર્વિકલ્પ સમાધિ પ્રગટતાં અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ થાય છે.
- ભગવાનનું ધ્યાન કરું છું તે હું નથી, પણ ભગવાનનું ધ્યાન જેમાં ઝળકે છે તે સત્તા હું છું - એમ પરમાર્થ અવધારવો; તો ત્વરાથી નિર્વિકલ્પતા આવે.
- પ્રશ્ન : ધ્યાન કેવી રીતે કરવું ?

ઉત્તર : તેની અનેક રીતો છે. એક રીત આ છે : ધ્યાનમાં પ્રથમ ૪ ભાવના, પછી ૧૨ ભાવના, ત્યારબાદ પંચપરમેસ્થિનું ધ્યાન તેમ જ સદ્ગુરુનું ધ્યાન અને પછી કમશાઃ આત્માના ગુણોના ધ્યાનમાં જઈ શકાય છે. — આ ધ્યાનનો એક સામાન્ય કમ છે ; વિશેષ પ્રત્યક્ષ ગુરુના સાન્નિધ્યમાં રહીને તેમની આશાનુસાર આરાધવો.

 - જગતાના પદાર્થો પ્રત્યે અનાસક્તભાવ ઉપજાવીને, ચિત્તવૃત્તિને આત્મા તરફ લઈ જાય (અંતર્મુખ બનાવે) તે પરમાર્થથી સાચી જ્ઞાનવૈરોચન્ય દર્શા કરેવાય.
 - સર્વ જીવમાં જેને મૈત્રીભાવ છે તેને સાચું ધ્યાન (સામાયિક) લાગી શકે છે.
 - શ્રદ્ધા એટલે દર્શિ ; જે આપણને ધ્યાનના અભ્યાસ દરમિયાન, અભેદદર્શા તરફ લઈ જવામાં ઉપકારી થાય છે.
 - પુનઃ પુનઃ એક જ સુવિચારનું ચિંતન કરવું સાધકના જીવનનું દૂષણ નહીં પણ એક મોદું ભૂષણ છે.
 - ચિત્તવૃત્તિ અવલંબન વિના ટકી શકતી નથી. પ્રારંભિક અને મધ્યમ ભૂમિકાના સર્વ સાધકોને ચિત્તવૃત્તિને કોઈ પવિત્ર, પ્રેરક, પુષ્ટિકારક અને સબળ અવલંબનની જરૂર પડે જ છે. તેવું અવલંબન સદ્ગુરુ હોય, સત્તાખ હોય, પ્રભુજીની મૂર્તિ હોય કે મંત્ર આદિ હોય. પોતાની તાસીર, રુચિ કે સંસ્કાર પ્રમાણે તેવા શુદ્ધ અવલંબનનો સહારો લઈને કમે કમે નિરાલંબન એવા પોતાના શુદ્ધાત્મા તરફ વળી શકાય છે.

॥ ઊં શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

ગાયાં વર્ષો, રહ્યાં વર્ષો !

પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાણ દેસાઈ

સંસારમાં હોય, ત્યારે સંપત્તિની તીવ્ર કામના રાખી હોય. પણ એની ઈચ્છિત પ્રાપ્તિ થઈ ન હોય. એ પછી સંપત્તિનો ત્યાગ કરીને ધનઘોર અરજુયમાં ગયેલી વ્યક્તિને શાંતિ એ માટે નથી મળતી કે પેલી કામના એને સતત પજવ્યા કરે છે. એનો પીછો છોડતી નથી. એક સમયે એ કામના એને ધનની પાછળ દોડાવતી હતી, હવે એ ધનપ્રાપ્તિને લક્ષમાં રાખીને ધર્મચિરણ કરશે. એનું ચિત્ત પહેલાં જે મોહને તીવ્રતાથી અનુભવતું હતું, એવી જ તીવ્રતા એ ચિત્ત સંસારત્યાગ પછી પણ અનુભવે છે. ધન પ્રત્યેનો એનો અનુષ્ઠાગ અને આસક્તિ જુદાં જ રૂપે પ્રગટ થાય છે. એ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં સંપત્તિના ઢગલા થાય, તો તેનાથી પ્રસંગ થાય છે, પણ એથીય વધુ પ્રસંગતા એને ધર્મના ઉત્સવોમાંથી મળેલી સંપત્તિના આંકડા વર્ણવતાં આવતી હોય છે અને એ રીતે પોતાની સંસારની આસક્તિને સંન્યસ્તમાં રહીને પંપાળતો હોય છે.

મૂળને પારખ્યા વિના માત્ર પાંદડાને જેનારની - પાણી પાનારની આવી દશા થાય છે ! આથી આજે ધર્મસ્થાનોમાં ધર્મના મૂળ તત્ત્વોની વાત કે ઉધ્રૂવ ભાવનાઓની માવજતને બદલે શાશગારાયેલા હાથીઓની સંખ્યા, એકઠી થયેલી જનમેદની, મોટી મોટી ઉછામણી, ભવ્ય મંડપ અને ગાજતા બેન્ડની વાતો સાંભળવા મળે છે. કોઈ ધર્મનુરાગી એ વાખ્યાનમાં જાય ત્યારે વિચારે કે અહીં ધર્મની કેમ કોઈ વાત નથી ? કારણ છે કે ધર્મગુરુના હદ્યમાં પડેલી પેલી કામનાઓ !

એ કામનાઓ કુટુંબ કે સંસારનો ત્યાગ કરવા છતાં ગઈ નથી, બલ્કે જુદાં રૂપે આવિર્ભાવ પામી

છે. આથી બનશે એવું કે જેમ વ્યવહારમાં વ્યક્તિ જુદા જુદા હિસાબકિતાબ કરતી હોય, એવા જ હિસાબકિતાબ અહીં શરૂ થશે. અર્થની ચિંતા અને અર્થની પ્રવૃત્તિઓ આરંભાશે અને પછી ધર્મ પામવાના ધ્યેયથી નીકળેલી વ્યક્તિ સંસારત્યાગ કર્યા પછી પણ એ જ અશાંતિનો અનુભવ કરતી હશે. એના ચિત્તમાં શાંતિ નથી, કારણ કે એની ભીતરની કામનાને એ ઓળખી શક્યો નહીં.

તમે કોઈ સાધુ, સંત કે મહાત્માને મળવા જાઓ, ત્યારે કેવો અનુભવ કરો છો ? એમના સત્સંગથી તમને શાંતિ સાંપડે છે ખરી ? એમના મેળાપથી અંતરમાં કોઈ નવું અજવાણું ફેલાય છે ખરું ? કે પછી કોઈ સત્તાધારી પોતાની સત્તાના ગુણગાન ગાય, તેમ તેઓ માત્ર પોતાનાં ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોનાં યશોગાન જ ગાય છે ? જો તમારા હદ્યમાં શાંતિનો અનુભવ થતો ન હોય તો માનજો કે આ સાધુ-મહાત્મા હજુ ‘પ્રાચીન’ કામનાઓથી દૂર ગયા નથી. સ્થૂળ અને ભૌતિક એષણાઓ એમના હદ્યમાં ક્યાંક લપાઈને પડી છે. એ ભલે સંસારમાંથી સંન્યાસ તરફ ગયા હોય, પરંતુ એમની કામનાઓ હજુ સંસારની જ રહી છે. સંસારત્યાગની સાથે કામના - ત્યાગ થયો નથી અને તેને પરિણામે સાચા ધર્મની કે પરમ સત્યની પ્રાપ્તિનો કોઈ આનંદ અનુભવી શકતા નથી. એ કામના, વિષય કે મોહ દૂર થાય તે અનિવાર્ય છે, આથી જ ‘ઈશોપનિષદ’માં કહ્યું છે,

હિરણ્યમયેન પાત્રેણ સત્યસ્યામિહિતં મુખમ् ।

તત્ ત્વं પૂષ્ણ ! અપાવૃણુ સત્ય - ધર્માય દૃષ્ટયે ॥

‘માયારૂપ સોના જેવા મોહના ઢાંકણથી

સત્યનું - આત્માનું સ્વરૂપ હંકાયેલું રહે છે, હે ભગવાન ! સત્યની શોધ કરનારા મને સત્યનાં દર્શન થાય તે માટે તમે એ મોહરનું ઢાંકણ દૂર કરો, મોહરપી પ્રલોભનો હટાવો.'

ચિત્તમાં રહેલો મોહ ભારે અવળંડો હોય છે ! એ કોઈને કોઈ રીતે પ્રગટ કે પ્રકાશિત થયા વિના રહેતો નથી. એ ક્યાં, કઈ રીતે પ્રગટ થાય, તે કહી શકતું નથી. ઋષિ વિશ્વામિત્રની કેટલાંય વર્ષોની સાધના માત્ર મેનકાના નૃત્યને જોઈને ચલિત થઈ ગઈ. અહીં કુલ્લકુમારની કથાનું સ્મરણ થાય છે.

માતા અને મુનિઓની વૈરાગ્યમયી વાણીનું વર્ષો સુધી શ્રવણ કરવા છતાં કુલ્લકુમારના ચિત્તમાં ત્યાગ, વૈરાગ્ય કે સંયમનો ભાવ જાગતો નહોતો. માત્ર આઠ વર્ષની નાની ઉમરે માતાએ એને દીક્ષા આપી હોવા છતાં ચારિત્રમોહનીયનો ઉદ્ય થવાથી એના ચિત્તમાં ઘર કરી ગયેલી વિષયવાસના વિદાય લેતી નહોતી. માતાને આપેલા વચનને કારણે એણે એમની પાસેથી જિનેશ્વરપ્રભુની અમૃતવાણીનું પાન કર્યું હતું, પરંતુ એ અમૃતવર્ષા મુનિ કુલ્લક પર કશી અસર કરી શકી નહીં.

બાર વર્ષ સુધી ધર્મવાણી શ્રવણ કર્યા બાદ માતાની પાસેથી વિદાય લેતા હતા, ત્યારે માતાએ પોતાના ગુરુજીની અનુમતિ અને રજા માગવા જણાવ્યું. પછી ગુરુજીએ વધુ બાર વર્ષ ઉપદેશ સંભળાવ્યો. એ પછી ઉપાધ્યાય અને ગચ્છાધિપતિ આચાર્યશ્રીએ પણ બાર-બાર વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપ્યો, પરંતુ સધણું પથ્થર પર પાણી સમાન !

અંતે ૪૮ વર્ષના દીક્ષાપાલન બાદ મુનિ કુલ્લક ચાલી નીકળ્યા, ત્યારે માતાએ પોતાની પૂર્વવસ્થાની રત્નકંબલ અને મુદ્રા(વાંટી) આપ્યાં. શ્રી કુલ્લક મુનિને ગોચરી માટે ઘેર ઘેર ફરવાનું મુશ્કેલ લાગતું હતું. એમણે ગોચરી લેવા જવાનું

બંધ કર્યું. તેઓ વિચારતા હતા કે જમીન પર સંથારો કરવાથી એમના શરીરના સંધેસંધા દુઃખે છે. આથી પલંગ હોય તો સારું, એમ એમણે ગુરુદેવને કહ્યું. એવી જ રીતે ઉકાળેલું પાણી લાવીને જ્ઞાન કરવાની આજ્ઞા માગી. સમય જતાં લોચ સહન ન થતાં અખાથી મુંડન કરવાની પણ ગુરુ પાસેથી રજા મેળવી લીધી.

અંતે મુનિનાં સંયમનાં સર્વ ચિહ્નો ત્યજને આ કુલ્લકુમાર સાકેતપુરની રાજસભામાં સંધ્યાકાળે પહોંચ્યા, ત્યારે દરબારમાં નર્તકીના મોહક નૃત્યની મહેફિલ જામી હતી. દીવાઓની જાક્રમાળ રોશનીથી રાત દિવસ બની હતી. રત્નજડિત ચળકતું સિંહાસન, ઉદ્દીપક કામભાવો જગાડતી દીવાલ પરની ચિત્રસૂચિ, સુવર્ણદીપિકાઓનો ચળકતો પ્રકાશ અને કામી પ્રેક્ષકોથી નૃત્યાંગનાને અપાતી દાદ સંભળાતાં હતાં. આ વાતાવરણમાં કુલ્લક તલ્લીન બની ગયા.

પ્રભાત ખીલવાને ચારેક ઘડી બાકી હતી, ત્યારે એકાએક નર્તકીને થાકથી લથડતી જોઈને સાંજિંદાઓ વચ્ચે બેઠેલી નર્તકીની માતા અક્કાએ સંગીતના આલાપમાં કહ્યું, “હવે રાત્રિ ઘણી વ્યતીત થઈ ગઈ છે. થોડા માટે પ્રમાદ ન કર.” અક્કાનું ગાયન સંભળીને નર્તકી સાવધાન બનીને નૃત્ય કરવા લાગી. અક્કાના ‘બહોત ગઈ, થોડી રહ્યી’ એ શબ્દો કાને પડતાં જ કુલ્લકુમારનું હદ્ય જાગી ઉઠ્યું. તેઓ જીવન જગાડતો નૂતન બોધ પામ્યા ! આથી એમણે નર્તકીને રત્નકંબલ ભેટ આપી.

કુલ્લકના હદ્યમાં મનોમંથન જાગ્યું : અરે ! જીવનમાં આટલાં બધાં વર્ષો તો સંયમપાલનમાં વ્યતીત કર્યાં, હવે બાકીની થોડી જિંદગી માટે પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. ‘ગયાં વર્ષો’ની કમાણી ‘રહ્યાં વર્ષો’માં વેડફી કેમ દેવાય ? અત્યાર સુધી ગુરુજીનોનાં શાશ્વતચનો પાસેથી જાગૃતિ સાંપડી નહીં, તે કુલ્લકના સુષુપ્ત હદ્યમાં અક્કાની એક પંક્તિએ

સંયમની સાચી જ્યોત પેટાવી.

કુલકે માતાએ આપેલી નામવાળી વાંઠી રાજ પુંડરિકને બતાવીને કહ્યું કે હું તમારા નાનાભાઈનો પુત્ર હું એનો ખ્યાલ આ નામમુદ્રા પરથી આપને સંપદશે. રાજ પુંડરિકે નાનાભાઈ કુંડરિકના આ પુત્રને ઓળખ્યો. રાજ એને રાજ સોંપવા ઉત્સુક બન્યા, કિંતુ કુલકે કહ્યું કે રાજ્યસત્તાની આસક્તિ ઉત્પત્ત કરનારો મોહરૂપી ચોર તો મારા આત્મપ્રદેશમાંથી ક્યાંય દૂર દૂર ચાલ્યો ગયો છે, તેથી આ રાજગાઢી સ્વીકારીને હું શું કરું ? અંતે કુલકુમાર સાથે રાજ આદિ સહુંએ દીક્ષા લીધી અને સ્વર્ગિતિ સંપાદિત કરી.

વિલાસિતતાના મોહમય વાતાવરણ વચ્ચે પવિત્રતાનું પાવન કમળ કેવી રીતે ભીલે છે એનું ઉદાહરણ છે કુલક મુનિ. સાધ્યી બનેલી પોતાની માતાથી માંઠીને છેક આચાર્ય મહારાજ સુધી સહુનું દેશના સાંભળવા છતાં કુલક મુનિના હદ્યમાંથી પ્રબળ કામવાસના ખસી નહીં. એ જ મુનિરાજને વિલાસી અને કામવાસનાવાળા વાતાવરણમાં એમના આત્મામાં સંયમની શુભ ભાવના જગાડનારી ઘટના બની. આ રીતે મોહ દૂર થાય તો જ સત્યના દર્શન થાય, ધર્મનો અનુભવ થાય.

કામનાના કેન્દ્રબિંદુનો વિચાર કરીએ, ત્યારે સમજાશે કે કામના માત્ર દુઃખરૂપ છે. એ કામનાથી મળતું દુઃખ જોઈને બીજી કામના ગ્રહણ કરનાર ક્યારેય સુખપ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી. આનો અર્થ જ એ કે દરેક કામના પોતાની સાથે અશાંતિ અને અધર્મ લઈને આવે છે. એ જેમ જેમ ફેલાતી જાય છે તેમ તેમ વ્યક્તિ વધુ ને વધુ અશાંતિ અનુભવતો હોય છે. કામના ક્યારેય ધીમા પગલે ચાલતી નથી. એ ચાલતા-ચાલતા આજુબાજુની સુષ્ણિને જોતી નથી. એ તો માત્ર લક્ષ્ય તરફ દોડે છે. કામના માનવીના ચિત્તને એવી તીવ્રતાથી દોડાવે છે કે એ કામના

સિવાય બીજું કશું જોતો નથી. એની પ્રાપ્તિ સિવાય બીજું કશું વિચારતો નથી. એનું ચિત્ત પળનોય વિચાર લેવા માટે થોભતું નથી. એ તો બસ ઝટપટ, અતિ ત્વરાથી, લેશમાત્ર વિલંબ વિના પ્રાપ્તિની જંખના રાખે છે.

એ જંખના જેટલી તીવ્ર, એટલી એની દોડ ઝડપી. એની દોડ જેટલી ઝડપી એટલો તે ઉતાવળીયો અને અશાંત. એની અશાંતિ જેટલી તીવ્ર, એટલી સાધનશુદ્ધિ ઓછી. એ પોતાના સાધને ઝડપથી સિદ્ધ કરવા માટે સાધનશુદ્ધિનો વિચાર નહીં કરે અને આ રીતે એ કોઈ પણ માર્ગે કોગે પોતાની કામના સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરશે. સિદ્ધ થતાં એ અનુભવશે કે એણે કામનાની સિદ્ધિ માટે જીવનના આનંદનું કેટલું બધું બલદાન આપ્યું છે ! જે સુખની કલ્પનાથી એ દોડ્યો હતો તે તો મૃગજળની પાછળ દોડતા મૃગ જેવી સાબિત થઈ છે !

મંગલ-સ્મરણ

રચયિતા: પૂ.આ.૧૦૮ શ્રી કનકનંદી મહારાજ

સત્યધર્મ મંગલમ्, આત્મધર્મ મંગલમ् ।

જીવધર્મ મંગલમ्, વિશ્વધર્મ મંગલમ् ॥

વસ્તુતત્ત્વ મંગલમ્, મોક્ષમાર્ગ મંગલમ્ ।

રલત્રય મંગલમ્, સત્યશ્રીદ્વા મંગલમ્ ॥

સમ્યગ્જ્ઞાન મંગલમ્, સદાચાર મંગલમ્ ।

સુધ્યાન મંગલમ્, દશધર્મ મંગલમ્ ॥

કર્મક્ષય મંગલમ્, મોક્ષતત્ત્વ મંગલમ્ ।

અરિહંત મંગલમ્, સિદ્ધપ્રભુ મંગલમ્ ॥

સૂરિવર મંગલમ્, ઉપાધ્યાય મંગલમ્ ।

સર્વસાધુ મંગલમ્, જિનવાળી મંગલમ્ ॥

આત્મશાન્તિ મંગલમ્, વિશ્વશાન્તિ મંગલમ્ ।

દયાધર્મ મંગલમ્, સામ્યભાવ મંગલમ્ ॥

દાનસેવા મંગલમ્, શુચિધર્મ મંગલમ્ ।

મંગલ હી મંગલમ્, સદાસદા મંગલમ્ ॥

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય વિરચિત
સમાધિતંત્ર - અમૃતરસપાન
(ક્રમાંક - 33)

પ્રા. ચંદાબહેન વી. પંચાલી (ભોટાડ)

“જીવને સમજાય તો સમજ્યા પદ્ધિથી બહુ સુગમ છે; પણ સમજ્યા સારું જીવે આજ દિવસ સુધી ખરેખર લક્ષ આપ્યો નથી. સમ્યકૃત્વ પ્રાપ્ત થવાના જીવને જ્યારે જ્યારે જોગ બન્યા છે ત્યારે ત્યારે બરાબર ધ્યાન આપ્યું નથી. કારણ કે જીવને અંતરાય ઘણા છે. કેટલાક અંતરાયો તો પ્રત્યક્ષ છે, છતાં જાણવામાં આવતાં નથી. જો જાણાવનાર મળે તો પણ અંતરાયના જોગથી ધ્યાનમાં લેવાનું બનતું નથી. કેટલાક અંતરાયો તો અવ્યક્ત છે કે જે ધ્યાનમાં આવવા જ મુશ્કેલ છે... સમ્યકૃત્વનું સ્વરૂપ માત્ર વાણીયોગથી કહી શકાય; જો એકદમ કહેવામાં આવે તો ત્યાં આગળ જીવને ઉલટો ભાવ ભાસે; તથા સમ્યકૃત્વ ઉપર ઉલટો અભાવ થવા માંડે; પરંતુ તે જ સ્વરૂપ જો અનુકૂમે જેમ જેમ દશા વધતી જાય તેમ તેમ કહેવામાં અથવા સમજાવવામાં આવે તો તે સમજ્યામાં આવી શકવા યોગ્ય છે.”

હવે અંતરાત્મા સ્વાનુભૂતિના આસ્વાદનું રસપાન કરી જ્યારે સવિકલ્પ ભૂમિકામાં આવે છે ત્યારે આત્મજ્ઞાન થયા પહેલા મારી ભૂમિકા શું હતી, અનુભવ પહેલા વિપરીત અભિપ્રાયથી મારી ચેષ્ટા કેવી હતી તે વિચારને પૂ. આચાર્યદિવે પ્રસ્તુત કર્યો છે. શ્લોક એકવીસ -

ઉત્પન્ન પુરુષભ્રાન્તે: સ્થાણૌ યદ્વદ્વિચેષિતમ् ।

યદ્વન્મે ચેષિતં પૂર્વ દેહાદિષ્વાત્મવિભ્રમાત્ ॥ ૨૧॥

અન્વય: સ્થાણૌ ઉત્પન્નપુરુષભ્રાન્તૈ: યદ્વત વિચેષિતમ् તદ્વત
દેહાદિષુ આત્મવિભ્રમાત્ પૂર્વ મેં ચેષિતમ् ॥

શબ્દાર્થ : સ્થાણૌ - વૃક્ષના ઢૂઠામાં, ઉત્પન્નપુરુષભ્રાન્તે: - જેને પુરુષની ભ્રાન્તિ ઉત્પન્ન થઈ છે તેવા મનુષ્યને, યદ્વત - જેવી, વિચેષિતમ् - વિપરીત ચેષ્ટા હોય છે, તદ્વત - તેવી, દેહાદિષુ - શરીરાદિમાં, આત્મવિભ્રમાત્ - આત્મવિભ્રમને લીધે, પૂર્વ - પહેલા, સે - મારી જેસિતમ - ગેઝ એટી

પરમકૃપાળુદેવની અધ્યાત્મ સરસ્વતી આત્મ-
બળ પ્રદાન કરે છે. આત્મા સ્વ-સ્વભાવને આસ્વાદે
છે. એવી અપૂર્વતા અમૃતવચનોમાં પ્રવહે છે.

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય લાઘવ શૈલીથી
આત્મસ્વરૂપ દર્શાવે છે. આપણે શ્લોક વીસમાં
નિશ્ચયનયથી આત્મસ્વરૂપનો મહિમા વિચાર્યો, જે
શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ અગ્રાહ્ય-કોધાદિ સ્વરૂપને ગ્રહણ
કરતું નથી. તેમજ ગ્રહણ કરેલા અનંતક્ષાનાદિ
ગુણોને છોડતું નથી. સર્વ પદાર્થને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાપ્ત
રૂપે જાણે છે. તે સ્વસંવેદન યોગ્ય ચેતનાદ્રવ્ય હું છું.
આત્મસ્વભાવના સ્વવેદન યોગ્ય વિષયને અહીં
વ્યક્ત કર્યો છે.

હવે અંતરાત્મા સ્વાનુભૂતિના આસ્વાદનું રસપાન કરી જ્યારે સવિકલ્પ ભૂમિકામાં આવે છે ત્યારે આત્મજ્ઞાન થયા પહેલા મારી ભૂમિકા શું હતી, અનુભવ પહેલા વિપરીત અભિપ્રાયથી મારી ચેષ્ટા કેવી હતી તે વિચારને પૂ. આચાર્યદિવે પ્રસ્તુત કર્યો છે. શલોક એકવીસ -

उत्पन्न पुरुषभ्रान्तेः स्थाणौ यद्बद्धिचेष्टितम् ।

यद्वन्मे चेष्टिं पूर्वं देहादिष्वात्मविभ्रमात् ॥ २१ ॥

अन्वयः स्थाणौ उत्पन्नपुरुषभ्रान्तैः यद्गत विचेष्टितम् तद्गत
देहादिषु आत्मविभ्रमात् पूर्वं में चेष्टितम् ॥

શાષ્ટ્રાર્થ : સ્થાણૌ - વક્ષના ઠંડામાં.

ઉત્પન્નપુરુષભાન્તિઃ - જેને પુરુષની ભાન્તિ ઉત્પન્ન થઈ છે તેવા મનુષ્યને, યદ્વત - જેવી, વિચેષિતમ् - વિપરીત યેષા હોય છે, તદ્વત - તેવી, દેહાદિષુ - શરીરાદિમાં, આત્મવિભ્રમાત् - આત્મવિભ્રમને લીધે, પૂર્વ - પહેલા, મે - મારી, ચેષિતમ् - યેષા હતી.

ભાષાન્તર : ઝડના હૃંઠમાં જેને પુરુષની આન્તિ ઉત્પન્ન થઈ છે તેવા મનુષ્યને જેવી વિપરીત ચેષ્ટા હોય છે તેવી આત્મવિભ્રમને લીધે શરીરાદિમાં વિપરીત ચેષ્ટા હોય છે. અંતરાત્મા કહે છે કે મારી વિપરીત ચેષ્ટા હતી.

ભાવાર્થ : અંતરાત્મા સ્વાનુભવ પહેલા બહિરાત્મા હતો. હવે તે અવસ્થાથી પુરુષાર્થના, જ્ઞાની સત્યપુરુષની મીઠી નજરના બળે વિકાસ થયો. તે અંતરાત્મા વિચારે છે કે આત્માનુભવ પહેલા મારી કેવી ચેષ્ટા હતી. કહે છે કે જેવી રીતે કોઈ પુરુષ ભ્રમથી વૃક્ષના ઢૂંડાને પુરુષ સમજ અનેક મનોચેષ્ટા કરે અર્થત્તુ તે બાન્તિથી ઉપકાર કે અપકાર આદિની

કલ્પના કરીને અંતરમાં સુખી-દુઃખી થાય છે તેવી રીતે અંતરાત્મા કહે છે કે હું પણ મિથ્યાવસ્થામાં ભર્મથી શરીર-પત્ની-પતિ-પુત્ર-પરિવાર, ધનાદિ સંપત્તિ વગેરેને મારા માનીને દુઃખી થયો. એ બધા મારા ઉપકારી છે અથવા અપકાર આદિની મિથ્યાકલ્પના કરી સુખી થયો અથવા દુઃખી થયો. આ મારી આવિ, ઉપાવિ અને વ્યાવિઓથી ભરેલી મારી વિપરીત ચેષ્ટાઓ હતી. ઉદાહરણ આપીને શ્રી પૂજયપાદ આચાર્ય ફરમાવે છે કે જેમ જંગલમાં વૃક્ષ હોય, સૂકાઈ ગયું હોય - હું થઈ ગયું હોય પણ કોઈ પુરુષ ઊભો છે, આ તેના બે હાથ છે આ સીધું શરીર છે, આ પગ જેવું લાગે છે - એવી મનથી કલ્પનાઓ કરી બ્રાન્તિવશ જુદી જુદી ચેષ્ટાઓ થાય છે અને સુખી-દુઃખી થાય છે.

વિશોધાર્થ : અનાદિકાળથી ભવનું પરિભ્રમણ કેમ થયું ? અનેકવાર સાધુ થયો, અનેકવાર સ્વર્ગમાં ગયો. એટલું જ નહિ, ભગવાનના પ્રત્યક્ષ સમવસરણમાં પણ જીવનું ગમન થયું, છતાં પરિભ્રમણનો નાશ થયો નહિ. બ્રાન્તિવશ વિપરીત કલ્પનાઓ કરી સુખી-દુઃખી થાય છે.

૧. સ્થાણૌ ઉત્પત્તપુરુષભ્રાન્તિઃ - વૃક્ષના હુંડામાં પુરુષની કલ્પના કરી સુખ-દુઃખ પામે છે. હુંડાનું જાડ હોય અને કોઈ વ્યક્તિ રાત્રિના અંધકારમાં બહાર નીકળે. અંધારું હોવા છતાં જાંખા પ્રકાશમાં દૂરથી વૃક્ષ દેખાય - આસપાસ કોઈ વ્યક્તિ હોય નહીં તેથી અનેક ચેષ્ટાઓ કરે કે ત્યાં કોઈ માણસ ઊભો છે. હું હોવાને કારણો બે મોટી ડાળીઓ બે હાથ જેવી લાગે - વચ્ચે પેટ જેવું લાગે - પગની કલ્પના પણ કરી લે. અનેક વિકલ્પના તાણાવાળાથી જુદાજુદા વિચારો આવે છે તે વિચારોથી આત્મા સુખનું વેદન કે દુઃખનું વેદન કરે છે.

દૃષ્ટાંત : એક પથિક એક ગામથી બીજે ગામ જાય છે. સાંજ પરી ગઈ. અંધારું થવા લાગ્યું. બીજે ક્યાંય જઈ શકે તેવું રહ્યું નહિ. તેથી એક વૃક્ષની

નીચે પથિક બેસે છે. મધ્યરાત્રિએ ક્યાંકથી અવાજ સંભળાયો એવું લાગ્યું. તેથી સહેજ ચાલ્યો. ત્યાં દૂરથી વૃક્ષનું હુંક દેખાયું. ગભરાયો કે કોઈ વ્યક્તિ ત્યાં ઊભી છે. વળી તેને વિચાર આવ્યો કે માણસ નથી પણ ભૂત છે. તેના બે હાથ મોટા છે, જો હલે છે, તેનું માથું બહુ મોટું છે, તેનું પેટ મોટું છે - આ બાજુ આવશે તો, અરે ! જુઓ આ બાજુ જ આવે છે. ના, ના. ત્યાં જ છે. ત્યાં આજુબાજુ સૂકા પાંદડાનો અવાજ આવ્યો - ફરી ઉરી ગયો. શું અહીંયા આવી ગયું !

થોડો શાંત થયો. વિચારવા લાગ્યો કે બધા ભૂત એવા નથી હોતા. કદાચ મને મદદ પણ કરે. આવા અનેક વિકલ્પો તે પથિકે કરવા લાગ્યો. રાત્રિ ત્યાં રહ્યો પણ અનેક ચેષ્ટાઓથી ભ્રમિત થતો હતો. સવાર થતાં અંશતઃ પ્રકાશ થયો- પથિકની નજર ત્યાં જ હતી. તેણે જોયું અરે ! આ તો વૃક્ષનું હુંક છે. આખી રાત્રિ મેં કેવી કેવી ચેષ્ટાઓ કરી. ભૂલથી મેં મનુષ્ય અને ભૂતની કલ્પના કરી.

૨. દેહેષુ આત્મવિભ્રમાત્ - દેહમાં આત્મસ્વરૂપ માનવાની મિથ્યામાન્યતા ઊભી કરી. જે ગતિમાં જીવ ગયો તે ગતિમાં દેહ તે હું એવી ચેષ્ટાઓ કરી. સુખી-દુઃખી થયો. અંતરાત્મા વિચારે છે કે જ્યાં સુધી મને આત્મભાન ન હતું ત્યાં સુધી આવી માન્યતાઓમાં રહ્યો અને ભવની વૃદ્ધિ કરી. જે મને ઉપકારક સામગ્રી મળી ત્યાં રાગમાં રોળાયો અને અપકાર આદિ મળ્યા ત્યાં દ્વેષથી દુઃખી થયો. આત્મભાવ થતાં સમજમાં આવ્યું કે ભૂતકાળમાં મિથ્યાત્વને કારણો હું બહુ રખ્યો છું. રખ્યો છું.

પરમકૃપાળુદેવની દિવ્યદેશના કહે છે, “હે ભગવાન ! હું બહુ ભૂલી ગયો. મેં તમારાં અમૂલ્ય વચ્ચને લક્ષમાં લીધા નહિ. તમારા કહેલાં અનુપમ તત્ત્વનો મેં વિચાર કર્યો નહીં. તમારા પ્રણીત કરેલાં ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહીં. તમારા કહેલાં દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતા મેં ઓળખ્યાં નહીં. હે

ભગવન્ ! હું ભૂલ્યો, આથડ્યો, રજાય્યો અને અનંત સંસારની વિટંબનામાં પડ્યો છું.”

અધ્યાત્મ ઉપનિષદ્ અવનિના અમૃત સમી
‘આત્મસિદ્ધિ-શાખની પ્રથમ પંક્તિ’

“જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પાખ્યો દુઃખ અનંત;
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદગુરુ ભગવંત.”

આત્મસ્વરૂપને સમજાયા વિના હું અનંત દુઃખ
પામ્યો હું. નિજપદને જેણે સમજાયું તે સદ્ગુરુને,
તથા શાયકપદ સમજાયું તેવા નિજભગવાનને
નમસ્કાર કરું હું.

નળરાજાથી ઉન્મત થયેલી અર્થાતું નળ
રાજાના વિરહથી વ્યાકુળ થયેલી સતી દમયંતિ જેમણા
વૃક્ષના હુંડામાં નળરાજાની બ્રાન્તિ કરી તે વૃક્ષના
હુંડા તરફ પ્રેમભાવથી જતી હતી, પણ બ્રાન્તિથી-
સત્યથી વેગળી હતી. તેમ શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય
શ્લોકમાં સમજાવે છે કે અંતરાત્મા થયા પછી
ભૂતકાલીન ભૂલ મેં કેવી કરી હતી ! બ્રાન્તિને કારણે
દેહને આત્મા માન્યો હતો. પત્ની-પતિ-પરિવાર સહું
મારા છે. તે મને ઉપકારક છે. ધન-ધાર્ય મારી
પાસે છે. તેનાથી હું સુખી છું. તે જતું રહેશે તો હું
દુઃખી થઈશ. આવી રીતે અજ્ઞાની જીવે
રત્નચિંતામણી સમાન મનુષ્યભવને સંબંધીઓના
રાગમાં અને દ્વેષમાં ગુમાવી દીધો. ક્ષાણભંગુર
સંસારમાં મોહ કરીને ભટક્યો. નિજ પરમાત્માને
નિહાયા નહીં. માટે સંસારસાગરમાં ભટક્યો.

સ્વલ્પથાય તો અંતરાત્મા થવાય. તેનો ઉત્તમ
ઉપાય પરમકૃપાળુદેવના સત્તુ વચનામૃતમાં છે,
“આત્મભાન્તિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજ્ઞાણ;
ગરૂ આજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.”

ઉત્તમ આત્મદર્શિ આ પંડિતાઓમાં છે. સાધક
બહિરાત્મદશામાંથી અંતરાત્મદશાને પ્રાપ્ત થાય.
અંતરાત્મા પહેલા ભ્રાન્તિમાં જીવતો હતો તે સ્મરણા
તેને થાય છે. અંતરાત્મા ભવિષ્યમાં ક્યારેય ભૂલમાં
ભ્રમિત ન થાય તેની જગુતિ રાખે છે. પંડિતશ્રી

દીપચંદજી 'અનુભવમકાશ'માં કહે છે, "જેમ એક
નારીએ કાણી પૂતળી બનાવીને, તેને અલંકાર-
વખ પહેરાવીને પોતાના મહેલમાં પથારીમાં સુવાડી
રાખી અને લુગડાથી ઢાંકી દીધી. ત્યાં તે નારીનો
પતિ આવ્યો. તેણે એમ જ્ઞાયું કે મારી નારી શયન
કરે છે. તે તેણીને પવન નાખે છે, પણ નારી કાંઈ
એટલે પૂતળી કાંઈ બોલતી નથી. આખી રાત તેણે
સેવા કરી. પ્રભાત થયું. જોયું તો કાણી પૂતળી
હતી ! ત્યારે બહુ પસ્તાવો થયો. મેં કેવી ભૂલ કરી !
તેવી રીતે અનાદિકાળથી શરીરાદિને મારા માની
વર્થ સેવા કરી, આત્માને - અનંત જ્ઞાનમય તત્ત્વને
ન જાણતાં સંસારમાં ભય્યો. આત્મજ્ઞાન થતાં સત્ય
સમજાય છે. સંસારબ્રમજાળી મુક્ત થાય છે."

પૂજ્ય બેનશ્રી ચંપાબેનની અમૃતરસભક્તિ સમાધિભાષા કહે છે, “અનંત કાળમાં ચૈતન્યનો મહિમા ન આવ્યો. વિભાવની તુચ્છતા ન લાગી, પરથી અને વિભાવથી વિરક્તતા ન થઈ. માટે માર્ગ મળ્યો નહિ... આત્મા જાણનાર છે. સાદાય જાગૃતસ્વરૂપ જ છે. જાગૃત સ્વરૂપ એવા આત્માને ઓળખે તો પર્યાયમાં પણ જાગૃતિ પ્રગટે. આત્મા જાગતી જ્યોત છે. તેને જાણ.”

પદ્મ જોઈએ.

- “સ્થાણુ વિષે નરભાન્તિથી, થાય વિચેષા જેમ,
આત્મભર્મે દેહાદિમાં, વર્તન હતું મુજ તેમ.”
 - “હૃંઠાને ભૂલથી માની, મનુષ્ય જેમ વર્તતો;
પ્રવર્ત્યો તેમ પૂર્વે હું, દેહાદિ નિજ માનતો.”

- પૂ. બ્રહ્મચારીજી

 - “સ્વામી ! સુદૂરસ્થિત નીરસ વૃક્ષ મેં ઓ;
જૈસા સદા પુરુષ કા અનુમાન જો હો ।
મિથ્યાત્વ કે ઉદયસે જડ દેહ કો હી,
'આત્મા' પુરા ભ્રમિત હો સમજ્ઞા પ્રમોહી” ॥૨૧॥

- पृ. विद्यासागरज्ज महाराज

કુમણા:

શ્રી આનંદધન ચોવીશી

અશોકભાઈ પી. શાહ

૨૩મા તીર્થકર ભગવાન

શ્રી પાર્થનાથ સ્વામી સ્તવન પ્રારંભ

(શ્રી પાર્થનાથ તીર્થકર ભગવાનના સ્તવનની વિચારણા શરૂ કરીએ તે પહેલાં એ જ્ઞાવવનું અસ્થાને નહીં ગણાય કે, યોગીશ્વર આનંદધનજી રચિત સ્તવનો ૨૨મા તીર્થકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાન સુધીના જ જૈનસાહિત્યમાં ઉપલબ્ધ છે. આપણે હવે જે બે સ્તવનો લેવાના છીએ (૨૩મા શ્રી પાર્થનાથ સ્તવન “ધ્રુવપદ રામી હો...” અને ૨૪મા શ્રી મહાવીર સ્વામી સ્તવન : “વીરજીને ચરણે લાગું...”) તેના શબ્દો, ભાવ અને તત્ત્વદર્શિ જોતાં બન્ને સ્તવનો કોઈ પ્રકાશવંત પુરુષે રચેલાં હશે એવું અનુમાન કરી શકાય છે. આનંદધનજીનું ૨૨ ભગવાન સુધીના સ્તવનોનું અભૂતપૂર્વ યોગદાન લક્ષમાં રાખીને, તેમણે આનંદધનજી પ્રત્યેના અનન્ય અહોભાવથી પ્રેરાઈ પોતે ગુપ્ત રહી આ સ્તવનો આનંદધનજીના નામે જ અર્પણ કર્યા છે. બન્ને સ્તવનોમાં ઊંઠું તત્ત્વજ્ઞાન તેમજ તાત્ત્વિક ભક્તિ આનંદધનજીની શૈલીથી ભરેલી છે. તેમના આ સ્વ-પરકલ્યાણકારી યોગદાનને લક્ષમાં રાખી તેમને વંદન કરીએ છીએ.

વિશેષમાં એ જ્ઞાવવાનું કે શ્રી પાર્થનાથ પ્રભુના આ સ્તવનમાં દ્રવ્યાનુયોગનો ગંભીર વિષય છે. મારી અલ્યમતિથી કંઈપણ વિપરીત ન લખાય તે હેતુથી ઘણી જગ્યાએ પૂજયશ્રી રાકેશભાઈના આ સ્તવન પર થયેલા સ્વાધ્યાયોનો આધાર લીધો છે તેમજ પૂજયશ્રી આત્માનંદજીએ આપેલ પરદર્યો સાથેના શૈય-જ્ઞાપક સંબંધ અને સ્વસ્વામી સંબંધની સમજજ્ઞમાંથી પ્રેરણા લીધી છે, તે માટે બનેનો ઋષી છું.)

ભૂમિકા : ૨૨મા તીર્થકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના સ્તવનમાં ભક્તિમાર્ગની મુખ્યતા હતી. રાજુલદેવીએ અપ્રશસ્ત ભાવોને શીશ્રી પલટાવીને નેમપ્રભુનું શરણ સ્વીકારી, તેમની સાથે

‘ધાતુમિલાપ’ સાધીને સ્વયં મોક્ષગામી બન્યા. પ્રભુની શરણાગતિ સ્વીકારી તેઓ પણ પોતાના ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વરૂપમાં લીન થયા. શ્રી પાર્થનાથ ભગવાન પણ આવા જ ધ્રુવપદમાં રમણતા કરી રહ્યા છે એમ પ્રભુભક્તિ કરી એ ધ્રુવપદના ગુણોનું, મુખ્યપણે જ્ઞાનગુણનું સ્વરૂપ આ સ્તવનમાં સમજાવી આપણામાં રહેલી પ્રભુ જેવી જ જ્ઞાનશક્તિ જે સૂરેલી છે, તેને હંદોળીને જગાડે છે. કઈ રીતે, તે જોઈએ.

ધ્રુવપદ રામી હો સ્વામી માહરા,

નિ:કામી ગુણરાય, સુજ્ઞાની;
નિજગુણ કામી હો પામી તું ધણી,

ધ્રુવ આરામી હો થાય. સુ. — ધ્રુવપદ. ૧

શબ્દાર્થ : ધ્રુવપદમાં રમનાર હે પાર્થનાથ, તમે મારા સ્વામી છો. તમે નિષ્ઠામી છો. ગુણોના ભંડાર છો અને માત્ર પોતાના આત્મિક ગુણોને જ ઈચ્છનારા છો. એવા પ્રભુને હું ધણીરૂપે પામી છું, જેથી માસું ધ્રુવપદ પણ આરામને પ્રાપ્ત થાય છે. (ધ્રુવપદ = ત્રિકાળી અવિનાશી, સ્થિર રહેનારું આત્મપદ; રામી = રમણતા કરનારા, તેમાં લીન રહેનારા; નિ:કામી = નિષ્ઠામી, ઈચ્છારહિત; ગુણરાય = ગુણોના રાજ, ગુણોના સ્વામી, ગુણોના ભંડાર; સુજ્ઞાની = કેવળજ્ઞાની; નિજગુણ = પોતાના આત્મિક ગુણ; કામી = ઈચ્છનાર; આરામી થાય = આરામ પામે, વિશ્રાંતિ પામે)

ભાવાર્થ : જેમ આનંદધનજીએ ઋષભદેવને પ્રીતમ બનાવ્યા હતા, તેમ અહીં પણ પાર્થનાથને સ્વામી બનાવી ભક્તિથી જ શરૂઆત કરી આનંદધનજીની અનન્ય ભક્તિને આ સ્તવનના

રચનાકાર ભૂલતા નથી. વળી, અહીં ભક્તિ તત્ત્વદિષ્પૂર્વક થઈ રહી છે એવું જોવા મળે છે. કહે છે, હે પાર્શ્વપ્રભુ ! તમે મારા સ્વામી છો. તમને સ્વામી બનાવવામાં મારો જ સ્વાર્થ છે કે જે ધ્રુવપદ મને હજુ પ્રાપ્ત નથી, પણ જેનો હું અભિલાષી હું, તે ધ્રુવપદમાં તમે તો નિરંતર રમનારા છો. તેથી જ આપની ભક્તિ કરવા પ્રેરાયો હું. પૂજયશ્રી આત્માનંદજી ઘડીવાર કહે છે તેમ, આ જગતમાં પરમાત્મા જ એક એવા શેઠ છે કે જે તેના સેવકને પોતાના જેવો શેઠ બનાવે છે ! પાર્શ્વનાથ પ્રભુની નિજામ ભક્તિથી સેવક સ્વયં, તેમના જેવું ધ્રુવપદ પ્રાપ્ત કરે છે એ જ તેમને ‘સ્વામી’ બનાવવાનું પ્રયોજન છે.

‘ધ્રુવપદ’ અર્થાત્ અચળ, અંકૃપ, અડોલ, સ્થિર અવસ્થા ધરાવતી આત્મદશા, જે અત્યારે સિદ્ધલોકમાં બિરાજમાન પ્રભુની દશા છે. અયોગી દશામાં મન, વચન, કાયાના યોગનો તદ્દન અભાવ હોવાથી પ્રભુનું દ્રવ્ય અંકૃપ છે, ધ્રુવ છે. ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ પણ પ્રભુ અનંતકાળ લોકાંશે એક જ સ્થાને સ્થિર છે, તેથી ધ્રુવ છે. કાળ અપેક્ષાએ અનંતકાળ સુધી અભાધ્ય અને દરેક સમય સમયની પર્યાયો પણ એક જ પ્રકારની શુદ્ધતા સહિત અવિચળ અને મુખ્યતા તો પ્રભુની ભાવ - ધ્રુવતાની છે કે હવે તેમનામાં વિકારનો અનંતાંશ પણ રહ્યો ન હોવાથી નથી કોઈ રાગ-દ્રેષ્ણની ચંચળતા કે નથી કોઈ સંકલ્પ-વિકલ્પોનો ઉત્તાર-ચઢાવ. સ્વ-અનંત-ચતુર્ધ્યમાં ધ્રુવપદમાં રમણ કરનારા પ્રભુ નિજાનંદમાં મસ્ત રહે છે.

આવું ધ્રુવપદ પ્રભુને કઈ રીતે પ્રાપ્ત થયું ? તો કહે છે કે તેઓ નિજામી અને ગુણરાય-ગુણોના ભંડાર થયા તેથી. નાસ્તિથી જોતાં મુખ્ય એવા મોહનીય કર્મનો સર્વનાશ કર્યો હોવાથી પ્રભુ

નિજામી થયા, સર્વ ઈચ્છાઓનો સંપૂર્ણ નિરોધ કર્યો અને તેથી સર્વ ચંચળતા વિલીન થઈ ગઈ. અસ્તિથી જોતાં પ્રભુ “આત્માથી સૌ હીન” જાણીને “નિજગુણ કામી”, આત્મિક ગુણના કામી થયા. અને તેથી પોતાના ત્રિકાળી ધ્રુવપદમાં સ્થિર થઈ પૂર્ણ નિરાકૃતારૂપ આરામને, વિશ્રાંતિને, પરમ શાંતિને પામ્યા. આવા પરમ શાંત, ધ્રુવપદ રામી, નિજગુણ કામી પ્રભુને ધણી તરીકે, મારા સ્વામી તરીકે આ દાસી પામી છે તે મારા અહોભાગ્ય છે. આવા ધીગધણીને શરણે જતાં, તેમના અવલંબનથી મારો આત્મા, મારું ધ્રુવપદ પણ આરામી થશે, વિશ્રાંતિને પામશે.

અત્યાર સુધી અજ્ઞાન દશામાં રાગ-દ્રેષ્ણ, હર્ષ-શોક આદિ અધ્યુવ ભાવોના કોલાહલમાં, વિષયકથાયના વિકેપમાં સ્વરૂપ વિભાંતિને લીધે હું વિશ્રાંતિ પામ્યો નથી. પુણ્યના ઉદ્યે અનેક ભવોમાં ‘સુંદર પલંગે પુષ્પશયા’માં આરામ ફરમાવ્યો છે, પરંતુ ઈચ્છાની આગમાં આકૃણ-વ્યાકૃણ રહી ત્યારે પણ ખરેખર આરામને, વિશ્રાંતિને હું પામ્યો નથી. હવે પ્રભુના અવલંબને, તેમના બોધેલા તત્ત્વોમાં અંતરંગ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને સ્થિરતા કરીને કર્મશાઃ હું નિજ ધ્રુવપદમાં સ્થિત થઈશ ત્યારે જ ખરો આરામ મળશે, નિરાકૃણ આનંદ મળશે, મારું “ધ્રુવ આરામી” થશે.

પ્રભુના જેવું ધ્રુવપદ મેળવવાની તાલાવેલી જાગતાં, દાસત્વભાવે પરમ વિનય પ્રગટતાં ભક્ત હવે પોતાના મોહના નાશ માટેના અમોઘ ઉપાયરૂપ પ્રભુના સ્વરૂપની, તેમના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયની તાત્ત્વિક ઓળખાણ કરે છે :

સર્વવ્યાપી કહો સર્વ જાણંગપણે, પરપરિણમન સરૂપ; સુ. પરરૂપે કરી તત્ત્વપણું નહીં, સ્વસત્તા ચિદરૂપ. સુ. ધ્રુંરૂ.

શબ્દાર્થ : પ્રભુ સર્વ વસ્તુને જાણો છે,

પરદ્વયના પરિણમન અને સ્વરૂપને પણ જાણો છે, તેથી તેમને સર્વવ્યાપી કહ્યાં છે. તેમ છતાં તેઓ કદાપિ તત્ત્વથી પરરૂપે થઈ જતાં નથી અને ચૈતન્યરૂપ સ્વસત્તામાં જ રહે છે. (સર્વવ્યાપી = સર્વ વસ્તુમાં વ્યાપનારા, વિભુ; જાણંગપણો = જાણપણું, જ્ઞાતાપણું; સરૂપ = સ્વરૂપ; પરરૂપે = અન્ય વસ્તુરૂપે થઈ જવું; સ્વસત્તા = પોતાની સત્તા, અસ્તિત્વ, ચિહ્નરૂપ = ચૈતન્યપણું)

ભાવાર્થ : પ્રભુના ઐશ્વર્યનું અહીં ભાન કરાવે છે. આ જીવને જો પ્રભુની આવી પ્રભુતા પ્રત્યે ભક્તિ પ્રગટે તો પણ કરોડો કર્મની નિર્જરા થાય છે. કેવી છે પ્રભુની પ્રભુતા? પાર્શ્વપ્રભુને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું, તે જ ક્ષણો તેમને અનંત જ્ઞાનશક્તિ પ્રગટ થઈ. કેવી છે તેમની જ્ઞાનશક્તિ? સ્વરૂપદ્વયના અનંત ગુણોની અનાદિ અનંત પર્યાયો તેમજ સંપૂર્ણ લોકના (બ્રહ્માંડના) સમસ્ત જીવ-અજીવ દ્વયોને, તેમજ અલોકના અનંત પ્રદેશને, તેની ભૂત, ભાવિ અને વર્તમાન પર્યાયને યુગપત્ર (એક જ સમયે) જાણી શકે એવું “સર્વ જાણંગપણું”, સર્વજ્ઞપણું તેમની પૂર્ણ વીતરાગતાના ફળસ્વરૂપે પ્રગટ થયું છે. તે જ્ઞાનના અનંતપણાની શું વાત કરીએ! તે અલોકના અનંત પ્રદેશોથી પણ અનંતગણું છે! એટલે કલ્પના કરીએ તો આ એક લોક નહીં, પરંતુ એવા અનંતા લોક હોત તો પણ પ્રભુનું જ્ઞાન તેમને પહોંચી વળ્યું હોત! જ્ઞાનનું આવું સામર્થ્ય આપણને આશ્વર્યજનક લાગે, પરંતુ જ્યારે આત્માનો સ્વભાવ જ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, ત્યા જ્ઞાન ઉપરના બધા આવરણ ખસી જાય પછી તે જ્ઞાન સ્વભાવ શા માટે કોઈપણ જોયને જાણવામાં ઊણપ બતાવે? સૂર્ય તેની સામે આવતા કોઈપણ પદાર્થને શા માટે પ્રકાશિત ન કરે, જ્યારે પ્રકાશ તેનો સ્વભાવ જ છે? જેમ અગ્નિનો સ્વભાવ જ ઉષ્ણતા છે, તો તેના સંગમાં જે કંઈ આવે તેને

અવશ્ય દાડ પમાડે, તેમ સર્વજ્ઞનું આવરણરહિત પૂર્ણજ્ઞાન સ્વભાવગત હોવાથી, જે કોઈ હોય, પછી ભલે લોકાલોક હોય, તો પણ જ્ઞાનના ૧૦૦% જાણવાના સામર્થ્યથી સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં ઝળક્યા વિના ન જ રહે એવો જ્ઞાતા-શેયનો સંબંધ છે. વળી, સર્વ જીવ - અજીવ પદાર્થોમાં ‘પ્રમેયત્વ’ નામનો એવો ગુણ છે કે જે પૂર્ણ જ્ઞાતા હોય તેના જ્ઞાનમાં અવશ્ય જણાય છે. તે જોય પદાર્થો એક અપેક્ષાએ સ્વયમેવ પ્રભુના ચરણોમાં (જ્ઞાનમાં) જાણો પોતાને સમર્પિત કરે છે!

આમ, પ્રભુનું જ્ઞાન સમસ્ત લોકાલોકના પદાર્થોના જાણપણારૂપે વ્યાપેલું હોવાથી જ્ઞાનઅપેક્ષાએ પ્રભુને ‘સર્વવ્યાપી’ કહ્યાં છે, ‘વિભુ’ કહ્યાં છે. જ્ઞાનનો વ્યાપ તો પદાર્થને સ્પર્શ કર્યા વિના પણ થઈ શકે એવો તો આપણો પણ અનુભવ છે. એકવાર સમેતશિખરમાં પારસનાથ ટ્રંક ઉપર પાર્શ્વનાથ પ્રભુના ચરણોના દર્શન કર્યા પછી ઘરે આવ્યા પણ સ્મૃતિપટ પર તે દશ્ય આવે છે. એવો જ્ઞાનનો વ્યાપ છે, તેમ પાર્શ્વનાથ આદિ સર્વજ્ઞ પ્રભુ પોતાના સ્વ-દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને છોડ્યા વિના લોકાલોકને જાણો છે, એ દષ્ટિએ પ્રભુને ‘સર્વવ્યાપી’ કહ્યા છે. આ વાતનું પ્રમાણ આપતાં શ્રી પ્રવચનસાર જ્ઞાનતત્ત્વપ્રજ્ઞાપન ગાથા - ૨૩માં આચાર્યપ્રવર શ્રી કુંદુંદાચાર્ય ફરમાવે છે કે “આત્મા જ્ઞાન પ્રમાણ છે, જ્ઞાન જોય પ્રમાણ છે અને જોય લોકાલોક છે, તેથી જ્ઞાન સર્વગત અર્થત્ત સર્વવ્યાપક છે.” તો તેની જ ગાથા - ૨૬ની ટીકામાં શ્રી અમૃતયંત્રાચાર્ય ફરમાવે છે કે “જ્ઞાન ત્રણે કાળના સર્વ દ્રવ્ય-પર્યાયરૂપ વર્તતા સમસ્ત જોયાકારોને પહોંચી વળતું (જાણતું) હોવાથી સર્વગત કહેવામાં આવ્યું છે અને એવા જ્ઞાનમય થઈને રહેલા હોવાથી ભગવાન પણ સર્વગત (સર્વવ્યાપક) જ છે.” સર્વ દ્રવ્યોની સાથે તેના

અનંતા ગુણ-પર્યાયો પણ સર્વજ્ઞને યુગપત્ર જ્ઞાય છે અને તેથી જ કહ્યું કે “પર પરિણમન સરૂપ” - પરદ્રવ્યોના સ્વરૂપને તેમજ તેના પરિણમન, પર્યાયો પણ સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં જ્ઞાય છે.

“પરપરિણમન સ્વરૂપ”નો બીજો અર્થ એમ પણ છે કે સર્વ પરપદાર્થોના જ્ઞેયાકારોના નિમિત્તે આત્માના જ્ઞાનગુણની પર્યાય તે જ્ઞેયાકાર થઈને પરિણમે છે. સોનાની બંગડી થઈ ત્યારે પહેલાં સોનું જ્ઞેયાકાર થઈને જ્ઞાનમાં આવ્યું અને પછી બંગડીરૂપે જ્ઞેયાકાર થઈ જ્ઞાનમાં આવ્યું. આમ, જ્ઞાન જે તે પરજ્ઞેયાકાર રૂપે પરિણમ્યું ત્યાં નિશ્ચયનયથી તો જ્ઞાનમાં થતા જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનની જ અવસ્થા છે, જ્ઞાનની પર્યાય છે, પણ પદાર્થોના જ્ઞેયાકારો કાંઈ જ્ઞાનમાં પેસી જતા નથી! (જ્ઞાનના જ્ઞેયાકાર થવાની આ વાતને વિશેષપણે સમજવા જુઓ શ્રી પ્રવચનસાર ગાથા ૩૧ની ટીકા તથા ભાવાર્થ - શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ પ્રકાશિત)

પ્રભુનું આવું સર્વવ્યાપીપણું વ્યવહારનયથી છે કારણ કે જ્યાં પરદ્રવ્ય સાથે કંઈપણ સંબંધ બંધાય તે વ્યવહારનય કહેવાય છે. નિશ્ચયનયથી એટલે કે યથાર્થપણે તો આ ગાથાના બીજો ચરણમાં કહે છે, “પરરૂપે કરી તત્ત્વપણું નહીં, સ્વસત્તા ચિદ્રૂપ.” કેવળી ભગવંતો સર્વ પરદ્રવ્યને જ્ઞાનવા છતાં, તત્ત્વતः પરરૂપે કંઈ પલટાઈ જતાં નથી. જો એવું થાય તો તો મોટી મુશ્કેલી એ ઊભી થાય કે જડ પદાર્થના જ્ઞાનવા સાથે આત્મા જડ થઈ જાય ! પણ એવું બની જ ન શકે કારણ કે, “જડ ને ચૈતન્ય બંને દ્રવ્યનો સ્વભાવ ભિન્ન” - એક જડતારૂપ તો બીજો ચૈતન્ય જ્ઞાનલક્ષણવાળો - આમ તદ્દન લક્ષણબેદ હોવાથી ચૈતન્ય તત્ત્વ કદાપિ પરરૂપે થતું નથી. તેમ વળી બીજો આત્મારૂપે થતો નથી કે કોઈ ઈશ્વરમાં ભળી જતો નથી, કારણ કે દરેક આત્માને પોતાની સ્વચ્છતુષ્ટમય સ્વતંત્ર સત્તા

છે. આમ, નિશ્ચયનયથી તો પરમાત્મા જીવ-અજીવ આદિ સર્વ પરદ્રવ્યોને માત્ર જ્ઞાનતા થકા, પરદ્રવ્યરૂપે ન પરિણમતા થકા, પોતાનું દ્રવ્ય-સ્વતંત્ર જળવતા થકા “સ્વસત્તા ચિદ્રૂપ” રહે છે, અર્થાત્ પોતાની ચૈતન્યસરૂપ સત્તામાં જ લીન રહે છે. “સકલ જ્ઞેય જ્ઞાયક તદપિ નિજાનંદ રસ લીન” રહે છે. પ્રભુ સર્વ જ્ઞાનગપત્રો સર્વવ્યાપી છે, તે વ્યવહાર દસ્તિથી કહ્યું. નિશ્ચયદસ્તિએ તો પોતાના આત્માને જ જાણે છે. યથા -

“કેવળ નિજ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન; કહીએ કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ.”

(શ્રી આત્મસિદ્ધિ - ગાથા - ૧૧૩)

જ્ઞાતા-જ્ઞેયનો સંબંધ વિશેષપણે સમજાવતાં સ્તવનમાં આગળ કહે છે :

જ્ઞેય અનેકે હો જ્ઞાન અનેકતા, જલભાજન રવિ જેમ; સુ. દ્રવ્ય એકત્વપણે ગુણ એકતા, નિજપદ રમતા હો ખેમ. સુ. ધૂ. ઉ

શબ્દાર્થ : જેમ એક સૂર્યનું પ્રતિબિંબ અનેક જળપાત્રમાં પડતાં અનેક સૂર્ય દેખાય છે, તેમ જ્ઞેય અનેક છે અને તે અપેક્ષાએ જ્ઞાનની અનેકતા છે. (આમ છતાં) જ્ઞાન આદિ ગુણ દ્રવ્ય સાથે એકત્વ કરીને રહ્યાં છે. આમ, નિજપદમાં રમતું તેમાં જ દ્રવ્યનું ક્ષેમપણું છે. (જલભાજન = જળથી ભરેલ પાત્ર; રવિ = સૂર્ય; ખેમ = ક્ષેમ, કુશળ, કલ્યાણ)

ભાવાર્થ : જ્ઞાનગુણનું સ્વરૂપ અને તેનું કાર્યક્ષેત્ર નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનય બંને દસ્તિએ અહીં સમજાવ્યું છે. પહેલાં વ્યવહારનય અર્થાત્ પર્યાયદસ્તિએ એક દસ્તાવેજ દ્વારા જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. જેમ સૂર્ય એક હોવા છતાં અનેક જળના પાત્ર બાજુ બાજુમાં રાખ્યા હોય તો અનેક સૂર્ય (પ્રતિબિંબરૂપે) દેખાય છે. નિશ્ચયથી સૂર્ય એક છે, વ્યવહારથી કે ઉપચારથી અનેક સૂર્ય દેખાય છે એમ કહેવાય છે. તેમ જ્ઞાનગુણ તો એક જ છે,

પણ જ્ઞાનની પર્યાય આગળ જણાવું તેમ સોનું, સોનાની બંગડી એમ અનેક જ્ઞેયાકાર થાય છે. આમ, પર્યાય દસ્તિએ એક જ્ઞાનમાં અનેક ભેદ પડતો હોવાથી જ્ઞેયના જ્ઞેયાકારોના નિમિત્ત સંબંધને લક્ષ્યમાં રાખી જ્ઞાન અનેક પ્રકારે થયું, જ્ઞાનમાં અનેકતા આવી એમ વ્યવહારનયથી કહેવાય છે.

આ સાથે એ સમજવું જરૂરી છે કે જ્ઞાન તો આત્માનો અખંડ ગુણ છે અને તે અખંડપણે આત્મદ્રવ્ય સાથે એકત્વ સાધીને રહ્યું છે. તેથી અહીં કહ્યું કે, “દ્રવ્ય એકત્વપણે ગુણ એકતા.” આ જ નિશ્ચયદસ્તિથી જ્ઞાનનું યથાર્થ સ્વરૂપ છે અને આ જ દસ્તિ આત્માનુસંધાન માટે ઘણી અગત્યની છે, જ્યાં ગુણ-ગુણીનો કોઈ ભેદ રહેતો નથી, અનેક જ્ઞેયાકારોરૂપ પર્યાયોનો કોઈ વિકલ્પ રહેતો નથી.

શ્રી પાર્શ્વપ્રભુ આદિ તીર્થકર પરમાત્મા પૂર્ણ વીતરાગી અને નિર્જામી હોવાથી તેમનો જ્ઞાનગુણ અનેક જ્ઞેયોને જાણવા છતાં શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી માત્ર પોતાના શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય, ત્રિકાળી ધ્રુવપદ સાથે એકતા સાધે છે. માત્ર જ્ઞાનગુણ જ નહીં, પણ

આત્માના અનંતા ગુણો અખંડ જ્ઞાયક આત્મદ્રવ્ય સાથે એકતા સાધતાં હોવાથી એટલી કૃતકૃત્યતા વર્તય છે કે ગુણ-ગુણીના કે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદરૂપ વિકલ્પોથી ઉપર ઉઠી નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં, નિજપદમાં, નિજ આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરતા થકા ક્ષેમકુશળતાપૂર્વક અનંતકાળ સુધી જ્ઞાનાનંદનો ભોગવટો કરે છે.

અહીં આપણે તો એ બોધ લેવાનો છે કે આપણે નિજપદમાં રમીએ તેમાં જ આપણું કલ્યાણ છે, ક્ષેમપણું છે. આપણું જ્ઞાન જ્ઞેયાકાર થવા સાથે મોહ અને આસક્તિરૂપ બેભાનપણામાં જ્ઞેયલુભ્ય થઈ અનેક રાગ-દ્વેષ, સુખ-દુઃખ, સંકલ્પ-વિકલ્પોને નોતરે છે. તેથી ક્ષેમકુશળ રહેતો નથી. તેના બદલે જગૃતિપૂર્વક અખંડ જ્ઞાયકનું નિરંતર અનુસંધાન કરતાં રહી સંસારના પ્રસંગો અને પ્રકારોમાં સાક્ષીમાત્ર રહીએ તો આપણા જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર પણ નિર્મળ થતાં થતાં ક્રમશઃ: પાર્શ્વપ્રભુની જેમ ‘ધ્રુવપદ રામી’ થઈશું. એવી મંગળ ભાવના સાથે આગળની ગાથાઓ યથાયોગ્ય સમયે વિચારીશું.

— અંત તત્ત્વ સત્ત્વ - (ક્રમશઃ)

ગ્રંથ સમાલોચના

(નોંધ : આ વિભાગ માટે ગ્રંથ કે પુસ્તકની બે નકલ મોકલવા વિનંતી.)

(૧) પુસ્તકનું નામ : જીવનસંદ્યાએ અરુણોદય

લેખક : શ્રી ગુણવંત બરવાળિયા • આવૃત્તિ : પાંચમી, ૨૦૧૫

મૂલ્ય : રૂ.૧૪૦/- • પાના : ૧૨૮

પ્રકાશક : અરિહંત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, ત્રિકાળ બિલ્ડિંગ પાછળ, સાંદીબાબા નગર,
પંતનગર, ધાટકોપર (ઈ), મુંબઈ- ૪૦૦૦૭૭

આકર્ષક મુખ્યપૂર્ણ, સારા કાગળનો ઉપયોગ થયેલો છે. આ પુસ્તકમાં વૈરાગ્યપ્રેરક કથાઓ પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે. જીવનના અંતિમ અવસર મૃત્યુને મહોત્સવ કેવી રીતે બનાવી શકાય તેનું ચિંતન પ્રેરણાદાયક છે. મૃત્યુનું ચિંતન જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની મૈત્રી રચે છે એ બાબત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે.

— મિતેશમાઈ એ. શાહ

શ્રી ભક્તામર સ્તોત્ર

(ક્રમાંક - ૧૫)

મહેન્દ્રભાઈ કે. ખંડાર

લોકિક દેવો કરતા જિનેશ્વર પ્રભુની મહાનતા

● **મૂળ શ્લોક : ગાથા - ૨૧** (વસંતતિલકા)

મન્યે વરં હરિહરાદય એવ દૃષ્ટિ

દૃષ્ટેષુ યેષુ હૃદયં ત્વયિ તોષમેતિ ।

કિં વીક્ષિતેન ભવતા ભુવિ યેન નાન્યઃ

કશ્ચિન્મનો હરતિ નાથ ! ભવાંતરેઽપિ ॥૨૧॥

● **શાદ્યાર્થ :** મન્યે - હું માનું છું (કે), વરં - સારું જ થયું, હરિહરાદય - હરિ, હર વગેરે લોકિક(અન્ય)દેવો, એવ - તે, એમ, દૃષ્ટાઃ - ભારા વડે જોવાયા (મેં જોયા), દૃષ્ટેષુ - જોવાથી, યેષુ - જેમના, હૃદયં - મારું હૃદય, ત્વયિ - તારામાં (તમારામાં), તોષમ् - સંતોષ, એતિ - પામે છે (એમ, એ પ્રમાણે), કિં - (વિશેષ) શું (કહેવું), વીક્ષિતેન - જોવાથી, ભવતા - આપને, ભુવિ - ભૂમંડલમાં (ત્રાણે લોકમાં), યેન - જેના વડે, જેથી, નાન્યઃ (ન અન્યઃ) - બીજુ (કોઈ) નહિ, કશ્ચિત - કોઈ, મનો - મનનું, હરતિ - હરણ કરવું, હરી લેવું, નાથ - નાથ (હે જિનેશ્વર પ્રભુ), ભવાન્તરે અપિ - ભવાંતરમાં પણ, બીજા ભવ(ભવો)માં પણ.

● **સમશ્લોકી અનુવાદ** (મંદાકંતા) :

જોયા દેવો પ્રભુજી સધળા તે થયું ઠીક માનું,
જોયા તેથી તુજમહીં અહા ! ચિત્ત તો સ્થિર થાતું;
જોયા તેથી મુજ મનમહીં ભાવના એ ઠરે છે,
બીજો કોઈ તુજ વિષ નહીં ચિત્ત મારું હરે છે. (૨૧)

● **ભાવાર્થ :** હે નાથ ! હરિ, હર આદિ લોકિક દેવોને મેં જોઈ લીધા એ સારું થયું, એમ હું માનું છું, કારણ કે તેમને જોયા પછી મારું હૃદય

તમારામાં જ સંતોષ પામે છે. વિશેષમાં તમને જોયા પછી હવે સમસ્ત ભૂમંડલમાં આ ભવમાં કે પરભવમાં અન્ય કોઈ મારા મનને હરી શક્ષે નહીં.

● **વિશેષાર્થ / પરમાર્થ :** સ્તોત્રકાર સૂરિજી

કહે છે - હે નાથ ! મેં હરિ-હર વગેરે લોકિક દેવોને જોયા, તે સારું જ થયું છે, કેમ કે તેમને જોયા પછી હવે મારું હૃદય તમારાથી જ સંતોષ પામે છે. તાત્પર્ય કે હરિ-હર વગેરે દેવોની મૂર્તિ જોઈએ તો કોઈના મુખ પર હાસ્ય છે, તો કોઈના મુખ પર શૃંગારની છાયા છે, તો વળી કોઈના મુખ પર કોષ ભભૂકી રહ્યો છે. વળી, કોઈની પાસે સંહારક શસ્ત્રો છે, તો કોઈની પાસે રાગોત્પત્તિના પરમ (નિમિત્ત) કારણરૂપ ખી ઊભેલી છે. તેમના આસનો પણ ચિત્ર-વિચિત્ર છે. જ્યારે તમે તો પદ્માસનમાં યોગમુદ્રાએ બિરાજ રહ્યા હો અને તમારા મુખ પર અપૂર્વ શાંતરસ જળકી રહ્યો છે. આમ, બંનેના દર્શનમાં તમારું જ દર્શન મને શ્રેષ્ઠ લાગ્યું છે અને તેથી મને જે સંતોષ તથા શાંતિનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે તે અદ્ભુત છે.

તેથી જ ધનપાલ કવિ કહે છે (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત પૃષ્ઠ ૬૭૦) :

‘પ્રશમરસનિમરનં દૃષ્ટિયુગમં પ્રસન્નं,

વદનકમલમંક: કામિનીસંગશૂન્યઃ;

કરયુગમપિ યત્તે શાન્ત્રસંબંધવંધ્યં,

તદસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ.’

‘તારાં બે ચક્ષુ પ્રશમરસમાં દૂબેલાં છે, પરમ શાંત રસને જીલી રહ્યાં છે. તારું મુખકમળ પ્રસન્ન છે; તેમાં પ્રસન્નતા વ્યાપી રહી છે. તારો ખોળો ખીના સંગથી રહિત છે. તારા બે હાથ શસ્ત્રસંબંધ વિનાના છે, તારા હાથમાં શસ્ત્ર નથી. આમ તું જ

વીતરાગ જગતમાં દેવ છું.’

વળી, તમારા દર્શનથી મને એક મોટો લાભ એ થયો કે હવે ત્રણે લોકમાં આ ભવ કે પરભવમાં અન્ય કોઈ પણ દેવ મારા મનને હરશે નહીં, અર્થાત્ ભવોભવને વિશે તમારું જ દર્શન મને ઘારું લાગશે.

સૂરજિના હૃદયમાં જિનભક્તિનો કેવો જવલંત પ્રવાહ વહી રહ્યો છે તે આ પરથી સમજાય છે.

અહીં દર્શનનો શબ્દાર્થ એટલે બાધ્ય આકૃતિ, શખ, ખ્રી, કોધ, આસન વગેરે. વ્યાખ્યાર્થ લઈએ તો દર્શન એટલે સિદ્ધાંત, ફીલોસોફી, અભ્યાસ, તુલના વગેરે.

આચાર્યશ્રી કહે છે કે હે પ્રભુ ! અત્યાર સુધી મેં અન્ય લૌકિક દેવોને જોવા-જાણવામાં સમય પસાર કર્યો તે યોગ્ય જ થયું છે, કારણ કે તે અનુભવને કારણે મને તમારી સાચી ઓળખ થઈ છે અને તેથી તમારામાં મારું મન સંતોષપૂર્વક સ્થિરતાને પામે છે. જો એ બધાને મેં જોયા કે જાણ્યા ન હોત તો મને તમારી સાચી કિંમત થાત નહીં. અન્ય સર્વથી તમે કઈ કઈ બાબતમાં ચચિયાતા છો તેનો જ્યાલ આવત નહીં, અને હું તમને સાચા સ્વરૂપે, યથાર્થ રીતે ઓળખી શકત નહીં. આદ્યાનાથ પ્રભુને પહેલા જોયા હોત તો મારા ચંચળ મનને અન્ય લૌકિક દેવો પ્રત્યે કુતૂહલવૃત્તિ રહેત. મારું મન બધે ભમતું ભમતું ક્યાંય શાંતિ ન પામવાને કારણે તમારી પાસે આવ્યું છે અને સાચી શાંતિ મળતા તમારામાં સ્થિર થયું છે. હે પ્રભુ ! જો મને તું ભટક્યા વગર જ પ્રાપ્ત થયો હોત તો અધિકાર વિના મળેલી ઉત્તમ વસ્તુની જેમ હું તને સાચવી શકત નહીં. હવે તો તારા સિવાય મને કોઈ પણ આકર્ષી શકે તેમ નથી. બધાનો અનુભવ લીધા પછી મારામાં સારાસાર વિવેક પ્રગટ્યો છે, અને તેથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ઉત્તમ એવા તમારા સિવાય મારા ચિત્ત પર પ્રભાવ પાડવા

કોઈ સમર્થ નથી, કારણ કે બીજા બધા (લૌકિક અન્ય દેવો) ગુટિઓથી ભરપૂર છે ત્યારે પ્રભુ, તમે ગુટિઓથી પર, વીતરાગ - સર્વજ્ઞ - સંપૂર્ણ છો.

આ શ્લોકમાં માનતુંગાચાર્ય તોમની મોક્ષમાર્ગની અનન્ય શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરે છે અને કોઈ પણ સંજોગોમાં એ માર્ગથી ચલિત ન થવાની ભાવના દઢ કરે છે. તેમણે પ્રભુના ચરણ-શરણમાં મોક્ષ સ્વરૂપ બનવાનો (પર્યાયમાં પ્રગટ કરવાનો) નિષ્ઠય કરી લીધો છે. તેથી જ તો કહે છે કે સંસારની ગમે તેવી સંપત્તિ કે વિપત્તિ તેમને તેમના પૂર્ણતાના (મોક્ષના) ધ્યેયથી ચળાવનાર નથી, અને તેમ થવામાં પૂર્વના અનુભવો જેટલા અંશે સહાયભૂત થયા છે તેનો ઉલ્લેખ અહીં કર્યો છે.

આચાર્યશ્રી વીતરાગ પ્રભુમાં તથા જિનમાર્ગમાં જ તેમની અખંડ શ્રદ્ધા ભવોભવ રહે એવી પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરે છે. દરેક યુગમાં ભક્તજનોની તેમના અધિષ્ઠાતા દેવ પાસે હંમેશાં આવી જ અગાઢ શ્રદ્ધા અને આવી જ પરમ ઉત્કૃષ્ટ પ્રાર્થના હોય છે. આ શ્રદ્ધાને જ જૈન દર્શનમાં (નિશ્ચય લક્ષે) વ્યવહાર સમકિત કર્યું છે. આવા સમકિતાનું સ્વરૂપ બતાવતો શ્લોક આપણે સાયંકાળના ‘દેવવંદન’માં દરરોજ બોલીએ છીએ:

દેવેષુ દેવોડસ્તુ નિરંજનો મે,

ગુરુગુરુષ્યસ્તુ દમી શમી મે,

ધર્મેષુ ધર્મોડસ્તુ દયા પરો મે,

ત્રિષ્યેવ તત્વાની ભવેભવે મે.

અર્થ : બધા દેવોમાં મારા દેવ નિરંજન, નિરાકાર સિદ્ધ પરમાત્મા જ હો ! બધા ગુરુઓમાં મારા ગુરુ તો શાંત અને દાંત એવા વીતરાગ પ્રભુના સંતો જ હો ! બધા ધર્મોમાં મારો ધર્મ દયામય જૈન ધર્મ જ હો ! આ ત્રણેય તત્વો મને ભવોભવ પ્રાપ્ત થાઓ.

સમકિત મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારે છે : ૧.

ઔપશમિક, ૨. ક્ષાયોપશમિક અને ૩. ક્ષાયિક. ઔપશમિકની સ્થિતિ માત્ર એક અંતર્મુહૂર્તની છે, ક્ષાયોપશમિકની અંતર્મુહૂર્તથી સાધિક ૬૬ સાગરોપમની છે અને ક્ષાયિકની સાચિ અન્તંત ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. બીજું ને ત્રીજું સમકિત ભવાંતરમાં પણ જીવની સાથે જાય, તેથી તેની માનતુંગાચાર્ય ભાવના ભાવી છે. કેમ કે સમકિતનો એવો પ્રભાવ છે કે એકવાર આવ્યા પછી જગ્ઘન્ય તે જ ભવે મોક્ષ અપાવે. સામાન્ય રીતે વધુમાં વધુ ૧૫ ભવે મોક્ષ થાય અને સમકિત કદાચ ચાલ્યું (વમી) જાય તો પણ અર્થપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં જીવાત્માને મોક્ષ અપાવે (વચનામૃત પત્રાંક-૭૭૧).

આચાર્યશ્રી કહે છે કે તેઓ હવે જાગી ગયા છે. વીતરાગ - સર્વજ્ઞ સુદેવ અને અન્ય કુદેવ વચ્ચેના મહાન ભેદને જાણી લીધો. અન્ય મતોમાં ઈશ્વરને જગતકર્તા તથા રાગીદેખી માને છે. આપે તો સ્વયંસિદ્ધ જડ-ચેતન જગતના અસ્તિત્વને સર્વજ્ઞતા વડે જાણી લીધું. એટલે તમે જગતના જ્ઞાતા છો, પણ કર્તા નથી. હવે મને સર્વજ્ઞ વીતરાગ એવા આપ મળ્યા ને આપની પાસેથી મોક્ષમાર્ગ મળ્યો, તેથી મારું ચિત્ત સંતુષ્ટ થયું ને આપનામાં ઠર્યું. એકેક આત્મામાં પરમાત્મપણું છે અને એકેક આત્મામાં સ્વતંત્રપણે નિજવૈભવથી પરિપૂર્ણપણું છે, તે આપે જ બતાયું છે. તમે સ્પષ્ટ બોધેલ છો કે તમારા પ્રત્યેની અમારી ભક્તિમાં જે (પ્રશસ્ત) રાગ છે તે પણ અમારા હિતમાં નથી. રાગ વગરનો જેવો તમારો આત્મા છે તેવો જ અમારો (મૂળશુદ્ધ) સ્વભાવ છે. તે સ્વભાવની સન્મુખ અને સમર્પિત થતા, તમારા જેવું જ પરમાત્મપદ પ્રગટ થશે.

એથી જ આપણે પૂજા સમયે બોલીએ છીએ કે :

“રાગ સહિત જગમેં રૂલ્યો, મિલ સરાગી દેવ;
વીતરાગ ભેટયો અબો, મેટો રાગ કુટેવ.”
(વિનયપાઠ - ૧૪)

“ભગવાને દુશ્મનોને માર્યા, ભગવાને ભક્તો ઉપર કરુણા કરીને ઉદ્ધાર કર્યો” - એવી વાત અજ્ઞાનીને મીઠી લાગે છે, પણ તેમાં તો ઘણી વિપરીતતા છે, અને ભગવાનની-વીતરાગતાની વિરાધના છે. ભક્ત જીવોના દુઃખ દેખીને જેનું હદ્ય દ્રવી જાય ને કરુણાની (રાગ) વૃત્તિ થઈ આવે તે વીતરાગ નથી, પરમાત્મા નથી, પણ રાગી તથા અલ્યજ્ઞ (સર્વજ્ઞતાની અપેક્ષાએ) છે. તેમ જ દુષ્ટ જીવોની દુષ્ટતા દેખીને જેના હદ્યમાં કોધ જાગે ને તે દુષ્ટને મારે તે પણ ભગવાન નહીં, પણ કોધી છે. અન્ય લૌકિક દેવોના જ્ઞાન અને સિદ્ધાંતો અપૂર્વી અને વિરોધાભાસી છે. પુણ્ય કરતા સૂત્ર - સિદ્ધાંત મહત્વના છે. અન્ય ધર્મ કે લૌકિક દેવો પ્રયેના દ્વેષની વાત નથી, પણ અપક્ષપાતપણે વસ્તુસ્વરૂપ જ એવું છે. મહાન આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિજીએ ષટ્ટદર્શન વિષે કહ્યું છે કે દરેક દર્શનમાં સત્યનો અંશ તો છે, પરંતુ અવિરોધપણું અને પૂર્ણતા નથી. પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી કહે છે કે વીતરાગ દર્શન (જૈન ધર્મ)માં જેવી બંધ -મોક્ષની વ્યવસ્થા અવિરોધપણે યથાર્થ રીતે છે તેવી અન્ય દર્શનોમાં નથી. વીતરાગ, સર્વજ્ઞ પરમાત્માને તો શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે સમભાવ હોય, ક્યાંય અને ક્યારેય તેમને રાગદ્વેષ થતા નથી. આવી અંતંત વીતરાગતાથી શોભતા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જ સાચા દેવ છે. એવા ભગવાનની અદ્ભુત વીતરાગતા અને સર્વજ્ઞતા દેખીને મુમુક્ષુ જીવને પરમ તૃપ્તિ અને બહુમાન જાગે છે.

અંતમાં, સર્વ જીવ સ્વભાવ સન્મુખ થઈને સ્વ-પરમાત્મપદ પામે તેવી મંગલ ભાવના સાથે, જિનાજ્ઞાથી વિપરીત કાંઈ લખાયું હોય તો ત્રિવિષે મિથ્યામિ દુક્કડમ્.

॥ ઊં શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

॥ શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ ॥

સમ્યક્જ્ઞાન

બા. કૃ. શ્રી સુરેશાં

(ગતાંકથી ચાલુ...)

★ મતિશુત્રજ્ઞાનના માધ્યમથી સ્વસંવેદન જ્ઞાન પ્રાપ્તિની વિધિ :

મતિ તથા શુત્રજ્ઞાન ન્યૂનાધિકરૂપથી સર્વજ્ઞવને ઉપલબ્ધ છે. બહિર્દાષ્ટ જીવ મિથ્યાત્વના પ્રભાવથી આને બાધ્ય વિષયોનો અનુભવ કરવામાં જ લગાવે છે કારણ કે બાધ્ય પર પદાર્થોમાં તેની સુખબુદ્ધિ છે. વિવેકવાન આ મતિશુત્રજ્ઞાનનો ઉપયોગ પોતાના આત્માનું સ્વસંવેદન કરવામાં લગાવે છે. તેની વિધિ એ છે કે સર્વ પ્રથમ તો તે મતિજ્ઞાન દ્વારા સ્વ-પરને સામાન્યરૂપથી જાણે છે. ત્યારબાદ શુત્રજ્ઞાનના માધ્યમથી સ્વ-પરને વિશેષો સહિત સમજે છે. તેના માટે એ આગમ, સુયુક્તિ તથા ગુરુ ઉપદેશની સહાયતા લે છે. તંત્ર જે સ્વ-પર પદાર્થ તેણે જાણ્યા, સમજ્યા તેને ઉપાદેય તથા અનુપાદેયરૂપ અલગ કરે છે. પછી દેહાદિ જે અનુપાદેય દ્રવ્ય છે તેમના પ્રતિ ઉદાસીનભાવથી વર્તે છે. ફરી ઉપાદેયભૂત પોતાના સ્વઆત્મ પદાર્થને પોતાના મતિ-શુત્રજ્ઞાનના વિશેષરૂપથી વિષય બનાવે છે. તેમાં પ્રથમ તો આત્માને વિવિધનયોથી વિકલ્પાત્મક ગ્રહણ કરે છે. પછી શુદ્ધનયાશ્રિત પોતાના આત્મગુણોને પોતાનો વિષય બનાવે છે. જેમકે હું માત્ર જ્ઞાનસ્વભાવી છું, શાંત સ્વભાવી છું, આનંદ સ્વભાવી છું, શુદ્ધ છું, સહજ સ્વભાવી છું, નિરાકૃણ છું ઈત્યાદિ. પછી તે વિકલ્પોનું વારંવાર ઘોલન કરે છે, જેનાથી અન્ય વિકલ્પોથી સહજ જ મુક્ત થઈ જાય છે કારણ કે, આ બધા વિકલ્પ આત્માના જ ભાવ છે. તેથી તેમાં તન્મયતા અને એકાગ્રતા થવાથી તે

દ્રવ્યશુતરૂપ વિકલ્પ હવે ભાવશુતમાં બદલાઈ જાય છે તથા તે ભાવોનું વેદન આત્મા કરવા લાગે છે. આને જ સ્વસંવેદન જ્ઞાન કહે છે. આમાં સ્વભાવમાં જ તન્મય થઈ જવાથી જે મતિ-શુત્રજ્ઞાન ઈન્દ્રિયો તથા મન દ્વારા બાધ્ય વિષયોમાં પ્રવર્તન કરતા ઉપયોગમાં વ્યાકૃતિના ઉત્પત્ત કરતું હતું તે જ મતિ-શુત્રજ્ઞાન આત્મભાવના દ્વારા સ્વાત્માભિમુખ થઈ અન્ય બાધ્ય વિષયોને પોતાના જ્ઞાનનો વિષય ન કરતા પોતાના સ્વભાવને જ વિષય કરે છે અને સ્વભાવ નિરાકૃણ તથા આનંદ સ્વરૂપ છે તેથી વિશેષ અતીન્દ્રિય આનંદ તથા શાંતિની અનુભૂતિ થાય છે. આને જ સ્વસંવેદનજ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન કે આત્માનુભૂતિ કહે છે. અને આ જ કાર્ય મતિશુત્રજ્ઞાન માટે પરમ ઉપાદેયરૂપ છે. આ જ તેનું પારમાર્થિક પ્રયોજન છે.

૩. અવધિજ્ઞાન

અવધિજ્ઞાનાવરણ અને વીર્યાંતરાયના ક્ષયોપશમથી મૂર્ત અર્થાત્ રૂપી પદાર્થને ઈન્દ્રિય તથા મનની સહાયતા વિના આત્મશક્તિ દ્વારા એકદેશ પ્રત્યક્ષ જાણવું તેને અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે. અવધિનો અર્થ મર્યાદા કે સીમા છે. આ મર્યાદા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ તથા ક્ષયોપશમ શક્તિ પર આધારિત હોય છે. મર્યાદાના આધારે અવધિજ્ઞાનને મુખ્ય ત્રણ ભેદોમાં વહેંચેલ છે :

[૧] દેશાવધિ : આમાં ગ્રામ, પ્રાન્ત, દેશ આદિ સીમિત ક્ષેત્ર, થોડા ભૂતકાલીન પદાર્થ, થોડા વર્તમાનકાલીન તથા થોડા ભવિષ્યકાલીન પદાર્થ આ રીતે સીમિત કાળ, સ્થૂળ અને થોડા જ પદાર્થો

તथा તેમની પૌર્ણગલિક પર્યાયોનું જ જ્ઞાન હોય છે.

[૨] પરમાવધિ : આમાં પુરુષ કર્મસુંધરોનું જ્ઞાન થાય છે. આ જ્ઞાન તદ્દ્ભવમોક્ષગામી જીવને જ થઈ શકે છે.

[૩] સર્વાવધિ : આમાં પુરુષ પરમાણુ સુધીના સર્વ રૂપી પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે. આ પણ તદ્દ્ભવમોક્ષગામી જીવને જ થઈ શકે છે.

★ અન્ય પ્રકારે અવધિજ્ઞાન છ પ્રકારથી છે :

[૧] અનુગામી : જે ભવાન્તરમાં સાથે જાય છે તેને અનુગામી અવધિજ્ઞાન કહે છે.

[૨] અનઅનુગામી : જે ભવાન્તરમાં સાથે જતું નથી તેને અનઅનુગામી અવધિજ્ઞાન કહે છે.

[૩] વર્ધમાન : જે ચંદ્રમાની કળાઓની જેમ વધતું રહે છે તેને વર્ધમાન અવધિજ્ઞાન કહે છે.

[૪] હીયમાન : જે ચંદ્રમાની ઘટતી કળાઓની જેમ ઘટતું રહે છે તેને હીયમાન અવધિજ્ઞાન કહે છે.

[૫] અવસ્થિત : જે અવધિજ્ઞાન પર્યાય વિશેષમાં સ્થિર રહે છે. આવતું-જતું નથી તેને અવસ્થિત અવધિજ્ઞાન કહે છે.

[૬] અનઅવસ્થિત : જે પર્યાય વિશેષમાં આવતું-જતું રહે છે, સ્થાયી રહેતું નથી તેને અનઅવસ્થિત અવધિજ્ઞાન કહે છે.

ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારે થાય છે :

[૧] ગુણપ્રત્યય : જે આત્માની વિશુદ્ધિથી ઉત્પત્ત થાય છે તેને ગુણપ્રત્યય અવધિજ્ઞાન કહે છે. મનુષ્યો તથા તિર્યાંચોને ગુણપ્રત્યય અવધિજ્ઞાન હોય છે.

[૨] ભવપ્રત્યય : આમાં આત્મવિશુદ્ધિની અપેક્ષા ન હોઈને ભવવિશેષ તથા તે ભવ સંબંધી ક્ષેત્ર આદિના પ્રભાવથી ઉત્પત્ત થાય છે. તેને ભવપ્રત્યય અવધિજ્ઞાન કહે છે. તે દેવો અને નારકીઓને હોય છે.

★ વિશેષ એ કે બંને ભેદોમાં અવધિજ્ઞાનાવરણ તથા વીર્યાન્તરાયનો ક્ષયોપશમ અનિવાર્ય છે.

પ્રશ્ન : અવધિજ્ઞાન આત્મસાધનામાં કેવી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે છે ?

જવાબ : જો કે અવધિજ્ઞાનનો સીધો સંબંધ આપણી સાધનાથી નથી. કારણ કે આપણું ધ્યેય તો કેવળજ્ઞાન જ છે. તેને પ્રામ કરવા માટે મતિ-શુતજ્ઞાન જ પર્યાત્મિ છે. તેના માટે અવધિજ્ઞાનની આવશ્યકતા નથી. તો પણ અવધિજ્ઞાન સ્વ-પરના કલ્યાણમાં ઘણું ઉપયોગી છે. જેમ કે, અવધિજ્ઞાનથી જીવોના ભવાન્તર આદિ (પૂર્વભવ) બતાવીને તેમનામાં આસ્તિક્ય અને વૈરાગ્ય ઉત્પત્ત થવામાં નિમિત્ત બની શકે છે. ભવિષ્યમાં થનારી (અનહોની) અણધારી ઘટનાઓ જેમ કે દુર્ભિક્ષ (દુષ્કાળ), મહામારી આદિનું અવધિજ્ઞાનથી જ્ઞાન કરીને લોકોને સાવધાન કરી શકાય છે. જેમ કે શુતકેવળી ભદ્રભાહુ સ્વામીએ ઉત્તર ભારતમાં ૧૨ વર્ષના દુષ્કાળની આગાહી કરીને લોકો ઉપર અને સાધુઓ ઉપર અતિ ઉપકાર કર્યો હતો. એવી રીતે સ્વકલ્યાણમાં પણ તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે. જેમ કે પરમાવધિથી કર્માંની સ્થિતિ જાણીને પોતાની સાધનાને તીવ્ર કરી શકે છે. મહાવીર-સ્વામીએ મુનિપર્યાયમાં અવધિજ્ઞાનથી જોયું કે હજુ તો આત્મા ઉપર ઘણા કર્મો લાગેલા છે. જો સામાન્ય સાધના કરીશું તો ઘણા વર્ષ લાગી જશે. પછી વિશિષ્ટ તપ અને અનાર્થિશોમાં વિહારાદિ

કરીને ઘોર ઉપસર્ગ, પરિષહોને સમત્વભાવથી સહન કરીને જલ્દી જલ્દી કર્માની નિર્જરા કરી દીધી. આ રીતે બીજા ઘણા પ્રકારે અવધિજ્ઞાન સ્વ-પર કલ્યાણમાં સહાયક થઈ શકે છે.

૪. મન:પર્યાયજ્ઞાન

મન:પર્યાયજ્ઞાનાવરણ અને વીર્યાન્તરાયના ક્ષ્યોપશમથી ઈન્દ્રિયો તથા મનની સહાયતા વિના આત્મશક્તિથી બીજાના મનની પર્યાયો અર્થાત્ બીજાના મનમાં રહેલ વિકલ્યગત રૂપી પદાર્થોને એકદેશ પ્રત્યક્ષ જાણી લેવા તેને મન:પર્યાયજ્ઞાન કહેવાય છે.

★ મન:પર્યાયજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ :

મન:પર્યાયજ્ઞાનનો વિષય પણ રૂપી પદાર્થ જ છે. અરૂપી આત્મા, આકાશાદિને મન:પર્યાયજ્ઞાન જાણી શકતું નથી. આ જ્ઞાનનો સંબંધ વિચારથી છે. દ્રવ્ય તથા ભાવથી વિચારના બે ભેદ છે. દ્રવ્ય વિચાર-મનોવર્ગજ્ઞારૂપ પૌદ્રગલિક છે તથા ભાવ વિચાર તો સ્વયં આત્માનો જ ભાવ છે. મનોવર્ગજ્ઞારૂપ દ્રવ્ય વિચાર રૂપી પદાર્થ છે. મન:પર્યાયજ્ઞાનનો વિષય આ દ્રવ્યવિચાર જ છે. મન:પર્યાયજ્ઞાનની પોતાના જ્ઞાનથી સામેવાળા વ્યક્તિમાં જે સમયે જે ભાવવિશેષ ચાલે છે તેને મનોવર્ગજ્ઞાના પરિણમનના આધારે જાણી લે છે કે સામેવાળો શું વિચાર કરે છે ? કે કઈ વસ્તુનું ચિંતન કરે છે ? ટૂંકમાં મન:પર્યાયજ્ઞાન બીજાના ચિંતનમાં સ્થિત પદાર્થોને જાણે છે.

★ મન:પર્યાયજ્ઞાનના બે ભેદ :

[૧] ઋજુમતિ મન:પર્યાયજ્ઞાન :

જે જ્ઞાન બીજાના મનમાં ચાલતા સરળ તથા સીધા વિચારોને જાણી લે છે તે

ઋજુમતિ મન:પર્યાયજ્ઞાન છે.

[૨] વિપુલમતિ મન:પર્યાયજ્ઞાન :

જે અહીં ચિંતિત (વર્તમાનમાં), ભવિષ્યમાં જે ચિંતન કરવાના છે, ભૂતકાળમાં જે ચિંતન કર્યું હતું તથા અસરળ-કુટિલ-વિચારોને પણ જાણી લે છે તે વિપુલમતિ મન:પર્યાયજ્ઞાન છે.

★ ઋજુમતિ તથા વિપુલમતિ મન:પર્યાયજ્ઞાનમાં અંતર:

વિશુદ્ધિ તથા પતનની અપેક્ષાએ બનેમાં અંતર છે. અર્થાત્ વિપુલમતિમાં પરિણામોની વિશુદ્ધિ ઋજુમતિ મન:પર્યાયજ્ઞાનની અપેક્ષાએ વધારે હોય છે. વિપુલમતિજ્ઞાન કેવળજ્ઞાન પર્યંત રહે છે પરંતુ ઋજુમતિ કેવળજ્ઞાનના પહેલા છૂટી પણ શકે છે. બને જ્ઞાન ૬-૭ ગુણસ્થાનવર્તી મુનિને જ હોય છે.

★ અવધિજ્ઞાન તથા મન:પર્યાયજ્ઞાનમાં અંતર :

વિશુદ્ધતા, ક્ષેત્ર, સ્વામિત્વ તથા વિષયની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાન તથા મન:પર્યાયજ્ઞાનમાં અંતર પડે છે અર્થાત્ મન:પર્યાયજ્ઞાનમાં વિશુદ્ધિ વધારે હોય છે. મન:પર્યાયજ્ઞાની મુનિ જ હોય છે. તે અઢીદીપથી બહાર હતું નથી પરંતુ અવધિજ્ઞાની નરક, સ્વર્ગ, મધ્યલોક બધે જોવા મળે છે. અવધિજ્ઞાન પરમાવધિ તથા સર્વાવધિ દ્વારા ગ્રાણ લોકના સર્વ રૂપી પદાર્થોને જાણી શકે છે, પરંતુ મન:પર્યાયજ્ઞાની સંજી જીવોના મનમાં રહેલ પદાર્થને જ જાણી શકે છે. બંનેનો વિષય જો કે રૂપી પદાર્થ જ છે, પરંતુ સર્વાવધિજ્ઞાન જે પદાર્થને જેટલી સૂક્ષ્મતાથી જાણી શકે છે, મન:પર્યાયજ્ઞાન તેનાથી અનંત ઘણી સૂક્ષ્મતાથી તે રૂપી પદાર્થને જાણી શકે છે. અર્થાત્ મન:પર્યાયજ્ઞાન અવધિજ્ઞાનથી સર્વ પ્રકારે શ્રેષ્ઠ છે. (કુમશઃ)

સર્વદર્શિતવશક્તિ (C)

ਵਲਭਾ ਹੀਰਾ 'ਕੇਵਲ'

જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માની અનંત શક્તિમાં એક સર્વદર્શિત્વ શક્તિ છે. સ્વભાવમાં કેવી શક્તિઓ છે તે ઓળખે તો આત્માનો અનુભવ થાય. ત્રીજી ‘દર્શિ શક્તિ’માં દર્શન ગુણ વર્ણવ્યો. તેમાં જો કે ‘સર્વદર્શિત્વ’ ગર્ભિત છે. દર્શન અને સર્વદર્શિપણું એ બે કોઈ જુદી જુદી પર્યાયો નથી, પણ દર્શનગુણનું સર્વદર્શિત્વ સામર્થ્ય પર્યાયમાં પરિપૂર્ણ ખીલી ગયું તે આ સર્વદર્શિત્વમાં બતાવ્યું છે. અંતરમાં સર્વને દેખવાના સ્વભાવપણે આત્મા પરિણામ્યો તે આત્માના દર્શનમયી સર્વદર્શિશક્તિ છે. સર્વદર્શિપણું આત્મદર્શનમય છે. દ્વય-ગુણમાં રહેલું દર્શન સામર્થ્ય જ્યારે પૂરું ખીલી જાય છે ત્યારે સમસ્ત વિશ્વને સામાન્યપણે દેખવારૂપે આત્મા પરિણામી જાય છે - આવી આત્માના દર્શનમયી સર્વદર્શિત્વ શક્તિ છે. સર્વદર્શિત્વ શક્તિના દેખવારૂપ જે પરિણામ થાય તે આત્મદર્શનમયી પરિણામ છે. સ્વાશ્રયી પરિણામ છે. તેમાં પરની લોકાલોકની કોઈ અપેક્ષા નથી.

ત્રિકાળી દ્વય -આત્માનો આશ્રય લેતાં સર્વ દર્શિત્વશક્તિનું પર્યાયમાં સ્વપરને દેખવારૂપ પરિણમન થાય છે. આ સર્વદર્શિત્વ શક્તિ છે તે પોતાના સહજ સ્વભાવરૂપ પારિણામિકભાવે છે. તેમાં કોઈ પરની નિમિત્તની અપેક્ષા નથી. શક્તિની પૂર્ણ પર્યાય તે ક્ષાયિકભાવ છે, તે તેની અધૂરી પર્યાય તે ક્ષાયોપક્ષમિક ભાવરૂપ છે.

આત્માની શક્તિઓ ત્રિકાળ શુદ્ધ જ છે, ને
તેની પરિણતિ ક્રમસર શુદ્ધ જ થાય છે. અનંત
ગુણના વैભવથી અભિન અને વિકારોથી ભિન એવો
આત્મા છે. આત્મદર્શનની સ્વચ્છતામાં એવું સામર્થ્ય
છે કે લોકલોક તેમાં દેખાઈ જાય છે. આત્માનું
દર્શનસામર્થ્ય એવું છે કે પોતે પોતામાં રહીને દેખે
છે. વિકલ્પ વિના, પરની સામે દેખ્યા વિના

લોકાલોકને દેખી લ્યે એવી આત્માની તાકાત છે. આવું સર્વદર્શિત્વ તે સાધ્ય છે. સાધકદશામાં તેની પ્રતીત હોય છે.

આત્માના સ્વભાવમાંથી તો સર્વદર્શિતાના,
સર્વજ્ઞતાના, આનંદના ને વીતરાગતાના નિર્મળ
પ્રવાહ આવે છે એ પ્રવાહમાં કયાંય દુઃખ છે નહિ,
આકુળતા છે નહિ, અજ્ઞાન છે નહિ. અનાદિ
અજ્ઞાનથી જીવ જે દુઃખ ભોગવે છે તેનો અભાવ
થાય ને સાચિ-અનંત અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રગટે એવી
આ વાત છે. સર્વદર્શિપણું પ્રગટે છે તે અંદર સાધ્ય
પડ્યું છે તેમાંથી આવે છે. બહારથી નથી આવતું.
દેખનારો પોતાને દેખે છે ને પોતાને દેખતા તે
નિજસામર્થ્ય વડે સર્વદર્શી થાય છે. લોકાલોકને
દેખવા છતાં તે પોતાના અસંખ્યપ્રદેશી સ્વક્ષેત્રની
સીમાને છોડતો નથી. પોતાની અનંતશક્તિ સાથે
જે ત્રિકાળી એકતા છે તે કદી તૂટે નહિ. (કુમશાસ)

શું છે ભક્તિ ?

ભક્તહૃદયની વ્યથા છે ભક્તિ.

પ્રભુના ગુણોની કથા છે ભક્તિ.

શ્રદ્ધા અને સમર્પણાનું સ્થાન છે ભક્તિ.

ભક્તોના હૃદયનું ગાન છે ભક્તિ.

શાદ્યથી મૌનનું સંગીત છે ભક્તિ.

પરમ સાથે થનારી પ્રીત છે ભક્તિ.

રાગને રૂદોળનાર છે ભક્તિ.

દ્રોગનો નાશ કરનાર છે ભક્તિ.

મોહને માત કરનાર છે ભક્તિ.

કોધને કકળાવનાર છે ભક્તિ.

જીવમૈત્રીનો રણકાર છે ભક્તિ.

શાલ્વિનો સત્કાર છે ભક્તિ.

સંયમનો ધરકાર છે ભક્તિ.

સિદ્ધિપુન) શાણગાર છે ભક્તિ.

14

નિમિતાની પ્રભળતા

ચંદ્રહાસ ત્રિવેદી

તે જન્મ્યો તો હતો સારા કુટુંબમાં પણ કોણ જાણો કેમ તેને વિદ્યા માટે પ્રીતિ જ ન હતી. કુટુંબનો કર્મકાંડનો ધંધો હતો પણ તેથી શીખ્યો નહીં. ભણવા જાય નહીં. ધંધો શીખે નહીં. તે છોકરો પછી કરે શું ? ગામમાં ફિર્યા કરે અને કુસંગે ચઢી ગયો. ક્યાંક ચોરી કરે તો કોઈ જગાએ મારા-મારી કરતો હોય. વયમાં આવતાં તો મોટા ગુનાઓ કરતો થઈ ગયો. તેની ગુનાઈત્ર પ્રવૃત્તિઓની રાજ્યદરબાર સુધી ખબરો પહોંચવા લાગી. તેની સામે ઘણી ફરિયાદો આવતાં રાજાએ તેને ગામ છોડી ચાલ્યા જવાની સજા કરી.

ગામમાં કોઈ રાખે નહીં, સગાં-સંબંધી તો શું, પણ સગા બાપ પણ તેને સંઘરવા તૈયાર નહીં. પછી જાય ક્યાં ? રખડતો રખડતો તે જંગલમાં આવેલા ચોરોના અડા ઉપર જઈ પહોંચ્યો. નાની વયથી જ તે ગુનાઓ કરતો આવ્યો છે અને મોટા ગુનાઓ કરવામાં પાવરધો થઈ ગયો છે તે જાણીને ચોરોના નાયકને તે ગમી ગયો. નાયકે તેને આવકાર્યો અને પોતાના પુત્ર તરીકે અપનાવી લીધો. ચોરોનો નાયક કોઈ ગામ ભાંગવા જાય ત્યારે બીજા ધારધાડુઓ સાથે આને પણ લેતો જાય. ત્યાં તે કોઈ દયા-માયા વગર ગામના લોકોને મારતો-જૂડતો અને ક્યારેક રહેંસી પણ નાખતો. તેનાં આ પરાકમની અન્ય ચોરો પણ પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. થોડાંક વર્ષોમાં ચોરોનો નાયક મરી ગયો ત્યારે આ માણસને સર્વ રીતે યોગ્ય માનીને ચોરોએ પોતાના નાયક તરીકે સ્થાપ્યો. વળી, આ માણસનો પ્રહાર એટલો જબ્બર પડતો કે એક ઘા અને બે કટક થયા વિના રહે નહીં. તેથી લોકો તેને દફ્ફ્રહારી તરીકે ઓળખવા લાગ્યા.

એક વખત ચોરોની આ ટુકડી કુશસ્થળ

નામના સમૃદ્ધ ગામ ઉપર ગ્રાટકી. આખા ગામમાં નાસભાગ મચી ગઈ. એમાં કેટલાક ચોરો બ્રાહ્મણોની વસતિ તરફ વળ્યા અને એક ઘરમાં પેઠા. બ્રાહ્મણ નદીએ નહાવા ગયેલો પણ તે દિવસે તેને ત્યાં દૂધની ખીર બનાવેલી. મહિનાઓ પછી સારું ખાવાનું મળશે તેવી આશા રાખીને છોકરાંઓ બ્રાહ્મણના આવવાની રાહ જોતા હતા. ત્યાં તો ચોર આવી પહોંચ્યા. બીજું કંઈ તો આ દરિક્ર બ્રાહ્મણના ઘરમાંથી મળ્યું નહીં, પણ ખીર મળી તે ચોરો જાપટવા લાગ્યા. આ જોઈને છોકરાંઓએ રડારોળ કરી મૂકી. એટલામાં તો બ્રાહ્મણ નદીએથી આવ્યો અને છોકરાંઓ માટેની ખીર ચોરોને ખાતા જોઈને તે વીફર્યો. બારણા પાછળની ભોગળ કાઢીને બ્રાહ્મણ ઝનૂનથી ચોરો ઉપર તૂટી પડ્યો. મરણિયો થયેલો બ્રાહ્મણ ચોરોને ભારે પડી ગયો એટલે ચોરો નાસવા લાગ્યા.

આ જાણીને ચોરોનો નાયક મદદે દોડી આવ્યો અને બ્રાહ્મણ ઉપર તલવાર જીકીને તેને વાઢી નાખ્યો. આ જોઈને ઘરને આંગણે બેઠેલી ગાય વીફરી અને તે ખીલો તોડીને શીંગડાં ઉછાળતી દફ્ફ્રહારી ઉપર ધસી ગઈ. ચોરોના નાયકે તેના ઉપર પણ તલવાર જીકી એટલે તે પળવારમાં કપાઈ ગઈ અને તરફડીને મૃત્યુ પામી. ઘરમાં હતપ્રભ બનીને ઊભી રહેલ બ્રાહ્મણી આ ઘોર હત્યા સહન ન કરી શકી. એટલે તે હથમાં જે આવ્યું તે લઈને નાયક ઉપર ધસી ગઈ. બ્રાહ્મણીને આમ ધસી આવતી જોઈને દફ્ફ્રહારીએ બ્રાહ્મણીના પેટમાં પોતાની કટાર ખોસી દીધી, જેનાથી તે તો પડી, પણ તેની સાથે તેના ઉદરમાં રહેલો ગર્ભ પણ વીધાઈ ગયો હતો, જે નીચે પડીને તરફડવા લાગ્યો.

આ હિંસાકાંડ પળમાં રચાઈ ગયો. હતપ્રભ

બનીને તે જોઈ રહેલાં બ્રાહ્મણનાં બાળકો કર્કણવા
લાગ્યાં. તેમનાં આંસુઓથી ભીજાયેલા ભયભીત
ચહેરાઓ જોઈને ચોરોનો નાયક કંપી ઉઠ્યો. કોણ
જાણે ક્યાંથી તેના દિલમાં દ્યાનું ઝરણું ફૂટી નીકળ્યું.
તેણે તલવાર બાજુએ મૂકી દીધી. તેની અંદર ભારે
હલચલ મચી ગઈ. બીજા ચોરો ક્યાં છે, તેઓ શું
કરે છે તે જોવા પણ તે ઊભો ન રહ્યો. લૂંટાયેલા માલ
સામે પણ નજર ન નાખી અને તે ગામની બહાર
ચાલી ગયો. ત્યાં એક વૃક્ષ નીચે મૂઢ થઈને ઊભો
રહ્યો. પોતાના પ્રહારથી ખુશ થવાને બદલે તે અંતરથી
કર્કળી રહ્યો હતો. ‘આ મેં શું કરી નાખ્યું? આવી
ધોર હત્યાઓ મારે હાથે થઈ ગઈ! હવે મારું શું થશે?
બ્રહ્મહત્યા, ગૌહત્યા, સ્ત્રીહત્યા અને ભૂષણહત્યાનું
મહાપાપ મેં કર્યું. હવે તેમાંથી કેમ છૂટીશ?’

તેના અંતરમાં પશ્ચાત્તાપનો ભાવ તીવ્ર બનતો ગયો. તેને થયું કે મેં જિંદગી એળે ગુમાવી દીધો. બ્રાહ્મણને ઘરે જન્મીને હું ક્યાંથી ક્યાં જઈ પહોંચ્યો? હવે મારું શું થશે? હું શું કરું? ક્યાં જાઉ? - એમ ચિંતનની ધારાએ ચઢતો ગયો. યોગાનુયોગ એટલામાં ત્યાં એક મુનિ આવી પહોંચ્યા. દફ્ફેહારીએ તેમના પગમાં પડતાં પૂછ્યું, “મારો ઉદ્ધાર થશે ખરો? હું મહાપાપી છું.” મુનિએ કહ્યું, “પ્રાયશ્ચિત્ત અને સંયમથી ભલભલાં પાપકર્મ ખપી જાય. જેવા તારા ભાવ તેવું પરિણામ.” અને ચોરોના નાયકે મનોમન સંયમ લઈ લીધો. મનથી સંસાર છોડી દીધો અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે એ જ ગામની ભાગોળે જઈને ધ્યાનસ્થ મુદ્રામાં ઊભો રહ્યો. ન કંઈ આહાર લે કે ન પાણી લે. ભૂખ્યો અને તરસ્યો પશ્ચાત્તાપ કરતો તે ઊભો રહ્યી ગયો. ગામલોકો તેને ઓળખી ગયા. તેને ગાળો આપી. તેનો તિરસ્કાર કર્યો, તેને અસહ્ય માર માર્યો પણ તેણે તે બધું શાંતિથી સહન કરી લીધું. તેને થયું કે મેં કરેલાં પાપની તુલનામાં તો આ કંઈ જ નથી. તે અંતરથી સૌને ખમાવતો રહ્યો.

કથાનક કહે છે કે આવી ઉગ્ર તપશ્ચિયા,
પશ્ચાત્યાપ અને સંયમને કારણે એક વખતના નરકના
અધિકારી દૃઢપ્રથમારીનાં બધાં કર્મ ખપી ગયાં અને તે
તે જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા. જન્મ, જરા અને
મૃત્યુના બંધનમાંથી સદા માટે મુક્ત થઈ ગયા.

આત્માના બદલાયેલા ઉપયોગની આ વાત છે. હિંસા-કુરતા-ચોરી ઈત્યાદિ મહિન કખાયોની પરિણતીને કારણે દઢ્પ્રહારીને બ્રાહ્મણ, ગાય અને સ્ત્રીની હત્યા કરતાં સંકોચ થતો નથી. પણ ભૂણને તરફડતાં જોઈને કખાયોની પરિણતી બદલાય છે. આત્માના ઉપયોગની દિશા બદલાય છે. પરિણામે અધ્યવસાય બદલાય છે. કુરતા-હિંસા ઈત્યાદિના ભાવો બદલાઈ જાય છે. તેને સ્થાને મૂહુતા અને કરુણાના ભાવો અંતરમાં જાગે છે. તેને લીધે લેશ્યા શુભ બની જાય છે. સાથીઓને છોડીને ગામ બહાર આવીને વૃક્ષ નીચે બેસીને પશ્ચાત્તાપ કરે છે. સદ્ગ્રામ્યે કોઈ મુનિ મળે છે. તેમના ઉપદેશથી સંયમ ગ્રહણ કરીને પ્રાયશ્રિત કરે છે. આત્માની પરિણતી શુભમાંથી શુદ્ધ થવા લાગે છે. કખાયોનું વિસર્જન થવા લાગે છે. કર્મનાં બંધન તૂટતાં જાય છે. આત્માના પરિણામો એટલાં વિશુદ્ધ થઈ જાય છે કે તેમને કેવળજ્ઞાન થાય છે.

અહીં ‘ઉપયોગ’ બદલાવામાં નિમિત્ત ઘણો
ભાગ ભજવે છે. નિમિત્ત એટલું પ્રબળ છે કે જીવના
અંતરના ઊડાણમાં પડેલા સંસ્કારોને તે સંકોરે છે.
જીવનો ઉપયોગ બદલાય છે, જે તેને એ જ ભવમાં
મોક્ષની વાટે ચઢાવી દે છે. એનો અર્થ એ થયો કે
સમયે જીવને યોગ્ય નિમિત્ત મળી જાય અને જીવનું
ઉપાદાન સારું હોય તો ઉપયોગનો પંથ બદલાઈ
જાય. માટે આત્માના ઉપયોગને જોયા કરવો અને
તેને સુધારતા રહેવો એ બહુ મહત્વની સાધના છે.
સરળ છે, પણ ઉત્કૃષ્ટ ફળ આપનારી સાધના છે.
માટે તો ઉપયોગને ધર્મ કહ્યો છે.

સાચું સુખ

ભાનુલેન ડી. શાહ

આ અવનિ પર અવતરતા મનુષ્યો, પશુપક્ષીઓ, કીટકગણ સૌ સુખને જંખે છે, સુખ-પ્રાપ્તિ જ ગમે છે, સુખને મેળવવા માટે રાતદિન કમરતોડ મહેનત કરે છે. સુખનો ઘ્યાલ સાપેક્ષ છે. વ્યક્તિએ વ્યક્તિએ એ બદલાય છે. તેથી સુખની માત્ર એક જ ઠોસ વ્યાખ્યા બાંધી શકતી નથી. કોઈને ભાષતર પ્રમાણેની વધુ પગારની નોકરી મળતાં સુખ લાગે છે, કોઈનો વેપાર ઘણો નફો રળી આપતો હોય તો તે સુખી લેખાય છે, કોઈનું શરીર નીરોગી હોય તો તેને સુખનો અહેસાસ થાય છે, કોઈને પ્રેમાળ, પર્યાય પરિવાર મળે તો સુખની અનુભૂતિ સંપૂર્ણ લાગે છે. કાંબિલ, હોશિયાર, શિક્ષકોથી સન્માનિત વિદ્યાર્થી પોતાની જાતને નસીબદાર ગણે છે. ધર્મજીનુસારી વ્યક્તિ ધાર્યું ધર્મકાર્ય થાય, અનુષ્ઠાનોની અનુકૂળતા મળે તો પોતાને સ્વર્ગના સુખો મળ્યા હોય એવી લાગણી ધરાવે છે. આથી સુખનો ઘ્યાલ માનસિક પણ છે જ.

પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયોમાં જેને અનુકૂળતા મળે અને આ ઈન્દ્રિયોને કંઈપૂતળીની જેમ નચાવતું મન સખણું રહે અને તેના દ્વારા વ્યક્તિને જરૂરિયાતની અને પસંદગીની તમામ વસ્તુઓનો ભોગવટો હાંસલ થાય તો તેને સુખ મળ્યું કહેવાય છે. પોતાની જાતને તે સુખી માને છે. સુખના દુંગર પર ઊંચાઈએ ઊમેલી પોતાને કલ્પે છે. ઘણીવાર બધી વસ્તુ મળવા છતાં વ્યક્તિ આકૃણતા, વ્યાકૃણતા, વ્યગતા અનુભવે છે અને સુખને બદલે દુઃખ મળ્યા જેવું લાગે છે. ફરી નવી વસ્તુઓ, વ્યક્તિઓ, સંબંધો, વાતાવરણ મળતાં પુનઃ સુખપ્રાપ્તિ મળે છે. આ રીતે રાતદિનના ચક્કની જેમ વ્યક્તિને સુખદુઃખનો અનુભવ થાય છે, તેના માટે

શ્રમ ઉઠાવતો રહે છે. આ પ્રક્રિયા નિરંતર ચાલ્યા કરે છે. સામાન્ય માણસ માટે સુખ પ્રામ કરવા કાજે દેહ, મન, ઈન્દ્રિયો મુખ્ય છે, પણ તે કાયમ એકસમાન રહેતા નથી. ઈન્દ્રિયો ઉંમર થતાં જ નબળી, અશક્ત, શિથિલ થઈ જાય છે. તેથી જોવાનું, સાંભળવાનું, ચાખવાનું, બોલવાનું અર્થાત્ આંખ, કાન, જલ મારફત મળતાં સુખોમાં ન્યૂનતા આવતી જાય છે. શરીરમાં કોઈને કોઈ રોગ પ્રવેશે છે, તો પણ ઈન્દ્રિયના સુખો ભોગવી શકતા નથી. મન તો વાયુથી પણ વધુ ચંચળ છે. તે તો ક્યારેય સ્થિર રહેતું નથી. તેથી સુખના ઘ્યાલોમાં પણ પરિવર્તન આવે છે. દેહ, મન, ઈન્દ્રિયોથી મળતાં સુખો ક્ષણિક, ક્ષણજીવી, અનિત્ય, વિનયુક્ત અને પરાધીન છે. વળી, જે વસ્તુઓ, વ્યક્તિઓ, સંબંધો વગેરેમાંથી મળતું સુખ કર્મધીન છે. સંબંધોમાં રાગદ્રોષ થતાં તેનો પણ વિયોગ થાય છે. ગત જન્મોમાં કરેલાં કર્મોનું ફળ પણ સારું-નરસું હોય છે. તેથી આ બધામાં ફેરફાર થતાં જીવ આકૃણ, વ્યાકૃણ, વ્યગ્ર થઈ જાય છે. મનમાં નવા નવા ભોગની ઈચ્છા થયા કરે છે. તે ન મળતાં જીવ બેચેન, અશાંત, અજંપ થઈ જાય છે. એટલે આ બધું સુખ પરિવર્તનશીલ હોવાથી આભાસી છે. તેને સાચું સુખ કદાપિ કહી શકાય નહીં.

મનમાં ઊઠતી ઈચ્છાઓ સાગરના તરંગોની જેમ અનંત છે. જીવો જીભને સંતોષવામાં રાચ્યા કરે છે. સારું, સ્વાદિષ્ટ, મનને બહેકાવનારું, કામવાસના ઉત્પન્ન કરાવે તેવું ખાવામાં અને સાચું ખોટું બોલ્યા કરવામાં જીભનો ઉપયોગ થાય છે. નાની નખલી જે રીતે વીજાના તારને ધુજાવ્યા કરે તેમ ભય અને લોભથી જીભ જીવને ભવોભવ

બ્રુજાવ્યા કરે છે. ઈચ્છા રૂપી અભિનીત ઈન્ડિયોના વિષયરૂપી દારુળોળા સાથે મળતા જીવના સહજ સુખનો નાશ થઈ જાય છે.

આમ, સુખ-દુઃખનું વિષયક, માયાજીળ
જવને ફસાવેલા રાખે છે. તેથી જ એક ભજનમાં
કહે છે કે -

“સુખ દુઃખ મનમાં ન આપીએ, ઘટ સાથે રે ઘડિયા,
તાણા તે કોઈના નવ ટણે, રહુનાથના જડિયા. સુખદુઃખ.”

સુખદુઃખના વિચારોમાં મનને ગુમસૂમ અને ચિંતિત ન રાખો, કારણકે જગતમાં જન્મેલા દેરેકને વારાફરતી, રાતછિવસની જેમ સુખ-દુઃખ આવ્યા જ કરે છે. તે આપણા દેહ-મન સાથે સતત સંકળાયેલા છે. નિયતિના કમ મુજબ રધુનાથજીએ આપણા જીવન સાથે આ બનેને જોડી દીધા છે. તે કદ્દી ટળવાના નથી. જન્મ્યા પણી કુદરતની ઈચ્છા મુજબ આ કમમાં સૌ જીવ્યા કરે છે. મનુષ્યની ઈચ્છા મુજબ કાંઈ થતું નથી.

“સુખદુઃખ રૂપી કર્મના બે કિનારા કને,
નાવ પેઠે ભમે નિત્યે, દેહ, ચિત્ત, મન અને
રાગ દેખાછિ કલ્યાલથી તોલતું, પવન,
વંટોળ, તોઝાન તુષ્ણા તશ્છું છે.”

રાગદ્વેષ, મારું તારું, વિષમેચણ, કખાય-
ભમજા-આનાથી જ હુંખ ઊપજે છે. સુખ રજા લ્યે
છે. કર્મફળ સ્વરૂપે જીવને સુખદુઃખ મળ્યા કરે છે.
એટલે ભવસાગરમાં સુખદુઃખ રૂપી કર્મના બે કિનારા
છે. આપણું મન હાલકડોલક થાય, સ્થિર, અચંચળ
ન રહે અને આશા-ઈચણમાં ભમ્યા કરે, ત્યારે
સમજવું કે આ વંટોળ, પવનથી થતું તોફાન
તૃષ્ણાઓનું છે, ઈચ્છાઓની અધિકતાનું છે.

“જણો જેવી ઈન્ડિયો, વિકાર રૂપ રહિએ,
મરાણ સુધી પી પી કરે, વસતી તૃષ્ણા નીર.”

ઈન્ડ્રિયો અને મનના બહેકાવથી સૂખ મળે

છે એવી ભામક, ભ્રમિત કરતી માન્યતાઓ છે, પણ ઈન્દ્રિયો તો જગ્યો જેવી છે, એક વાર જો તે આપણા શરીરને ચોંટી તો લોહી પીધા વગર ઉખડે નહીં. આપણું રક્ત પણ વિકારી છે, બગડેલું છે. તેથી ઈન્દ્રિયો તે રક્તમાં જ મસ્ત રહીને લોહી પીધાં જ કરે છે. તૃષ્ણા એવી છે કે જેને કદી સંતોષ મળતો નથી. તેથી આ ઈન્દ્રિયો તૃષ્ણા-જળમાં વસીને સુખને બદલે દુઃખની સામગ્રી જ આપે છે, પણ અબુધ અને અજ્ઞાની લોકો સમજતા નથી.

“સ્ત્રી-ચિંતન ફળ નરક છે, ચિંત ન થેતે તોય,
અધમ કૃત્ય કરતાં નહીં, પાદું વાળી જોય.”

“કુયા ઈચ્છાત ? ખોવત સબે, હૈ ઈચ્છા હુઃખ-મૂલ,
જબ ઈચ્છાકા નાશ તબ, મિટે અનાદિ ભૂલ.”

ભગવાન બુદ્ધ, મહાત્મા ગાંધીજી ઈચ્છાઓને ઘટાડવાની સલાહ આપે છે, કારણકે જે વસ્તુઓમાં મન ભમે છે તે ભોગવાઈ ગયા પછી તેમાંથી રસ ઉડી જાય છે. બધું ખોઈ નાખ્યું હોય તેવું લાગે છે. આનાથી આપણા અંતરની શાંતિ હણાઈ જાય છે. દુઃખનું મૂળ જ ઈચ્છાઓનું બાહુલ્ય છે. બધી ઈચ્છા કોઈની પૂરી થતી નથી. આપણા કિસ્મતમાં જે કાંઈ લખ્યું છે, તેટલું જ તે મળે છે. તેથી ઈચ્છાઓને, અતૃપ્તિઓને તારા મનમાંથી કાઢી નાખ, તેની અધિકતાનો નાશ કરીને અલ્ય વસ્તુઓ, જરૂરતોથી જીવવું એ જ બહેતર છે. ઈચ્છાઓનો નાશ થશે ત્યારેજ અનાદિકાળથી થતી ભલોનો અંત આવશે.

એક સંતપુરુષ વિદેશનો મોલ જોવા ગયા. અઠળક વસ્તુઓ જોઈ, ખૂબ ફર્યા, વખાણ કર્યા પણ કાંઈ જ ખરીદ્યું નહીં. જોઈને પાછા ફરતાં તેમની આંખમાંથી આંસુ આવી ગયાં. કોઈકે પૂછ્યું “કેમ આંસુ આવ્યાં?” તેમણે કહ્યું, “આટલી બધી વસ્તુઓ વગર મારું જીવન સુખચેનથી જીવાય છે, તેનો મને એકદમ આનંદ થયો. આ તો હર્ષશ્રી છે.”

શ્રીમદુ રાજયંત્રજી પણ કહે છે કે,

“સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે, લેશ એ લક્ષે લહો,
ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવમરણે કાં અહો રાચી રહો ?”

સુખને પ્રાપ્ત કરવા માટે તનતોડ મહેનત કરવી
પડે છે. દા.ત. વેપારી ધનથી સુખ ખરીદવા માટે
ધનને મેળવવા રાતદિન એક કરે છે, ખૂબ પરસેવો
વહાવીને દોડધામ કરે છે. ખાવાનું, સૂવાનું ભૂલી
જાય છે. નીતિ કે અનીતિથી જે રીતે પૈસા મળે તે
જ વિચાર્ય કરે છે. પૈસા તો મળે છે પણ શરીરની
હાલત પરવા ન કરી હોવાથી બગડે છે અને
ફળસ્વરૂપે દુઃખ, વેદના, કષ્ટને નોતરે છે. દેહના
સુખ માટે અજર, અમર, અજન્મ આત્માને ભૂલીને
ભાવમરણમાં રાચ્યા રહીએ છીએ, તેથી બાવાના
બેય બગડે છે. દેહસુખને ભોગવતો નથી અને
આત્માનું વિસ્મરણ થઈ જાય છે. વળી લક્ષ્મી,
અધિકાર, કુંબ પરિવાર જેમ વધે તેમ સુખ ઘટતું
જાય છે અને દુઃખ, ચિંતા, જવાબદારી વધે છે.
સુખ તો હાથતાળી દઈને છટકી જાય છે.

“શું કરવાથી પોતે સુખી ? શું કરવાથી પોતે દુઃખી ?
પોતે શું ? ક્યાંથી છો આપ ? એનો માગો શીંગ જવાબ.”

શ્રીમદ્ભગુજાએ સમ્યક વિચારણા પર ભાર મૂક્યો
છે. તમારી જાતને તમે પૂછો કે સુખી થવા માટે મારે
શું કરવું ? સુખ-સંપત્તિ મેળવવા જતાં મને દુઃખ
મળ્યું ? સુખ-દુઃખના કારણો શોધીને પછી તે મુજબ
વર્તન કરવાનું છે. વિચારવાનું છે કે તમે કોણ છો ?
દેહ કે આત્મા ? મને માનવજન્મ શા માટે મળ્યો ?
જે જન્મનું મૂલ્ય અતિ ઊંચું છે. આ જન્મ દરમ્યાન
મારે શું કરવું જોઈએ, જેથી સાંસારિક પીડામાંથી હું
છૂટી શકું. આપણા આત્મા પાસેથી આપણે જ જવાબ
માગવાનો છે, પછી તે રીતે વર્તવાનું છે.

આપણને સુખ કેમ મળે, દુઃખ કેમ ટળે તેના
કારણો શોધવાના છે, જેથી તેને અપનાવી શકાય
અથવા તો તેનાથી નિવૃત્ત થવાય. પંચેન્દ્રિય અને
મન જે વસ્તુ સુખદારી ગણે છે તે મળે તો સુખ,

નહીંતર દુઃખ. કુસંગ દુઃખને આમંત્રણ આપે છે.
બૂરી લતે ચડાવે છે. ધર્મ જ સુખ, શાંતિ, રાહત
દેનાર છે. જીવવાનું બળ આપનાર છે. કર્મની સારી
માઠી અસરો સમજાવનાર છે. પણ ધર્મનું અનાચરણ
કરે, સાધુસંતોનાં દર્શન, વ્યાખ્યાન, ઉપદેશ, શિબિરો
વગેરેને અવગણે તો તો દુઃખ પોતાની જાતે વહોરી
લે છે. આપણા દેશમાં વ્યક્તિપૂજાનું મહત્વ ઘણું
છે. તેથી મનુષ્ય પાખંડીઓ, રાજકારણીઓ વગેરેની
જાળમાં આવી જતાં તેની અસર નીચે દુઃખી રહે છે.
આવા લોકો પૈસા-મત ખરીદવા કેટલાય લોકોને
ભોળવે છે અને પોતાનું ધર્મ કામ પાર પાડે છે.
આવું ન થાય તો માણસ સુખી રહે છે. રેસ્ટોરાં,
હોટેલ, રેંકીઓનું ખાય ને તંદુરસ્તી બગાડે છે,
પૈસા વેડફે છે. દુઃખી થાય છે. આવું છોડી દે તો
વાંધો નહીં. દેહમાં આવતા હઠીલા રોગો માણસને
જીવવાનું હરામ કરી નાખે છે. તેથી તંદુરસ્તી
સાચવીને સુખેથી રહેવું જોઈએ. સ્વજનનું મૃત્યુ,
મિત્રોનું અલગ પરી જવું વગેરેથી મળતી એકલતા
દુઃખી કરે છે. આવા સમયે ધર્મશાસ્ત્રનું વાંચન શાંતિ
આપે છે. ઘણી વખત ન ગમતું ગળે વળગાડવાની
ફરજને કારણે અનિષ્ટ સંયોગથી જીવને મૂંજવણ
થાય છે, ત્યારે સમાધાન કરવાથી સુખી થવાય છે.
કષાયભાવો મનમાં સાપોલિયાંની જેમ સળવળતા
હોય ત્યારે જીવની બેચેની વધે છે. તેથી કષાયના
વિરોધી ભાવોની કેળવીને મનને શાંત કરવાનું છે.

“મન માન્યું, મન રઝયું વિષયના રાગમાં,
રૂચિ, પ્રીતિ, પ્રતીતિ કરી વિપરીત જો,
ગુરુરાજ છો હવે અમારી સહાયમાં,
તો સહજ થાય સુરૂચિ, સુખ, પ્રતીત જો.”

ઈન્દ્રિયના વિષયોનો રાગ એટલો મજબૂત
છે તેથી મન માન્યું મળે તો જીવ તેમાં જ રઝયા કરે
છે. વિષયોમાં ગમો, ખાતરી, પ્રેમ તેથી જ મનુષ્ય
વિપરીત ભાવો કર્યા કરે છે. વિષયરાગ તેને રખડાવે
છે, ભમાવે છે અને ૮૪ લાખ યોનિના ચક્કરમાં

ચકરાવે ચડાવે છે. પણ હે, સદ્ગુરુ રાજચંદ્ર, તમે અમને મદદ કરો, અમારી સહાયે આવો, તેથી વિષય-વિભાવોમાંથી અમારી સુરુચિ, સુખ અને પ્રતીતિ હટાવો અને અમને સહજ રીતે જ આત્મામાં રુચિ, પ્રતીતિ, પ્રીતિ થાય અને સાચા સુખને સમજીને સાધ્ય કરી શકીએ. મનની ઉગુમગુતા, તરલતા, અસ્થિરતા જીવને સુખથેન લેવા દેતી નથી.

“પીપળ પાન સમી ચંચળતા, પ્રતિપળે,
સંગ પ્રસંગે, રાગદ્રેષ્ઠથી થાય જો,
કલ્પવૃક્ષ સમ સદ્ગુરુ ચરણે, તે ટણે,
ઈચ્છા છોડી વીતરાગ થવાય જો.”

મનુષ્યના સંગમાં, સાથમાં, કોઈ સારા માઠા પ્રસંગમાં રાગદ્રેષ્ઠ થયા કરે છે. આપણું મન પીપળ-પાનની જેમ વારંવાર ફરફર્યા કરે છે. પાન ખરતાં જાય છે. મનમાં સ્થિરતા, સ્વસ્થતા પણ રહેતી નથી. રાગ-દ્રેષ્ઠ-વિભાવભાવો આ સુખનું અને સંસારવૃદ્ધિનું કારણ છે. તેથી જો આપણે કલ્પવૃક્ષ જેવા સદ્ગુરુના શરણમાં, ચરણ સમીપ રહીને શાંત અને સમતાભાવી નહીં થઈએ અને ઊઠતી અનેક મનેચ્છાને રાળણું નહીં તો રાગરહિત ક્યારે થશું? વીતરાગ થતાં કેટલો સમય બરબાદ કરશું? જો આમ નહીં થાય તો જન્મમરણની ફેરફારી ચાલુ જરહેશે અને સાચું સુખ આપણાથી જોજનો દૂર ચાલ્યું જશે.

“વિભાવ મૂળ સંસારનું, સુવિચારે બળી જાય, ઈન્દ્રિય સુખની લાલસા ગયે, આત્મસુખ થાય, દેહ તણી સંભાળ હું, કરીશ નહીં કદી અલ્ય, સદ્ગુરુ શરણે હું તજું, દેહ વિષે વિકલ્પ.”

અંતરતમમાં રમતા, ખળગ્નાટ મચાવતા, માનસિક શાંતિને ડહોળી નાખતા વિભાવો સંસારનું મજબૂત મૂળિયું છે. પણ આના વિષે સતત ચિંતન કરતા, સાચી સમજ આવતાં આ મૂળિયું ઉખડી જાય છે અને સંસારરૂપી વૃક્ષ નાશ પામે છે. પાંચે

ઈન્દ્રિયોની, તેના ગમતા વિષયોની લાલચ, લાલસા, લોભ ચાલ્યા જતાં ચિરંજીવ આત્મસુખ મળે છે. તેથી હે પ્રભુ, દેહની સંભાળ, જતન, લાલનપાલન હું હવેથી કરીશ નહીં અને દેહ પ્રત્યેના મનમાં ઊઠતા વિકલ્પો, વિચારો, વિકૃતિઓને સદ્ગુરુના શરણમાં સ્થાન લઈને હું છોડી દઈશ, કારણકે દેહ મારો નથી, હું દેહનો નથી, તો દેહ વિષે સંકલ્પ, વિકલ્પ, દ્વિધા રાખીને હું મારી સુખની બલિ ચડાવીશ નહીં. સદ્ગુરુનું શરણનું સાચું સુખધામ છે.

“ધોર કસોટી આવે તો યે, આકુલ-વ્યાકુલ ના થાઓ, દેહ લિન્ન નિજ જ્ઞાયક ભાવે, અખંડ અનુભવમાં જાઓ.”

સંસાર છે, સંબંધો છે, દેહેન્દ્રિયો છે, તરલ મન છે, ગમતું, અણગમતું છે. તેથી અનિષ્ટ સંયોગો જીવનમાં આવવાના જ છે. સ્વજનનું મૃત્યુ, વેપારમાં ખોટ, શરીરની બીમારી, નાશાંનો અભાવ, પરિવારમાં કલેશકંજિયા, પરીક્ષામાં નિષ્ફળતા વગેરેની કસોટીઓ જીવનમાં કમશઃ આવવાની જ છે. સોનું જેમ અજિનેમાં તપે અને શુદ્ધ કુંદન બની જાય તેમ મુસીબતોને સ્વીકારીને આકુળતા, વ્યાકુળતાને તિલાંજલિ આપવાની છે. જે આપણા હાથમાં નથી તેના માટે દુઃખી થવાનું નથી. મહાવીર સ્વામીએ બે શબ્દો જીવનને સફળ કરવા માટે આચ્યા છે - સહિષ્ણુતા, સ્વીકૃતિ. તેથી દુઃખી થયા વગર આ કસોટીમાંથી પસાર થવાનું છે. દેહની આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ સાથે જ્ઞાયક આત્માને કોઈ સંબંધ નથી. આત્માનું અખંડ સુખ આપણા આત્મામાં જ છે. તેથી તેની અનુભૂતિ માટે આત્મધ્યાનમાં લીન રહો, તો સમાધિ આવ્યા વગર રહેશે નહીં. માનવજીવન જેવી મોંઢી, અતિ મૂલ્યવાન સંપત્તિ મળી છે, તો તેનો કેવો ઉપયોગ કરવો તેનો વિચાર મુમુક્ષુ જીવોએ અવશ્ય કરવાનો છે.

સુખને હસ્તગત કરવા, તેના પર કબજો જમાવવા પાંચ ઈન્દ્રિયો જે મુખ્ય ભાગ ભજવે છે, અને તેનાથી છૂટી શકતું નથી, પણ જો આ પંચેન્દ્રિય

વિષયરાગથી વિમુખ થઈ જાય તો તેના સુખ ભોગવવા માટેના સંકલ્પ, વિકલ્પ, વિચારો, તર્કવિતર્કથી આપણું મન ઉહોળાશે નહીં. મન, વચન, કાયાથી ઈન્દ્રિયસુખમાં આપણે મસ્ત રહીએ છીએ, પણ સાચું જ્ઞાન મળતાં તેનાથી આપણો અંતરાત્મા મુક્ત થઈ જશે, નિવૃત્તિ મેળવશે અને શુક્લધ્યાન, ધર્મધ્યાનમાં લીન રહીને, એકાત્મકતા સાધીને પરમાત્મા બની જશે. શાશ્વત સુખનો ભોક્તા થશે, ત્યાર પછી અંતરમાં માત્ર સુખ, સુખ ને સુખનો અનુભવ થશે.

“જન્મ મરણના બંધને, છેદી દે નિવાણિ, જ્યાંથી નથી ફરી આવવું, તે ગતિ હે જીવ ! પામ.”

દેહાતીત દશા પામવા માટે જન્મ મરણની અનાદિકાળથી ચાલતી પરંપરાને જડમૂળથી ઉભેડી નાખવાની છે. તો જ આ પૃથ્વી પર વારંવાર આવા ગમન થશે નહીં, અને તેની પીડામાંથી પણ મુક્ત થશું. તેથી પરમાત્માની જેમ આત્માને સાધીને નિવાણિને પામ, અને હવે ફરી જન્મ લેતો જ નહીં. તેના પચ્ચક્ખાણ કર અને સિદ્ધશિલા ઉપર નિત્ય બિરાજમાન એવી પંચમગતિને પ્રામ કરી લે.

“જરા ન પીડે જ્યાં સુધી, વ્યાધિ વધી ન જાય, મંદ પડે ના ઈન્દ્રિયો, ત્યાં સુધી કર્મ સધાય, કોધ હણે પ્રીતિ, વિનયને માન હણે એ જાણ, માયા મિત્રોને હણે, લોભે સર્વની હાણ.”

ધર્મ ઘડપણનો વિષય નથી. ઘડપણ આવતાં તો આંખ પ્રભુની કે ગુરુજીની મૂર્તિ સ્પષ્ટપણે જોડાઈ નહીં શકે, કાન પ્રભુ સ્તવનો સાંભળી નહીં શકે, પણ મંદિર સુધી પહોંચશે નહીં, હાથમાં ધર્મગ્રંથનું વજન ઉપાડવાની શક્તિ નહીં હોય અને હારેલા રાજાના ગાઢમાં દુશ્મનદળ ચડી આવે એમ દેહમાં રોગનો પ્રવેશ થઈ જશે. તેથી બધુ સાબૂત છે, સાજુંસમું છે ત્યાં સુધી જ ધર્મ થઈ શકશે, માટે યુવાવસ્થામાં જ ધર્મ કરવાની તક જડપી લેવાની છે

અને ચારે કષાયો જે આત્માના ગુણોનો ધાત કરે છે તેને પ્રીતિ, વિનય, સરળતા અને સંતોષમાં રૂપાંતર કરી લેવાનું છે; જેથી આત્મગુણોમાં વૃદ્ધિ થાય, કર્મ કપાય, સુખ મળે.

“આત્મબ્રાંતિ સમ રોગ નહીં, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજ્ઞાણ; ગુરુ આજ્ઞા સમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.”

દેહ અને આત્મા અલગ છે. પણ તે બંને એક ક્ષેત્રાવગાહે હોવાથી આપણે બંનેને એક ગણીએ છીએ, તે મુશ્કેલીથી ટળે એવો અને પુરુષાર્થથી મટે એવો રોગ છે. રોગમુક્ત, નિરામય થવા માટે સદ્ગુરુ જેવા શ્રેષ્ઠ આત્મજ્ઞાની ચિકિત્સકની જરૂર છે. તેઓની આજ્ઞા મુજબ ચાલવાનું છે. તેમની આજ્ઞાનું પાલન એ જ ધર્મ છે, એ જ તપ છે. પથ્ય, આરોગ્યને હિતકારી ખાધા વગર રોગ નિર્મળ થાય નહીં. તેથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે સુવિચારણા, સમ્યક્ વિચારો અને આત્મધ્યાન, ધર્મધ્યાન રોગને મટાડવાનું અમોઘ ઔષધ છે, ઉપચાર છે, નુસખો છે.

“સુખ દીધે સુખ હોત હૈ, દુઃખ દીધા દુઃખ હોય, આપ હણે નહીં અવર હુ, તો અપને હણે ન કોય.”

આ બધાનો સાર એટલો જ છે કે જીવનમાં કાયમ સુખ નથી, કાયમ દુઃખ નથી. બધા દહાડા ચાલ્યા જાય છે. તેથી દુન્યવી, દૈહિક, સુખદુઃખનો વિચાર ન કરો. તેની અસરમાં પણ ન રહો. માત્ર શ્રી સત્યદેવ-ગુરુ-ધર્મના શરણમાં રહો અને સત્તુ બોધને, સમજને સ્વીકારો, વિચારો, આચારો. પ્રભુમય, ગુરુમય બનીને ભક્તિ કરો. સંસારની, ઈન્દ્રિયો, દેહ, મનની મલિનતાને બહાર કાઢો અને સ્વચ્છ આત્મભાવે, જળકમળવત્ત સંબંધો વચ્ચે રહીને નિત્ય, અવિનાશી, સનાતન સુખ મેળવો અને ભવસાગરને પાર કરી જાઓ. એ જ સાચું સુખ છે, મુક્તિ છે, સ્વાધીનતા છે. પરથી છૂટકારો છે, સ્વમાં સદૈવ વાસ છે. આત્મજ્ઞાન, આત્મલક્ષ, આત્મપ્રતીતિ, આત્મદર્શન, આત્મસુખ સૌ પામે.

● ● ●

॥ Shri Param Krupalu Devay Namah ॥

YUVA TIMES

Hame Jeena Sikha Diya

Inspired by PUJYA ATMANANDJI

THE 8 MONKEYS

Put eight monkeys in a room. In the middle of the room is a ladder, leading to a bunch of bananas hanging from a hook on the ceiling.

Each time a monkey tries to climb the ladder, all the monkeys are sprayed with ice water, which makes them miserable. Soon enough, whenever a monkey attempts to climb the ladder, all of the other monkeys, not wanting to be sprayed, set upon him and beat him up. Soon, none of the eight monkeys ever attempts to climb the ladder.

One of the original monkeys is then removed, and a new monkey is put in the room. Seeing the bananas and the ladder, he wonders why none of the other monkeys are doing the obvious. But undaunted, he immediately begins to climb the ladder.

All the other monkeys fall upon him and beat him silly. He has no idea why. However, he no longer attempts to climb the ladder. A second original monkey is removed and replaced. The newcomer again attempts to climb the ladder, but all the other monkeys hammer the crap out of him.

This includes the previous new monkey, who, grateful that he's not on the receiving end this time,

participates in the beating because all the other monkeys are doing it. However, he has no idea why he's attacking the new monkey. One by one, all the original monkeys are replaced.

Eight new monkeys are now in the room. None of them has ever been sprayed by ice water. None of

them attempt to climb the ladder. All of them will enthusiastically beat up any new monkey who tries, without having any idea why.

And that is how traditions, religions and systems get established and followed.

Think twice before following a tradition, religion or system blindly... It would make more sense if you get your own understanding to it...

(This is reportedly based on an actual experiment conducted in the U.K.)

“Black” colour is Sentimentally Bad”

But “Every Black Board makes The Students life Bright.”

- APJ Abdul Kalam

“Efforts and courage are not enough without Purpose and Direction.”

સમાજ-સંસ્થા દર્શન

સંસ્થાના વાર્ષિક કાર્યક્રમોની રૂપરેખા

તારીખ	તિથિ	વાર	વિગત
૨-૧-૧૬	માગસર વદ આઠમ	શનિવાર	શ્રી કુંદુંદસ્વામીનો આચાર્ય આરોહણ દિન
૧૨-૨-૧૬	મહા સુદ પાંચમ(વસંતપંચમી)	શુક્રવાર	શ્રી કુંદુંદસ્વામીનો જન્મમંગળદિન
૧૩-૨-૧૬ થી	મહા સુદ છંઠથી	શનિવારથી	આધ્યાત્મિક શિબિર
૧૫-૨-૧૬	મહા સુદ આઠમ	સોમવાર	
૨૦-૪-૧૬	ચૈત્ર સુદ તેરસ	બુધવાર	પ્રભુ મહાવીર જન્મકલ્યાણકદિન
૨૭-૪-૧૬	ચૈત્ર વદ પાંચમ	બુધવાર	પરમકૃપાળુદેવનો દેહોત્સર્ગ દિન
૧૬-૫-૧૬	વૈશાખ સુદ દશમ	સોમવાર	સંસ્થા સ્થાપના દિન (પ્રભુ મહાવીર કેવળજ્ઞાન કલ્યાણક દિન)
૬-૭-૧૬	અષાઢ સુદ બીજ	બુધવાર	શ્રી જિનમંદિરમાં નૂતન ધ્વજારોહણ
૧૮-૭-૧૬ થી	અષાઢ સુદ ચૌદસથી	સોમવારથી	ગુરુપૂર્ણિમા શિબિર
૨૦-૭-૧૬	અષાઢ વદ એકમ	બુધવાર	
૩૦-૮-૧૬ થી	શ્રાવણ વદ તેરસથી	મંગળવારથી	શ્રી પર્યુષાશ મહાપર્વ
૬-૯-૧૬	ભાદ્રવા સુદ પાંચમ	મંગળવાર	
૬-૯-૧૬ થી	ભાદ્રવા સુદ પાંચમથી	મંગળવારથી	શ્રી દશલક્ષ્ણ પર્વ
૧૫-૯-૧૬	ભાદ્રવા સુદ ચૌદસ	ગુરુવાર	
૧૭-૧૦-૧૬	આસો વદ એકમ	સોમવાર	શ્રી આત્મસિદ્ધ રચના દિન તથા પૂ. લઘુરાજસ્વામીની જન્મતિથિ
૨૮-૧૦-૧૬ થી	આસો વદ તેરસથી	શુક્રવારથી	દીપાવલી આરાધના શિબિર
૩૧-૧૦-૧૬	કાર્તિક સુદ એકમ	સોમવાર	
૫-૧૧-૧૬	કાર્તિક સુદ પાંચમ	શનિવાર	શ્રી જ્ઞાનપંચમી
૧૪-૧૧-૧૬	કાર્તિક સુદ પૂનમ	સોમવાર	પરમકૃપાળુદેવની જન્મજયંતિ
૧-૧૨-૧૬ થી		ગુરુવારથી	આધ્યાત્મિક શિબિર
૩-૧૨-૧૬		શનિવાર	
૨૪-૧૨-૧૬ થી		શનિવારથી	યુવાશિબિર
૨૬-૧૨-૧૬		સોમવાર	

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા દાનવીર મહાનુભાવો

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા નીચેના દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થાસાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે :

● ભોજનાલય :

- (૧) સ્વ. ઇન્ડિયાબેન છોટાલાલ ભીમાણીના આત્મશ્રેયાર્થ (ભોજનાલય કાયમી તિથિ)
હક્કે : આદ. શ્રી ગિરીશભાઈ ભીમાણી સમસ્ત પરિવાર, રાજકોટ ૩. ૧,૫૦,૦૦૦/-

● ગુરુકુળ :

(1)	આદ. શ્રી ગુલાબચંદ કરમચંદ શાહ, અલ્ટામાઉન્ટ રોડ, મુંબઈ	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-
(2)	આદ. શ્રી જયભાઈ તથા નીલાબેન શાહ, ન્યૂજર્સી (યુ.એસ.એ.)	૪૭૫ ડોલર
(3)	આદ. શ્રી શ્રુતિબેન શૈલેશભાઈ માલદે, લંડન (યુ.કે.)	રૂ. ૧૦,૦૦૦/-

● જ્ઞાનદાન / પુસ્તક પ્રકાશન :

- (૧) આદ. શ્રી કંતિમાઈ પી. શાહ, મલાડ (૬), મુંબઈ રૂ. ૨૧,૦૦૦/-

● साधारण खातः :

(1)	આદ. શ્રી સતીષભાઈ જે. શેઠ (યુ.એસ.એ.)	૧૦૦૧ ડોલર
(2)	શ્રી જયંતિલાલ ખીમચંદ સંઘવીના દેહવિલય નિમિતે
હક્કે : તેઓના સંતાનો (વીજા, હરીશ, રીટા, કલ્પના - યુએસએ)	રૂ. ૨૧,૦૦૦/-
(3)	આદ. શ્રી સવિતાબેન આર. માલદે, લંડન (યુ.કે.)	રૂ. ૧૦,૦૦૦/-

● મેડિકલ ખાતું :

- (૧) આદ. શ્રી જ્યભાઈ તથા નીલાબેન શાહ, ન્યૂજર્સી (૪.૪૮.૫૧.) ૪૭૫ ડોલર

શ્રી આત્મસિદ્ધિપારાયણ

[૧] આપણી સંસ્થામાં અવારનવાર પધારીને સત્તંગ-ભક્તિનો લાભ લેતા, નૈરોબી નિવાસી આદ. શ્રી સરલાબેન ધીરજલાલ દોશી (મયુરભાઈ દોશી, ગીતાબેન શાહ, સુનિતભાઈ દોશી) તરફથી તા. ૧૬-૧-૧૯૮૩ના દિવસે સંસ્થામાં શ્રી આત્મસિદ્ધિશાખનું પારાયણ રાખવામાં આવ્યું હતું. પૂજ્યશ્રીના સ્વાધ્યાયની વીડિયો કેસેટ બાદ આદ. શ્રી સરલાબેન દોશી પરિવાર તરફથી રાખવામાં આવેલ સ્વામિવાત્સલ્યનો સૌથે લાભ લીધો હતો.

[૨] સ્વ. ઈન્દ્રાબેન છોટાલાલ ભીમાણીની જન્મતિથિ નિમિત્તે તેઓશ્રીના પરિવારજનો તરફથી તા. ૧-૨-૨૦૧૬ના દિવસે આપણી સંસ્થામાં શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રનું પારાયણ રાખવામાં આવ્યું હતું. પારાયણ બાદ પૂજ્યશ્રીની વીઠિયો કેસેટ મૂકવામાં આવી હતી. પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજીએ પ્રાસંગિક ઉદ્ઘોધન કર્યું હતું. પૂજ્ય બહેનશ્રીએ સ્વ. ઈન્દ્રાબેન ભીમાણીના ગુણાનુવાદ કરી તેમના જેવા ગુણો આપણા જીવનમાં ઉતારવા જણાવ્યું હતું. બપોરે વચ્ચામૃતજીના ઊંડા અભ્યાસી આદ. કુમારભાઈ

ભીમાણીએ વચ્ચેનામૂત્ત પત્રાંક - પહુંના આધારે મનનીય સ્વાધ્યાય આપ્યો હતો. આ પ્રસંગે સ્વ. ઈન્દ્રાબેન ભીમાણીના પરિવારજનો તરફથી સ્વામિવાત્સત્ય રાખવામાં આવ્યું હતું અને દરેક માટે બોલપેનની પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી.

સંસ્થા સંચાલિત નિઃશુલ્ક છાશકેન્દ્રો અંગે વિજ્ઞાપ્તિ

આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિઓની સાથે સંસ્થા દ્વારા સમાજ-કલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓ પણ થતી રહે છે. ગરમીના દિવસોમાં સંસ્થાની આસપાસના ગામોમાં જરૂરતમંદ પરિવારોને નિઃશુલ્ક છાશવિતરણ છેલ્ખા ઘણા વર્ષોથી સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવે છે. લગભગ ૫૦૦ જેટલા જરૂરતમંદ પરિવારો લાભ લે છે. આ માટે સંસ્થાને દૈનિક લગભગ ૪૦૦૦ રૂપિયા જેટલો ખર્ચ આવે છે. છાશકેન્દ્રોના નિભાવ માટે આપ સર્વેના આર્થિક સહયોગની આવશ્યકતા છે. રસ ધરાવતા દાનવીર મહાનુભાવોએ સંસ્થાના કાર્યાલયનો સંપર્ક સાધવા વિનંતી છે. આ અગાઉ છાશકેન્દ્રોના નિભાવ માટે આર્થિક યોગદાન આપનાર દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે.

‘આદર્શ અમદાવાદ’ની નિઃશુલ્ક પ્રવૃત્તિઓ

- (1) વિનામૂલ્યે પથરીની દવા : આ દવા આયુર્વેદિક તેમજ નિર્દોષ છે. ગ્રાસ પડીકીનું સેવન કરનારને પથરીની તકલીફ દૂર થાય છે. શહેરમાં વિવિધ કેન્દ્રોમાં આ સેવા વિનામૂલ્યે ઉપલબ્ધ છે.
 - (2) આ ઉપરાંત ઉત્ત જેટલા વિનામૂલ્યે યોગ સેન્ટર્સ શહેરના અલગ અલગ વિસ્તારોમાં ચાલે છે.
 - (3) વિનામૂલ્યે કમ્પ્યુટર સેન્ટર (કુલ ૮) અમદાવાદના વિવિધ વિસ્તારોમાં ચાલે છે, જેમાં વડીલો તથા ગૃહિણીઓને બેઝીક કમ્પ્યુટર તાલીમ આપવામાં આવે છે.

સંપર્કસૂત્ર : આદર્શ અમદાવાદ, નેહલ, બીજે માળે, સ્થા. જૈન ઉપાશ્રયની બાજુમાં, કોમર્સ કોલેજ છ રસ્તા પાસે, ડ્રાઇવ-ઈન-રોડ, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮. ફોન : ૨૬૫૬૫૪૧૬, ૬૫૨૧૫૨૫૪

આત્મસાધના શિબિર

સિદ્ધશૈત્ર શ્રી સમેદશિખરજી નજીક પૂજય કુલ્લક ૧૦૫ શ્રી ગણેશપ્રસાદજી વાર્ષી તથા પૂજય
જિનેન્દ્રજી વાર્ષાની સાધનાભૂમિ શ્રી શાંતિનિકેતન ઉદાસીન આશ્રમ, ઈસરી બાજાર, જિ. ગારિડીહ (ગારખંડ)
- ૮૨૫૧૦૭ મુકામે બા.બ્ર. પંકજ ભૈયા, ચકેશ ભૈયાના સાચિધ્યમાં તા. ૧૬-૩-૧૬ થી ૨૩-૩-૧૬
દરમિયાન આત્મસાધના શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. ભાગ લેવા ઈચ્છતા ભાઈ-બહેનોએ તા.
૭-૩-૨૦૧૬ સુધીમાં જાગ કરવા વિનંતી. (સંપર્કસૂત્ર : શ્રી સંપત્તલાલ છાબડા - મો. ૦-૯૮૩૦૬૪૭૮૫૪,
૦-૯૮૭૪૫૬૨૬૮૫)

અનુમોદના

આપણી સંસ્થાના ભૂતપૂર્વ ટ્રસ્ટી સ્વ. શ્રી રમણિકભાઈ યુ. શેઠના સુપુત્ર શ્રી મુકેશભાઈ આર. શેઠના પૌત્ર ચિ. માનવ મિતુલભાઈ શેડે (ઉંમર ૧૪ વર્ષ) શાશ્વતા શ્રી શરૂજય તીર્થની છદ્ર યાત્રા નિર્વિઘ્ને પ્રસન્નતાપૂર્વક સંપન્ન કરેલ છે. ‘હિન્દુધારનિ’ પરિવાર ચિ. માનવે કરેલ આચારનાની અનમોદના કરે છે.

પૈરાગ્ય સમાચાર

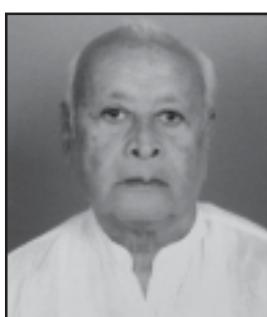
(૧) રાજકોટ : આપણી સંસ્થામાં અવારનવાર પધારીને સાધના કરતા આદ. મુરબ્બી મુખ્ય બહેનશ્રી ઈન્ડિરાભેન છોટાલાલ ભીમાંગીનું તા. ૧૧-૧-૨૦૧૬ના રોજ ૮૨ વર્ષની વયે દેહાવસાન થયું છે. તેઓ આપણી સંસ્થા સ્થાપનાકાળથી નિયમિત રીતે સત્સંગનો લાભ લેતા હતા અને પૂજ્યશ્રીના માર્ગદર્શન હેઠળ સ્વાધ્યાય, ભક્તિ, મંત્રવેખન આદિ સત્તાધનોને સેવતાં હતાં. આ રીતે તેઓએ હુર્લભ માનવભવના કીમતી સમયનો સદૃપ્યોગ કર્યો હતો.

હતો. સરળતા, નિયમિતતા, સેવા, ઉદારતા, વાત્સલ્ય જેવા સદ્ગુણોના સિંચનથી પોતાની જીવનરૂપી લતાને તેઓએ નવપદ્ધિત રાખી હતી. શાંત સ્વભાવ અને નિખાલસતા એ તેમના બક્તિત્વના ધ્યાનાકર્ષક પાસાઓ હતા. તેઓશ્રીએ પોતાના સંતાનોમાં સુસંસ્કારોના સિંચન દ્વારા ધર્મવારસો સોંપત્તા ગયા છે. તેઓશ્રીને પરમકૃપાળુદેવ પ્રત્યે અનન્ય ભક્તિ અને શ્રદ્ધા હતા. આ ગુણો તેઓને તેમના પિતાશ્રી સ્વ. ગિરધરલાલ વી. ગોડા તરફથી વારસામાં મળ્યા હતા, તેઓશ્રીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર આદ. શ્રી કુમારભાઈ ઘાટકોપર (મુંબઈ) જ્ઞાનમંદિરમાં છેલ્લા ૧૫ વર્ષથી સ્વાધ્યાય આપે છે તેમજ આદ. શ્રી દિલીપભાઈ પણ ઈડર, કોલકાતા મુકામે રહીને સત્સંગ-ભક્તિમય જીવન જીવી રહ્યાં છે. તેઓના સુપુત્ર આદ. ભાઈશ્રી ગિરિશભાઈ તથા પુત્રવધૂ આદ. બહેનશ્રી નયનાબેન રાજકોટ જ્ઞાનમંદિરમાં સેવાઓ આપે છે. તેઓશ્રીએ આદ. ઈન્દ્રિયાબાની પણ પ્રશંસનીય સેવાઓ બજાવી હતી. જીવનની અંતિમ ૪૫ મિનિટ તેઓના સમગ્ર પરિવારના સ્વજનો તરફથી મંત્રજાપનું શ્રવણ કરતાં કરતાં શાંતિપૂર્વક તેઓએ નશ્વર દેહનો ત્યાગ કર્યો. સ્વ. ઈન્દ્રિયાબેન ભીમાણી પરિવાર તરફથી સંસ્થાને રૂ. ૫૧,૦૦૦/- નું દાન આપવામાં આવેલ છે; જેનો સંસ્થા સાભાર સ્વીકાર કરે છે.

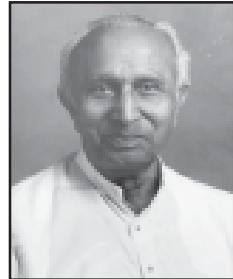
સ્વર્ગસ્થના આત્માને પ્રભુ શાશ્વત શાંતિ અર્પે અને તેઓ મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરે તેવી સમગ્ર કોબા પરિવારની પ્રભુને હૃદયપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

(૨) વાંકાનેર : આપણી સંસ્થામાં રહીને સાધના કરતા આદ. શ્રી પ્રવીષાંદ્ર જેઠાલાલ દોશીનું તા. ૧૮-૧-૨૦૧૬ના રોજ ૮૩ વર્ષની વયે દેહાવસાન થયું છે. તેઓશ્રી શાંત અને સરળ સ્વભાવના તેમજ સંતોષી હતા. સને ૨૦૦૧થી તેઓ કોખા વિશેષપણે નિવાસ કરીને ધર્મની આરાધના કરતા હતા. પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી તથા સંસ્થા પ્રત્યે તેઓને અત્યંત અહોભાવ હતો. તેઓ સંસ્થાના મુમુક્ષુ મુરજ્ઝીશ્રી મંગળાબેન શેઠનાં ભાઈ હતા. તેઓશ્રીના ધર્મપત્ની સેવાભાવી સાધક બહેનશ્રી નીરુબેન પણ સંસ્થામાં રહીને નિઃસ્વાર્થ ભાવે સેવા-સાધના કરી રહ્યા છે.

આઈશ્રી પ્રવીષભાઈનો આત્મા આવતા ભવમાં વિશેષપણે સત્યર્થમની આરાધના કરી પરમપદને પ્રાપ્ત કરે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારની પ્રભુને હૃદયપૂર્વકની માર્ગના છે.

(૩) ન્યૂજર્સી : આપણા આશ્રમના ઉત્તમ મુક્ષુ, ભક્તહંદ્ય અને સેવાભાવી વીણાબેન ખંધારના પૂજય પિતાશ્રી જ્યંતિલાલ ખીમચંદ સંઘવી (ઉ.વ.૮૭)નો ન્યૂજર્સી (USA)માં ૧૨-૧-૨૦૧૬ના રોજ શાંતિપૂર્વક નવકાર અને પ્રભુ-ગુરુ સ્મરણપૂર્વક દેહવિલય થયેલ છે. બાપુજીની તબિયત બગડતા, વીણાબેન અને મહેન્દ્રભાઈ કોબાથી ૧ મહિનો બાપુજી પાસે ગયા હતા.

મૂળ જોરાવરનગરના અને પ્રજ્ઞાચક્ષુ પંડિત સુખલાલજીના પિતરાઈ ભાઈ, વીણાબેનના બાપુજી જ્યંતીભાઈ ૧૮૭૭માં હરિપુરા કોંગ્રેસમાં સ્વયંસેવક હતા તથા ગાંધીજી, સરદાર, નહેરુ, સુભાષચંદ્ર ભોઝ વગેરેની સેવા-સમાગમમાં હતા.

તેઓ મુંબઈમાં સ્થાયી થયેલ અને કાંદાવાડી, બોરીવલી (E) વગેરે સંઘમાં સક્રિય હતા. વીજાબેન સિવાયના ત્રણેય ભાઈ-બહેનો NJ માં સેટલ થયા હોવાથી બાપુજી પણ ત્યાં જ હતા.

આપુણ કોબા ઘણીવાર આવી ગયા હતા અને મહિનો-મહિનો રહેલ. તેમને કોબા આશ્રમ અને પૂજ્ય સાહેબજી પ્રત્યે ઘણો ભાવ હતો. ફોન કે રૂબરૂ તેઓ અચૂક પૂ. શ્રી આત્માનંદજી તથા પૂ. બહેનશ્રીના ખબર પૂછીને વંદન કહેતા. તેઓ ‘દિવ્યધ્વનિ’ નિયમિત વાંચતા.

તેઓ ધાર્મિક પ્રકૃતિના હતા. રોજ સામાયિક, માળા, ભક્તામર, ધાર્મિક વાંચન કરતા. પર્યુષણમાં ઉપવાસ, પ્રતિકમણ આદિ કરતા. છેલ્યે હોસ્પિટલમાં પણ પ્રભુ-ગુરુના ચિત્રપટ સાથે નવકાર સ્મરણ કરતા. તેમણે જીવનમાં કયારેય પણ કોઈ જીતની ફરિયાદ કરેલ નથી. બધું જ શાંતભાવે સ્વીકાર કરતા. સાહેબજીનું સૂત્ર “ચાલશે-ફાવશે” જીવનમાં બરાબર અપનાવેલ. સ્વભાવે માયાળું અને ભિલનસાર હતા. સ્વાશ્રયી હોવાથી છેક સુધી પોતાનું બધું કામ પોતે જ કરતા.

તેમની પાછળ ૪ સંતાનો, ૮ પૌત્ર-પૌત્રી અને ૭ પ્રપૌત્ર-પ્રપૌત્રીના બહોળો પરિવાર મુક્તા ગયા છે. તેમના નિધન નિભિતે કોબા આશ્રમમાં (કુટિર નં. ૧૧) ભક્તિ રાખેલ તથા તેમના પરિવાર તરફથી રૂ. ૨૧,૦૦૦ આપણી સંસ્થાને અર્પણ કરેલ છે. પ્રભુ તેમના આત્માને શાંતિ-સદ્ગતિ-શાશ્વત સુખ (મોક્ષ) આપે તેવી કોબા પરિવારની પ્રાર્થના છે.

(૪) કોબા : આપણી સંસ્થામાં રહીને નિષાપૂર્વક સેવાઓ આપનાર આદ.શ્રી સૂર્યકંતભાઈ (સુરેશભાઈ) ચીમનલાલ શાહ (આમોદવાળા) નું તા. ૨૦-૧-૨૦૧૬ના રોજ કોબા મુકામે ૭૧ વર્ષની વયે દેહાવસાન થયું છે. તેઓ સન્નિષ સેવાભાવી વ્યક્તિ હતા. તેઓ છેલ્લા ૧૮ વર્ષથી નિઃસ્વાર્થભાવે સંસ્થામાં સેવાઓ આપતા હતા. તેઓના વ્યક્તિત્વની વિરેષતા એ હતી કે તેઓને જે સેવાનું કાર્ય સૌંપવામાં આવે તે વ્યવસ્થિત, નિષા તેમજ કાળજીપૂર્વક પૂર્ણ કરતા. સંસ્થામાં તેઓ અજાતશત્રુ હતા. આદ.શ્રી કિશોરભાઈ / ઉધાબેન શેઠના તો તેઓ પરિવારના સભ્ય સમાન હતા. તેઓ પર્યુષણ પર્વ દરમિયાન અણ્ણાઈ તપની આરાધના કરતા હતા.

સ્વર્ગસ્થના આત્માને પ્રભુ શાશ્વત શાંતિ અર્પે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારની પ્રભુને હદ્યપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

વીણો રલો

સંકલન : પૂર્વિમાળેન શાહ

- જેનું જીવન પ્રભુજ્ઞ, સાદું, સરળ, જ્ઞાન-વૈરાગ્યમય, સેવા-ભક્તિવાનું હોય તેને સમાધિમરણ હોય.
- શાશ્વત શાંતિનો ઉપાય - આત્મિક ગુણોનું સમ્યક્પાણો પ્રાગટાય.
- મુનિ માટે - માત્ર મોક્ષ અભિલાષ, મુમુક્ષુ માટે - મુખ્ય મોક્ષ અભિલાષ.
- જે વસ્તુને તમે વહેંચી દો છો તેના તમે માલિક છો, જે વસ્તુને તમે પકડી રાખો છો તેના તમે ગુલામ છો.
- બીજાની ભૂલ ન હોય ત્યાં ભૂલ દેખાય અને પોતાના જીવનમાં ભૂલ હોય તેનો બચાવ કરતો હોય ત્યાં સુધી આત્મકલ્યાણ ન થાય.
- સંયમનો અર્થ છે - સમતોલન - સંતુલન, કોધમાં સંતુલન ગુમાવી, ન કરવાનું કરી બેસાય છે. તેવી જ રીતે લોભ અને મોહમાં પણ સંતુલન રહેંદું નથી. સંયમ એટલે હોશમાં રહેવું, જાગૃત રહેવું.
- ગુણોથી સાધુ બનાય છે, માટે હે જીવ ! દુર્ગણોને ત્યજી, સદ્ગુણોને ગ્રહણ કર.
- બીજાને થતું દુઃખ ખુદ પોતાને લાગાવા માંડે ત્યારે અહિસાનો જન્મ થાય.
- જેને આ જગતની કોઈપણ વિનાશી વસ્તુ ખપતી નથી, જેની સર્વ પ્રકારની તૃણાનું ઉચ્છેદન થયું છે એવા જ્ઞાની પુરુષને રાજુ કરવા માટે મુમુક્ષુએ શું અર્પણ કરવું કે જેથી નિજાત્વરૂપનો આવિભર્વિ થાય ? જ્વાનમાં 'પરમ વિનય' અને 'હું કઈ જાણતો નથી' એ બે વસ્તુ કહી શકાય.
- જે અહુમ્ જગતની વિનાશી વસ્તુઓમાં પોતાપણું અને કર્તાપણું આરોપિત કરતો હતો તે 'સ્વ' માં સમાઈને સંસારના સંવર્ધનને શૂદ્ધયમાં પરિણામાયે છે.
- જ્ઞાનીના દરેક વયન, શાંદ, મુદ્રા અને રોષ્ટાઓમાં અદ્ભુત રહણ્ય સમાચેલું હોય છે. જ્ઞાનીનું દરેક વયન 'શારૂ' છે અને તેને 'સૂચ' એટલે તેને સંક્ષેપમાં ઘણું સમાચેલું હોય તેવું સમજવું.
- આત્માના અનાદિસ્તિષ્ઠ શાળુઓમાં મિશ્યાલ્ય એ મુખ્ય છે, એને કારણે આત્મા, એ શાળુને મિત્ર માની, તેનો દોરાવ્યો દોરાય છે અને આ અનાદિ અનંત સંસારરૂપ અટવીમાં રખડે છે. કારણ કે એને કારણે તે હેચ-ઉપાદેચ, સુદેવ-કુદેવ કે સુધર્મ-કુદર્મને જાણી શકતો નથી !
- શ્રી તીર્થકરદેવની રૂપવાના કરતાં શ્રી હેમચેદ્રસૂરિ કહે છે કે, "હે ભગવાન ! દુઃખના હેતુમાં જે વિરાગ તમને ન હતો, તેવો સુખના હેતુમાં હતો." દુઃખમાં વૈરાગ્ય તો સામાન્ય માણસને પણ થાયે, પરંતુ ભગવાનને તો સુખમાં પણ વૈરાગ્ય હતો ! જો એમ ન હોય તો વીતરાગતા કેમ ટકે ?
- આત્માનો અશુદ્ધભાવ તે વિલાય કહેવાય.
- ખોટી માન્યતાને દર્શાનોહ અને ખોટા આચારણને ચાદિઅમોહ કહેવાય.
- સમ્યગુર્રણ, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્યારિભનો જેમાં લાભ થાય તે સામાચિક.
- ગુલાબની ડાળીઓ ઉપરથી એક માણસ ગુલાબ તોડતો હતો ત્યારે ગુલાબના ઝૂલે માણસને પૂછ્યું, "હે માનવ ! તું જ્યારે ઝૂલ ચૂંટે છે ત્યારે કાંટા રહેવા દે છે, પરંતુ જ્યારે માણસોને મળે છે ત્યારે એમના ગુલાબ જેવા ગુણોને છોડીને, કાંટા જેવા અફગુણોને જ ગ્રહણ કરે છે, એનું કારણ શું ?"
- પાત્રતા માટે સૌથી પહેલું કારણ સરળતા છે. સરળતા એટલે મનમાં જે હોય તે બોલે અને જે બોલે તે પ્રમાણે જ આચારણ કરે.

Registered under RNI No. : GUJGUJ/2008/25883
Permitted to post at Ahmedabad PSO on 15th of every month under Postal
Regd. No. : GAMC - 309/2015-2017 issued by SSP Ahmedabad valid upto 31-12-2017
Publication Date 15th of every month

રાજયંદ્રદેવ દિલમાં રહે

- છીતુભાઈ ગો. ભક્ત

પ્રાર્થુ હું તો કૃપાળુદેવને નામી નામી, કે બદ્કિત વિમુખ મને થવા ના દો,
રહું તુજ ચરણે અહોભાવથી, ને કાયમ શરણે રહેવા દો...૧
કર્મો ભપાવવા, પુષ્ટ કમાવા, હાં મને હું બીડવા દો,
કંઈપણ સંકટ વીતે મુજ પર, હિંમત મને ના હારવા દો...૨
સ્વાર્થ ને પાપો વધે એવા, કરમ મારા થવા ના દો,
રહો સર્વ સાથે પ્રેમ અને મૈગ્રી, ને સદાથે માણસાઈ ભરવા દો...૩
કોઇ જેવું કોઈ વિષ નહિ ને, નથી કોઈ અમૃત કામા સમાન,
લોભ જેવું કોઈ દુઃખ નહિ ને, નથી કોઈ સુખ સંતોષ સમાન...૪
રહે અભયમાં પ્રસાદ સૌ કોઈ, જે જે મુજને મળ્યા કરે,
પડે જ્યાં જ્યાં મારી દેખિ, ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર તું જ દેખાયે...૫
ચુઘારી લઈએ રવના દોષ, ને ભૂલી જઈએ પરના દોષ,
આટલો આપણે રાખીએ લક્ષ, તો હૃદયમાં પ્રગતે જ્ઞાનપ્રકાશ...૬
સત્તો મારો નેક અને સત્ત્ય, બદ્કિત પરાયણ રહે સાદા,
રટણ તમારું એક જ માત્ર, રાજયંદ્રદેવ દિલમાં રહે...૭

આ અંકના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા

‘દિવ્યાધ્યનિ’ ફેલ્ઝુઆરી - ૨૦૧૬ના અંક માટે રૂ. ૧૫,૦૦૦/-નો આર્થિક સહયોગ

- ૧ સ્વ. દલીયંદભાઈ (ભાલુભાઈ) બી. દામાણીના આત્મશ્રેયાર્થ
હસ્તે : ડી. બી. દામાણીના પરિવારજનો, સાયન(વે), મુંબઈ
તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંસ્થા તેઓશ્રીના આ ‘જ્ઞાનદાન’ની અનુમોદના કરે છે.
- ‘દિવ્યાધ્યનિ’ ફેલ્ઝુઆરી - ૨૦૧૬ના અંક માટે રૂ. ૧૫,૦૦૦/-નો આર્થિક સહયોગ
- ૨ ચિ. ધ્રિતિ અને ચિ. ધ્રિયાના પ્રથમ જન્મદિન નિમિષો
હસ્તે : આદ. શ્રી મલયભાઈ પ્રકુલભાઈ કારાણી પરિવાર (મલાડ(ઈ), મુંબઈ)
તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંસ્થા તેઓશ્રીના આ ‘જ્ઞાનદાન’ની અનુમોદના કરે છે.

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of
Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra, Koba - 382 007,
Dist. Gandhinagar (Gujarat). Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate,
Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. Editor : Shri Mitesh A. Shah

દિવ્યાધ્યનિ (ફેલ્ઝુઆરી - ૨૦૧૬)